# A doua viață a lui EMINESCU

de N. Georgescu

EDITURA EUROPA NOVA
București 1994

## CUPRINS


CUPRINS....2
JOCUL CIFRELOR ŞI-AL ÎNTÂMPLĂRII....4
ACTUL ŞI „ACTORII" LUI....9
SECRETELE, DUPĂ EMINESCU....15
„UN OM MORALMENTE MORT"....18
„ARUNCAȚI-L PESTE BORD!"....22
ZĂVOR LA PORȚILE ORIENTULUI....28
DIAMANTELE COROANEI....31
BUCLA ÎNTOARCERII ACASĂ....34
„UMFLA-TE ŞI CRAPĂ!"....36
PROPRIETARI ŞI CHIRIAŞI....37
IMPRESII DINTR-O „BAIE LA PUTINĂ"....40
„CUM MAI STĂM CU POLITICA ?"....44
MARII ŞI MICII NEBUNI AI LUMII....45
RETRACTEAZĂ, D-LE FĂGĂRĂŞANU!....48
„LANGAJUL" ŞI ŞANTAJUL....51
„BRĂTIENE, BRĂTIENE, NE-AI ADUS PE CAP BELELE!"....54
„NOI N-AVEM FACULTATE AICIA, LA RUSCIUC..."....56
BUDAPESTA ÎN CLEŞTELE ROMÂNO-EUROPEAN....59
„ACEASTA-I O RUŞINE, JUPÂNE BRAT-IVANI"....60
IUBESC TRĂDAREA, DAR DETEST PE TRĂDĂTOR....62
„DOMNUL MI-A SPUS SĂ SPUN CĂ NU ESTE ACASĂ"....64
„UN BĂTRÂN ATÂT DE SIMPLU..."....67
NEPOȚI ŞI BUNICI....69
„IATAGANUL" LUI PIETRARU....71
ARGUMENTE ADRESATE OMULUI CUGETĂTOR....73
„CARTEA CU ŞAPTE PECEȚI"....75
UN TRIANGUL CABALISTIC....78
„ALE TALE DINTRU ALE TALE"....80
ŞOAPTELE CIFREI ŞAPTE....83
O ADUNARE LINIŞTITĂ....86
ROMÂNI, „STRĂINI DE ORIGINE ROMÂNĂ"....88

SCARA DE INCENDIU.....91
„CARTE TRISTA ŞI - NCÂLCITĂ...”.....93
CE-AR MAI FI DE SPUS?.....99
ADDENDA.....101
DREPTUL DE GRAȚIE.....102
DESPĂRȚIREA DE MAIORESCU.....114
PENTRU LIBERTATEA PRESEI ŞI A JURNALISTULUI.....121
PROCLAMAȚIA IRREDENTEI ROMÂNE DIN. 18 AUGUST 1885.....126
NUMELE POETULUI.....134

## JOCUL CIFRELOR ŞI-AL ÎNTÂMPLĂRII...

... Un bătrân „farmazon” îmi împuia capul, prin clasele de sus ale liceului, cu fel de fel de cifre şi cabale. „Numără, îmi zicea mereu, parcă vrăjit de cuvântul acesta, numără tot ce vezi, tot ce e făcut de mână de om, ca să te convingi că...”Lua suta de lei, mi-o aşternea pe colţul mesei şi-mi număra chenarele (o poate face oricine, oricând): erau 48, iar în medalion se găsea Bălcescu, emblema Paşoptismului, şi la şcoală mi se spunea, după manualele rolleriste, că revoluția burghezo-democratică de la 1848 abia acum se desăvârşeşte, „în anii noştri”. Îmi arăta ferestrele Poştei, clădire nouă, mi le număra şi ieşeau... 48. Un covor oltenesc expus în vitrina magazinului avea... 48 de cocoşi stilizați. Ajunsese, în fond, să mă agaseze cu explicațiile lui că jumătatea lui 48 este 24, treimea este 16, care, înmulțit cu 4, dă 64 şi mai departe trebuie luat în „calcul” şi 12, care, e-hei!, se adaugă şi se scade în „sistem”. Pierduse, pare-mi-se, un proces - şi-mi număra cuvintele sentinței: formau una dintre aceste cifre ciudate, şi bătrânul „farmazon” era convins că asta înseamnă trădare, aranjament, păi sigur că da, pedeapsă...

N-am dat niciodată importanță acestor „fleacuri”, iar despre bătrânul maniac al cifrelor din tinerețea mea moldavă nu mai ştiu, astăzi, nimic. Preceptul lui, după care „diavolul se ascunde în amănunte”, l-am regăsit, peste ani, la Goethe - iar vorba sa cea mai deasă: „Micile supărări devin mari când sunt foarte mici”, la Papini. Despre francmasonerie am citit şi eu, ca tot omul, câteva cărți bunicele, din curiozitate profesională, şi multă literatură de ocazie -dar sistemul cifrelor ca cifruri nu m-a interesat deloc. Se întâmplă, totuşi, uneori că-ți aduci aminte de fleacuri în toiul unor acțiuni cât se poate de serioase. „Nescio quid meditans nugarum”, al lui Horațiu, tradus de Eminescu: „Pierzându-ți timpul tău cu dulci nimicuri”, e ca un mic motoraş pus să facă scântei pentru a porni, în vreme de îngheț, motorul cel greu al buldozerului ori compresorului. În căutările mele de eminescologie mi s-a întâmplat, nu o dată, să întâlnesc acte privitoare la viața poetului pe care n-am ştiut să le interpretez, ori nu le-am putut înțelege. Stai ca hipnotizat în fața unui petic de hârtie, îl citeşti de la cap la coadă, apoi de la coadă la cap, îl întorci pe toate fețele - şi nu iese cu nici un chip chichița, imensul angrenaj al informațieise blochează, îngheață. Parca ai în fața nu o hârtie scrisă, ci o ceaşcă de cafea care te invită la fantezie.

Azi au apărut, şi la noi, o sumedenie de cărți despre francmasonerie, unde grămezii de mistere sunt „relevate” - astfel că nu cred să mai deranjeze pe cineva observațiile mele

privind actele de mai jos. Aceste texte pot interesa, în egală măsură, pe cifratori -dar omul tehnic trebuie avertizat că se află în fața unor documente de importanță excepțională în înțelegerea destinului lui Eminescu. Ori e un lanț nesfârşit de coincidențe - ori treaba e serioasă, şi atunci e groasă de tot.

Iată, mai întâi, interogatoriul luat lui Eminescu, în ospiciul din strada Plantelor, la 12 iunie 1889, cu trei zile înainte de moarte:

- Cum te chiamă?
- Sunt Matei Basarab, am fost rănit la cap de către Petre Poenaru, milionar, pe care regele l-a pus să mă împuşte cu puşca umplută cu pietre de diamant cât oul de mare.
- Pentru ce?
- Pentru că eu fiind moştenitorul lui Matei Basarab, regele se temea să nu-i iau moştenirea.
- Ce-ai de gând să faci când te vei face bine?
- Am să fac botanică, zoologie, mineralogie, gramatică chinezească, evreiască, italienească şi sanscrită. Ştiu 64 de limbi.
- Cine e Poenaru care te-a lovit?
- Un om bogat care are 48 de moşii, 48 de râuri, 48 de garduri, 48 de case, 48 de sate şi care are 48 de milioane.

Aceste 4 întrebări şi 4 răspunsuri constituie un text cu cele mai ciudate simetrii cu putință. Că Eminescu se compară pe sine cu Matei Basarab, nu e neapărat o ciudățenie. Am arătat, în mai multe rânduri, că Matei Basarab este voievodul preferat al ziaristului de la Timpul, citat foarte des în teoriile sociale din anii 1880-1883, şi mai ales în contextul polemicii cu A.D. Xenopol şi ceilalți istorici de la Românul pe marginea lui Tudor Vladimirescu. În 1882-1883, în plin elan creator, Eminescu proiecta înființarea unei Societăți Matei Basarab (aşa cum era Societatea Carpații, aşa cum va fi Societatea Petru Maior în Transilvania), ale cărei scopuri rămân consemnate în manuscrisele sale: „O organizare între români asemenea societății francmasonilor şi iezuiților. Ca a bisericii catolice. Pretutindene oameni care să ție registru de tot sufletul românesc. Cel slab trebuie încurajat şi lăudat pentru ca să devie bun; trebuie trezită deşărtăciunea lui, decorat la nevoie, trezite mii de speranțe-n el, în caz de estremă nevoie ajutat chiar. Să se simtă că Soc. Matei Basarab reprezintă o putere enormă." (Mss. 2257, f. 246). Concomitent, în Timpul, legând numele domnitorului valah de o expresie din Scrisoarea III, el scria: „Nu zicem că sub cerul acestei țări să nu trăiască şi să nu înflorească oricăți oameni de altă origine. Dar ceea ce credem, întemeiați pe vorbele bătrânului Matei

Basarab, e că țara este, în linia întâia, elementul național, şi că e scris în cartea veacurilor ca acest element să determineze soarta şi caracterul acestui stat" (Timpul, 26 ian. 1882; O.XIII, p. 40). Matei Basarab şi Tudor Vladimirescu sunt, pentru Eminescu, cei doi „stâlpi" care punctează istoric „mlaştina fanariotă": a-i fi numit, pe oricare dintre aceştia doi, era firesc de vreme ce el se considera continuatorul legitim al lor.

E o „logică" în identificarea poetului cu Matei Basarab. Petre, sau Petrea Poenaru, conține în numele său numele „pietrei", obiectul cu care a țintit fruntea poetului, şi iarăşi pare „logică" asocierea. Mai puțin logică pare prezența fizică a acestui personaj în stabilimentul din strada Plantelor: ştim despre el că era tenor, din familia mare a actorilor aşadar, lume frecventată de către Eminescu. Nu era un „străin", un „oarecare" - ci îl cunoştea pe poet; poetul pretinde că-i cunoaşte şi scopul loviturii. Cât despre „puşca umplută cu pietre de diamant", aminteşte de o baladă populară: „A plecat la vânătoare/Să vâneze căprioare/ Căprioare n-a vânat/ Şi el singur s-a-mpuşcat/ Cu-un pistol de diamant/Cu gloanțe de briliant..." lată-l pe Eminescu în postura vânătorului care se vânează singur, care cade în propria cursă - model antropologic, putem spune, justificabil la un (aşa-zis) bolnav psihic, model ce se regăseşte în cercul lui Hyperion, care inseamnă întoarcere către sine, în motivul heautontymoroumenos (cel care se autoflagelează) prezent de la Menandru până la Ion Barbu în literatură („Sfânt trup şi hrană sieşi Hogea muşca din el").

Este vorba, însă, de un act juridic, un interogatoriu luat de un judecător pentru a stabili că poetul este bolnav şi pensia pe care i-o votase parlamentul nu poate fi ridicată de către el însuşi, nefiind în deplinătatea facultăților mintale. Banii erau necesari pentru a acoperi cheltuielile de până atunci suportate de către stabiliment. Dacă asta s-a vrut demonstrat, asta s-a demonstrat. În condiții normale, parchetul ar fi trebuit sesizat din oficiu - şi ar fi trebuit interogat şi autorul prezumtiv al crimei, numitul Petre Poenaru. Nu există un asemenea interogatoriu; cu actorii se procedează ca la teatru, am zice...

Avem, deci, adevăruri mari la mijloc; cum să le legăm? De ce a fost considerat acest act documentul fundamental, oficial, al nebuniei lui Eminescu?

Şi atunci, cum să nu încerci a-l studia şi cu alte măsuri? Cifrele 64 şi 48, cu care-mi împuia capul, în tinerețe, bătrânul meu prieten, asigurându-mă că sunt de sorginte francmasonică, se află în text. Încercăm a număra cuvintele. O poate face, desigur, oricine. Până la „ştiu 64 de limbi", în răspunsurile poetului sunt exact 64 de cuvinte, dacă respectăm câteva reguli: nu-i din al doilea răspuns se citeşte ca un singur cuvânt, iar 64, deşi este cifră, se ia în calcul ca un cuvânt. Se poate elimina din calcul cifra 64, şi citi nu-i ca două cuvinte: iese aceeaşi sumă. Orice sistem cifric are, în fond, „cheia" lui; să le încercăm succesiv pe

acestea două, adunând şi cifrele şi citind unele ligaturi împreună. Textul „atenționează”: nu e vorba de 64 de limbi, ci de 64 de voci. Experiența poate continua. Menționăm din capul locului că noi nu am epuizat toate relațiile aritmetice (numerice) dintre aceste cuvinte: nu ne propunem a lua locul cifratorului, ci doar a sesiza existența unui cifru care dă de gândit. Să numărăm cuvintele din primul răspuns considerat l-a două cuvinte: sunt exact 33 de voci. Asta, da: ştie oricine că e cifră masonică! A fost Eminescu francmason şi a răspuns cifrat? -Oricum, ar însemna că... nu era nebun! Reținem: dacă socotim l-a un cuvânt iese un total de 32. Al doilea răspuns are 16 cuvinte:nu-i îl socotim ca două cuvinte.. Dacă socotim nu-i un singur cuvânt, ies 15 cuvinte, care adunate celor 33 anterioare (în prima variantă) dau cifra 48, prezentă, ca cifră, în text. Este un sistem de socotire „încrucişat”, care cere atenție şi... distribuție. Mai mult, al treilea răspuns are tot 16 cuvinte, cu cifra 64... Şi tot 15 cuvinte fără cifră. Aşadar, dacă adresantul uită să adune la primul răspuns, de 33 de carate, pe următoarele 15 cuvinte, este atenționat a doua oară -după care, în cel de-al treilea răspuns, cifra 48 se repetă de 6 ori: semnal puternic. Asta, pe prima diagonală a încrucişării (33 +15 + 15). Pe cea de-a doua diagonală a încrucişării „ies” frumoasele sume: 32 +16 +16, adică 16 x 4 = 64. Simetriile sunt atât de bine construite, încât este limpede că textul, în întregul său, a fost lucrat migălos. Patru întrebări şi patru răspunsuri: 4 x 4 = 16; aceasta pare a fi cifra de bază care trebuie luată în calcul. 16 cuvinte au primele 3 întrebări (socotind Ce-ai din întrebarea a treia drept două cuvinte). A patra întrebare are 7 cuvinte (te-a, două cuvinte) - şi bănuim că trebuie să mai fie unul pentru totalul de 24 cuvinte al tuturor întrebărilor: într-adevăr, în „Cine e Poenaru care te-a lovit” trebuie, poate, presupus prenumele anunțat de Eminescu: „Petre Poenaru”. Această omisiune are importanța ei: totalul cuvintelor din întregul text (adăugate şi cifrele, fără a socoti ligaturile câte un cuvânt) este 111 cuvinte. Adăugând cifra 1, pentru cuvântul presupus lipsă, iese suma de 112: exact 16 x 7 = 112. În text sunt 7 cifre (o dată 64 şi de 6 ori, 48).

... Pe mine nu mă interesează, de fapt, semnificațiile acestor cifre totale în sistemul cifric presupus. Constat, doar, că relațiile numerice dintre cuvinte sunt suspect de exacte - ceea ce înseamnă că actul, în întregul său, este un fals. Cade dintr-un condei valoarea probatorie a acestui act. La 12 iunie 1889 poetul spune lucruri de bun simț, că se consideră moştenitorul lui Matei Basarab şi că tenorul Petrea Poenaru l-a rănit la cap. Spusele lui sunt, însă, „rebusate”. De către cine? -Vom reveni, desigur, când va trebui să facem puțină istorie literară. Până atunci, îi rog pe masoni să nu mă suspecteze de rea-voință sau rea-credință; mai bine să ajute la elucidarea crimei comise împotriva lui Eminescu - dacă pot.

Acum, că am câştigat o „siglă”, putem măsura cu ea şi alte documente eminesciene. Coborâm în timp la cele mai importante acte ce-l privesc, cele din 28 iunie

1883, ziua când „a înnebunit” Eminescu. Iată, aşadar, anunțul Românului, ziarul cu care Eminescu se afla în polemică:

***R O M A N U L U***

*Aflâm cu sinceră părere de rêŭ câ d. Mihail'Eminescu, redactore la diarul Timpul, tênĕr plin de talent şi înzestrat c'un deosebit geniŭ poetic, a căduț greŭ bolnav. Sperâm câ bóla sea nu va fi de cât trecĕtóre şi câ în curênd vom putea anunța deplina sea însănĕtoşire.*

Stimabililor de la Românul, dacă numărăm cele două fraze ale dumneavoastră cu măsura de peste şase ani sunt exact 48 de cuvinte, o parolă aşadar (faceți ligatura pentru c'un, vă rog)! Anunțul apare la 1 iulie 1883, şi nici un ziar nu-l preia deocamdată. Iată, însă, şi „răspunsul” Timpului, ziarul lui Eminescu, răspuns care vine după două zile, la 3 iulie:

***T I M P U L***

*Unul dintre colaboratorii acestei foi, d. Mihail Eminescu, a încetat de a mai lua parte în redacțiune, atins fiind în mod subit de o gravă boală.*

*Ne place însă a spera că lipsa dintre noi a acestui stimat confrate, nu va fi de căt de scurtă durata şi că ne va fi data fericirea de a anunta revenirea sa sănĕtos la funcțiuniile de până acum.*

Ei, da! Sunt 65 de cuvinte bătute pe muchie şi, ca să „iasă” 64, de câte avem nevoie, trebuie să eliminăm unul. Textul nu are nici o ligatură (se putea scrie de-a etc.) - deci ne propune să citim şi anunțul anterior din Românul, tot fără ligaturi - să găsim, deci şi acolo 49 de cuvinte în loc de 48. Bănuim că trebuie scăzut, din ambele texte, d., prescurtarea pentru domnul, şi, citite amândouă fără ligaturi, au - primul 48 de cuvinte, iar cel de-al doilea 64. Cuvintele concurente (aceleaşi) din ambele anunțuri sunt: de, că, d., Mihail, Eminescu, la, şi, a, să, sa, nu, va, fi, de, cât, în: 16 cuvinte. Cu o zi înainte, la 2 iulie 1883 (când n-a dat ştirea despre Eminescu!) Timpul anunța, pe pagina întâi, în 16 cuvinte: „Cu începere de astăzi 1 iulie, direcțiunea politică şi redacțiunea ziarului Timpul este încredințată d-lui Mihail Paleologu. „(cifra nu se socoteşte)! Ciudata cifră 16 se regăseşte până şi în bilețelul pe care i l-a trimis d-na Szöke, soția lui Slavici, lui Titu Maiorescu la 28 iunie 1883: „Domnu Eminescu a înnebunit. Vă rog faceți ceva să mă scap de el, că foarte răŭ.”

Eliminăm piesele secundare, însă, pentru a reveni la dialogul dintre cele două ziare. Aşadar Românul anunță în două fraze, Timpul răspunde, după două zile, tot în două

fraze” spunând apăsat că Eminescu a fost dat afara din redacției Dar asta voiau „stimabilii” de vreo 3 ani buni, de când Eminescu îi incomoda cumplit cu polemicile şi dezvăluirile sale! Atenție, însă: nici „anunțul” nici „răspunsul” nu zic mai mult decât „greu bolnav” ori „boală gravă”: nu se pronunță cuvântul „nebunie”; acesta este implicat, presupus.

De ce anunță adversarii boala lui Eminescu, şi nu propriul său ziar? - Facem mențiunea că împrejurările crizei din 28 iunie 1883, anume întâmplările din Cafeneaua Capsa, nu se tipăresc acum; sunt ştiute, probabil, doar din zvon public. Abia în 1911, după 28 de ani, se vor povesti aceste lucruri, ca simple amintiri. Acum, la 28 iunie 1883, vestea pică precum un fulger: Eminescu este dat afară din presă. De ce? - O „boală gravă”. În martie-aprilie 1883, în cursul unor polemici obişnuite, ca să zicem aşa, ziarele satelizate de către Românul insinuau că autorul articolelor de la Timpul (nenumit, desigur) este incoerent, nu are logică, „Dumnezeu i-a luat mințile”. L'Indépendence roumaine titra un editorial de Grigore Ventura „Le medicin s'il vous plait”. Şi totuşi, textele incriminate de incoerență logico-mintală sunt în ediție, se pot vedea de oricine, în afară de faptul că autorul lor este în dezacord cu sistemul de prezentare a realității de către redactorii cu care polemizează -şi în afară de tonul cam dur al polemicii! - nimic din ceea ce ar putea constitui o dovadă „medicală” a nebuniei.

... Vorba e: ce ne facem noi cu aceste „parole”, cu aceste „semne” ciudate în texte? La 1883, în momentul crizei, şi la 1889, înainte de moarte - cirfele 48 şi 64 îşi fac de cap. Ori sunt coincidențe pur şi simplu - ori secretomania a lucrat, a lucrat cu spor - atunci, şi pentru timpul de după atunci.

## ACTUL ŞI „ACTORII” LUI

Textul-parolă din 12 iunie 1889, interogatoriul luat lui M. Eminescu în ospiciul din strada Plantelor, pentru a i se dovedi incapacitatea mintală, are o istorie cu totul interesantă. Desigur, el se află în biografia dedicată de G. Călinescu poetului, dar este fragmentat, astfel că nu atrage atenția cifratorului: în locul întrebării a patra („Cine este Petrea Poenaru care te-a lovit?”) biograful parafrazează: „Întrebat cine este atentatorul, declară”. Nu este prima oară când G. Călinescu citează fragmentar acte şi documente privitoare la M. Eminescu; dimpotrivă, aceasta este metoda de lucru, putem zice, a biografiei sale. La modul general, se poate afirma că istoricul literar a parcurs întreaga bibliografie, şi-a format o părere despre subiect - după care înfățişează cititorului această părere/impresie argumentându-şi-o cu piesele care i se par necesare. Este metoda de lucru a oricărui biograf ancorat în pozitivism: el va scurta imensitățile materialului documentar

reținând esențialul, sintetizând. În ceea ce-l priveşte pe Eminescu, biografiile care i s-au dedicat au tocmai acest specific: curg din sinteză în sinteză, toți autorii - fără excepții semnificative - au „impresia" că dețin adevărul ultim şi încearcă să-l desfăşoare în cuvinte cât mai simple, să fie cât mai convingători. Nu s-au creat, încă, acele „complexe" eminesciene, nu s-a studiat – de pildă - momentul cutare din viața lui Eminescu din unghiuri diferite ori complementare, nu fac obiectul unei cercetări multiple nici măcar momentele de răscruce din viața poetului. Identitatea punctelor de vedere duce la o diversificare monotonă a tratării materialului. Ce să spui, de pildă, despre recluziunea lui M. Eminescu la Mănăstirea Neamț (1886-1887) - decât că nebunul şi-a găsit locul, iar apoi să adjectivezi cât mai viu modelul dat? Ceea ce lipseşte, la ora de față, în complexul Eminescu este o critică temeinică a izvoarelor - fie chiar şi a celor narative. Mărturiile despre recluziunea lui M. Eminescu, la Mănăstirea Neamț, de pildă, vin din partea unui medic socialist, Panait Zosin, care are o viziune socialist-utopică asupra lumii, care nu l-a văzut pe Eminescu, ci doar a auzit despre el, care era botoşănean şi avea o anumită încredere în sine însuşi că „genius loci" etc., etc. În numele său, ca specialist, nu este crezut un istoric, Rudolf Şuțu, nu se dă crezare amintirilor lui Gala Galaction care vorbeşte despre un Eminescu întreg la minte în momentele respective, nu se dă crezare nici măcar actelor de bucătărie ale stabilimentului întocmite de mâna poetului. Ce trebuie, în fond, ca să se poată ieşi din acest impas? - Desigur, mai întâi un corpus de documente, editarea cu grijă şi atenție a tuturor mărturiilor în discuție. De multe, de foarte multe ori, adevărul se află în partea necitată, evitată a documentelor pe care le mânuieşte chiar şi un G. Călinescu. Ne vom întâlni, în cursul acestei lucrări, cu asemenea realități.

Ca să revenim la actul cifrat din 12 iunie 1889, câteva considerații se impun. Acest text a fost editat prima oara de către Radu D. Rosetti în Adevărul literar şi artistic din 27 septembrie 1922, şi sunt demne de atenție observațiile acestuia, omise de biografii lui Eminescu. Le redăm: „Un funcționar de la Secția a II-a a Tribunalului Ilfov, aşezând arhiva, a dat peste un dosar care va interesa, desigur, pe biografii lui Eminescu, într-un mod deosebit. E vorba de dosarul punerii sub interdicție a marelui poet, cu No. 645 din 1889, în care se găseşte răspunsul la interogatoriu al acestuia, precum şi raportul medico-legal al specialiştilor numiți de Parchetul de Ilfov să-l ancheteze. Dându-ne seama de discreția cu care trebuie tratată chestiunea şi eliminând tot ce ar putea să atingă dureros pe admiratorii genialului inspirat, dăm în vileag numai ce credem de cuviință, lăsând altora sarcina delicată de a completa studiul medical şi psihiatric al figurii marelui dispărut, cu noile acte puse la dispoziție. Se ştie că Mihai Eminescu, lovit în iunie 1883 de „nemiloasa fatalitate ereditară", cum o numeşte Maiorescu în prefața Poesiitor publicate în 1890 în editura Socec, a

fost internat în diferite sanatorii, atât în țară cât şi în străinătate; şi între sfârşitul lui 1884 şi începutullui 1889 părea vindecat - când, în 1889**,** autoritățile sesizate de cei în drept l-au internat din nou în spitalul Caritas din Bucureşti."

Întrerupem, pentru a atrage atenția că, într-adevăr, acest lucru „se ştia" bine, dar bine de tot, în anii '20 de către foştii cunoscuți şi apropiați ai lui Eminescu (trecuseră abia 30 de ani de la moartea poetului): că între 1884-1889 poetul era vindecat dar, din când în când, mai mergea pe la spitale. Biografiile moderne instituiesc modelul tiranic după care „nebunia" şi-a aşternut definitiv umbra după primul atac, cel din iunie 1883, până la moarte - iar în intervalul 1884-1889 poetul n-a mai creat nimic etc. „Legendele" eminesciene vorbesc, însă, până astăzi de „caiete" cu poezii ale poetului pierdute, furate, ascunse în această perioadă. Biografii săi trec sub tăcere până şi faptul că în buzunarul de la haina în care şi-a dat duhul, la 15 iunie 1889, se aflau scrise de mâna lui poeziile Viața şi Stelele-n cer (vor fi publicate în Fântâna Blandusiei), ori discută cu un relativism suspect poezia De ce nu-mi vii... trimisă de Eminescu de la Mănăstirea Neamț, în ianuarie 1887, la Convorbiri literare şi apărută în februarie. Desigur, în lada cu manuscrise de care poetul era despărțit se regăsesc ciorne şi variante ale acestor poezii; desigur, poetul scria din amintiri şi retuşa, perfecționa din amintiri. Desigur că, în sensul lăzii cu manuscrise, acestea nu sunt creații noi. Dar - de ce ar fi avut nevoie Eminescu să inventeze motive poetice noi, poezii noi, când zeci şi sute de poezii „vechi" îşi aşteptau, în celebra ladă dar şi în mintea lui, forme ultime? Cei care l-au vizitat pe Eminescu la Botoşani vorbesc de o puzderie de hârtii scrise de către poet - unele, luate de A.C. Cuza şi descifrate, altele luate de rudele poetului. Chiar în strada Plantelor, în mai-iunie 1889, vizitatorii lui Eminescu bolnav vorbesc de maldăre de hârtii scrise de către el, aruncate la coş ori luate în mătura femeii de serviciu. Argumentul „creativității" cade dintr-un condei în fața abundenței de mărturii documentare şi, cu el, diagnosticul medical. Într-adevăr, un „paralitic general", un „abulic în ultimul grad"-aceştia sunt pacienți care nu mai creează, nu mai tac diferența între viață şi vis etc. În privința lui Eminescu, impresionante rămân, însă, mărturiile documentare ale unor bărbați avizați despre bogăția hârtiilor sale scrise. între ei, o spune Ilarie Chendi, care a stat în gazdă pe strada Ştirbei Vodă nr. 72, pe lângă Cişmigiu, la aceeaşi adresă pe care o avusese şi Eminescu în anii '80 ai secolului trecut (vom vedea că tot acolo era sediul Societății Carpații). Bătrânele gazde - nişte nemți - încep a-şi aduce aminte: „Şi mi-au spus, între altele, că după moartea lui Eminescu, întâmplată în 1889, au venit la dânşii doi domni care erau prietenii lui Eminescu şi, pachetând toată sărăcia rămasă pe urma lui, au umplut două cufere cu cărți şi cu manuscrise şi au plecat". Aşadar, lada cu manuscrise pe care Maiorescu o luase de la Chibici-Râmneanu

în 1884 avea ... dublură. Pe drept se întreabă Chendi: „De la 1884, însă, când s-a întors de la Viena, până la 1889, când a urmat catastrofa morții lui, el a mai muncit mult. Unde sunt manuscriptele lui din acel interval?”

În aceste condiții, avem tot dreptul să considerăm că, împotriva şi chiar în pofida biografilor categorici, asemenea piese neincluse în lada lui Eminescu au existat, există încă - cine ştie prin ce unghere. Lipsa lor este presupusă prin logica argumentației care vrea să instituie modelul unui Eminescu total inactiv ori inapt pentru creație după 1883. În 1922, însă - ca să încheiem această paranteză - un Radu D. Rosetti, nu ştia de golul pe care-l va instaura G. Călinescu în anii 1883-1889 ai lui Eminescu. În 1922 el ne transmite un „se ştie” care făcea opinie comună printre intelectualii români.

Continuă editorul actului în discuție: „La 13 aprilie 1889, cu adresa No. 6794, procurorul Mavros - azi consilier la Curtea de apel din Bucureşti - cere primului preşedinte al Tribunalului Ilfov constituirea unei curatele pacientului Mihail Eminescu, aflat în casa de sănătate a doctorului Şuțu din strada Plantelor. Procurorul indică în acelaşi timp preşedintelui tribunalului că bolnavul are ca prieten bun pe Mihail Brăneanu, redactor şef la România liberă. Acesta, sesizat, constituie un consiliu compus din T. Maiorescu, Dem. Laurian, Şt Mihăilescu, I.L. Caragiale, I. Gr. Valentineanu şi Mihail Brăneanu, care, convocați conform articolului 440 din Procedura Civilă (jurnalul 2783/89) depun la secția a ll-a a tribunalului un proces verbal în care sunt de părere că „boala fiind în recidivă, reclamă interdicția pacientului şi rânduirea unui tutor care să poată primi de la stat pensia lui viageră şi să poată îngriji de întreținerea interzisului». Procesul verbal al consiliului este scris în întregime şi depus de Titu Maiorescu, care, după cum e cunoscut, era şi avocat. După semnarea actului acestuia (12 iunie 1889) şi depunerea raportului medico-legal, iscălit de doctorii Şuțu şi Petrescu, document prea trist pentru a-l reproduce în întregime, totuşi interesant pentru toți în partea unde descrie «vocea cântătoare a bolnavului veşnic distrat» - preşedintele deleagă pe judecătorul Brusan (celebrul „Metru Ghiță») cu luarea interogatoriului, şi acesta e documentul cel mai prețios al dosarului unde se vede continuitatea imaginației lui Eminescu în nebunie.”

Interogatoriul este, aşadar, luat (Scris, „calculat” pentru cifrare) de un „Metru”, adică „Maître”, adică „maistru” (grad masonic) - mai mult chiar: celebru. Radu 0. Rosetti, cel care va fi atât de greu încolțit la un moment dat de polemici de presă, atenționează cum poate asupra secretelor pe care le dezvăluie. Urmează documentul pe care l-am prezentat şi noi - după care, încheierea: „În ziua de 19 iunie 1889, adică şapte zile după luarea interogatoriului, punerea sub interdicție a lul Mihail Eminescu fiind la ordinea zilei, tribunalul, «având în vedere că moartea pacientului este cunoscuta publicamente»,

dispune încheierea dosarului şi tragedia e sfârşită."

Acesta este actul din care G. Călinescu preia fragmentar doar o parte din cifrul lui „Metru Ghiță". Desigur, întreg acest dosar este foarte important - şi merită efortul pentru a fi găsit. Observațiile medicilor din epocă în privința bolilor psihice în general trebuie să fie impregnate de lombrosianism, curentul la modă şi în România, astfel că nu sunt în notă mult diferită de cele ale amintitului Panait Zosin. De obicei, pentru ca schema să fie cât mai clară, se urmăreşte cu insistență factologia, se inventează acolo unde lipseşte; candida decență a medicilor români, care vorbesc, într-un act medical atât de sec, de „vocea cântătoare a bolnavului veşnic distrat" ne va da o măsură a acestei ruperi dintre corp şi suflet cu care opera medicina la sfârşitul secolului trecut.

Acest dosar s-a aflat, până prin anii '50, la Arhivele Statului. Fragmente din el sunt republicate în mai multe cărți documentare ale lui Augustin Z.N. Pop. Dorind să reia toate piesele pentru ediția academică, dl D. Vatamaniuc l-a cerut spre consultare. Ei bine, dosarul lipseşte. A fost împrumutat de către regretatul Augustin Z.N. Pop şi n-a mai fost adus în depozit. Arhiva acestuia s-a risipit, în timpul lungii sale orbiri şi imediat după nedreapta (prematura, în ordinea creației) sa moarte. Ediția academică reproduce actul dupa ediții anterioare. Radu D. Rosetti însuşi îşi reia textul din Adevărul literar şi artistic într-un volum. Sunt, însă, diferențe de un cuvânt sau două - p e care nu le luăm în seamă (greşeli de tipar, intervenții ale autorului): noi am luat de bună prima scoatere la lumină a textului, cea din revistă.

Peste două numere de la această „erezie eminesciană" - darea în vileag a unui act oficial privind nebunia poetului - Adevărul literar şi artistic publică în facsimil lista de subscripții instituită confidențial de Titu Maiorescu în iulie 1883 pentru a strânge banii necesari internării lui Eminescu la Viena. Ziarul comentează entuziast inițiativa, şi încheie cu aceste 24 de cuvinte patetice: „Admirabilă generațiune! Servească documentul acesta pildă nouei generațiuni de scriitori, de modul cum înțelegeau înaintaşii lor să'şi iubească, să'şi admire şi să'şiajute semenii. „Peste încă un număr, iese în arenă însuşi Corneliu Botez certându-l aspru pe Radu D. Rosetti că a publicat un act atât de ... nepoliticos la adresa lui Eminescu şi a corpului judecătoresc, act care „printr-o coincidență neprevăzută"'. a fost greşit clasat.

Corneliu Botez a rămas în istoria eminescologiei ca organizatorul sărbătorilor de la Galați, din 1909, la comemorarea a 20 de ani de la moartea lui Eminescu. El a scos, cu acel prilej, un volum omagial din vânzarea căruia proiecta ridicarea unei statui pentru Eminescu. Statuia s-a dezvelit cu fast în toamna lui 1911, prilejuind o dură polemică de presă între liberali şi conservatori pe tema ziaristicii eminesciene. Anii 1909-1911 au fost

decisivi pentru ruperea în două a operei eminesciene, cu aruncarea la coş, ca netrebuitoare, a ziaristicii. Corneliu Botez a jucat un rol decisiv în această stigmatizare a ziaristicii eminesciene. El a instaurat, de fapf, cu autoritatea publică pe care a avut-o (ajutat şi de ministrul Cultelor şi instrucțiunii publice, Virgil Arion) modelul maiorescian al unui Eminescu-poet diafan, singur, abuzând de cafea, obosit de munca istovitoare ca ziarist etc. Se uită încă un amănunt: Corneliu Botez a fost jurist şi a instrumentat, ca procuror general, procesul din 1919 al colaboraționiştilor (ziariştii care au colaborat cu administrația lui von Mackensen în Bucureşti, sub ocupație), condamnându-i la închisoare pe I. Slavici, T. Arghezi etc. Imediat după primul război mondial a avut importante funcții în justiție - şi autoritate morală în lumea presei. Despre Eminescu, însă, el n-a mai scris - în afară de articole ocazionale, cum este acesta din Adevărul literar şi artistic, prin care apără, împotriva unor acte ce dovedesc contrariul, modelul instaurat în anii antebelici. După ieşirea sa în arenă, Adevărul literar şi artistic nu mai revine asupra chestiunii. În 1924, însă, va relua vijelios - prin pana lui Panait Istrati - problema ziaristicii eminesciene, provocând iarăşi o polemică de presă foarte largă ce va antrena, practic, cele mai importante condeie ale momentului - de data aceasta, însă, în apărarea ziaristicii eminesciene. Adevărul literar şi artistic va fi amenințat, la un moment dat, cu falimentul (lumea refuză să-l mai cumpere), trebuind să-şi schimbe directorul şi direcția pentru a supraviețui. Ce se putea spune foarte liber şi destul de lejer în 1909-1911, nu se mai putea spune în 1924, după marea epopee a războiului...

La Adevărul literar şi artistic va scrie frecvent G. Călinescu. Suspicioşi cu tot ce ține de Eminescu, mai ales în ceea ce-l priveşte pe primul său mare biograf, recitim, şi noi, cartea „divinului critic". Ştim că ținea în mod deosebit la final, acel poem al râurilor şi pământurilor țării, lată-l: „Astfel se stinse în al optulea lustru de viață cel mai mare poet pe care l-a ivit şi-l va ivi vreodată, poate, pământul românesc. Ape vor seca în albie, şi peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, şi câte o stea va veşteji pe cer în depărtări, până când acest pământ să-şi strângă toate sevele şi să le ridice în țeava subțire a altui crin de tăria parfumurilor sale." - Obsesie?! Dintre cele două fraze ale acestui final liric, prima conține (făcând ligaturile pentru l-a şi şi-l) 24 de cuvinte - iar a doua conține (fără a mai face însă ligatura pentru să-şi) - 48 de cuvinte. Scrie, oare, G. Călinescu o biografie „cu parolă" - ori vrea doar să-i imite pe francmasoni? Pentru „dogma francmasonică", orice lucru mare îşi are originea în „negura veacurilor" ori „în negura timpurilor" (vezi fraza-parolă a lui Iacob Negruzzi, biograful Junimii despre originea acestei societăți: „Originile întemeierii Junimii se pierd în negura timpului..."). G. Călinescu „se joacă", pe această temă, cu un viitor nedefinit... Iată ceea ce ne hotărăşte, în sfârşit,

să ne despărțim de dânsul - să nu pornim, adică, de la prezumția de nebunie în cercetarea căderii lui Eminescu.

## SECRETELE, DUPĂ EMINESCU

... Acest tur de forță printre documente cred că i-a convins pe mulți cât de importantă este cercetarea unui text în sine după epuizarea informației aferente. Cred, sau mai degrabă sper. Pentru că, în caz contrar, mă simt eu însumi dezarmat. Într-adevăr, „piesa" care urmează în dosarul îndepărtării din presă a lui Mihai Eminescu are mai multă nevoie de pasiunea cifratorului decât de investigările mele, care aproape s-au epuizat. Ne aflăm în fața primei polemici pe seama lui Eminescu - după declararea publică a „gravei boli" care l-a atins „subit". N-a fost numită boala; cineva trebuie să ia piatra în mână şi să dea cu ea. În numărul pe luna august 1883 al revistei Literatorul se publică cunoscuta (oare?) epigramă a lui Alexandru Macedonski:

Un X... pretins poet - acum

S-a dus pe cel mai jalnic drum...

L-aş plânge dacă-n balamuc

Destinul său n-ar fi mai bun

Căci până ieri a fost năuc

Şi nu e azi decât nebun.

Da, nebunia unui poet trebuie numită în versuri... Epigrama a făcut epocă, deşi Eminescu nu este numit în ea în mod expres. Îl „descoperă", însă, Grigore Ventura care, la 4/16 august 1883, publică în L'Indépendence roumaine articolul „Une infamie". Suntem, aşadar, în jurul nucleului care a jucat drama tristă de la 28 iunie 1883. Într-adevăr, la acea dată fusese expulzat din țară Emile Galii, directorul ziarului francez care apărea la Bucureşti - ziar care acum se sesizează la aluzii. Tot la acea dată, Grigore Ventura fusese cel care-l dusese pe Eminescu la baia Mitraşewschi, unde-l abandonase ca să anunțe poliția că are de ridicat un nebun - în timp cel ei însuşi, Grigore Ventura, plecase de la locul faptei.

Baia Mitraşewschi se afla pe Dâmbovița, nu departe de strada Ştirbei Vodă, pe care se afla şi sediul Societății Carpații şi de unde au venit cei doi prieteni ai lui Eminescu, Secăşanu şi Ocăşanu, alertați de Ventura, să-l ajute pe Eminescu a-şi veni în fire. Printre măsurile drastice luate de guvernul Brătianu chiar în această zi de 28 iunie 1883 era şi desființarea Societății Carpații, la cererea consulului Austro-Ungariei în Bucureşti,

baronul von Mayr. Trebuia tocmai să se semneze tratatul secret de alianță între România şi Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria şi Italia), negociat timp de mai bine de doi ani de către junimişti (prin Petre Carp). Sărbătorile naționaliste de la Iaşi, de la începutul lui iunie 1883, când s-a dezvelit statuia lui Ştefan cel Mare (şi când Eminescu, perfect sănătos, a citit la Junimea poemul său, Doina) - au iritat puterile centrale. Schimbul de telegrame secrete, date în zilele noastre la iveală, vorbesc de amenințări grave: von Bismarck este gata să declare război României dacă nu se fac urgent retractări şi nu se dau asigurări ferme că va intra urgent în sfera de influență a Germaniei şi Austro-Ungariei. Se cere ferm desființarea Societății Carpații, adevărat partid secret de rezervă, cu zeci de mii de membri, care milita pe față şi în ascuns pentru ruperea Ardealului din Imperiu şi alipirea lui la Țară. Petre Grădişteanu, autorul unui discurs incendiar la Iaşi, pleacă, împreună cu ministrul de externe, D.A. Sturdza, la Viena să ceară scuze, în persoană, împăratului. Mai este expulzat ziaristul Zamfir C. Arbore (prieten cu Eminescu), la cererea Imperiului Rus. Toate acestea - într-o singură zi, la 28 iunie 1883, când istoria literară consemnează sec şi căderea lui Eminescu! Grigore Ventura, redactor la ziarul L'Indépendence roumaine, dar şi deputat de Galați (urbea lui natală) este cel care descoperă boala lui Eminescu, îl aduce pe poet într-o situație limită -după care pleacă, alertând oficialitățile (poliția) şi prietenii poetului. Vom afla asta, repetăm, abia în 1911, după moartea lui Grigore Ventura. Acum ne confruntăm cu momentul august 1883, relațiile diplomatice s-au îmbunătățit în luna iulie, după ce guvernul dăduse ascultare cererilor imperiale - şi Eminescu rămâne ca un fel de semn de întrebare pentru toată lumea. Ce caută, în acest context, Alexandru Macedonski? În linii mari, generale, putem spune că viitorul tratat secret va schimba axa cultural-politic-economică a României către lumea germanică, schimbare ce antrenează reacția francofililor (capitalul francez va ceda locul celui nemțesc, finanțele de asemenea; rămâne „ciuda culturală" ca formă de protest). Macedonski era un filofrancez convins, împătimit după orizonturile franceze; amănuntele prin care el face „tandem" cu foaia franceză din Bucureşti ne scapă, dar avem premise să le presupunem. El însuşi, ca persoană, va lua cuvântul de vreo 15 ori după acest incident oferind fel de fel de explicații care să-l scoată din culpă: fie că nu este el autorul epigramei, fie că nu l-a vizat pe Eminescu în mod expres, fie că a scris-o cu un an înainte şi acum i-au publicat-o prietenii profitând de lipsa lui din redacție etc. Un lucru e cert pentru cine studiază mentalitatea epocii, mai ales după presă: înnebuneau foarte mulți oameni prin anii '60 ai secolului trecut, mulți se sinucideau (cu scrisori triste de bun rămas, publicate prompt în presă), era destui de mare numărul „pretinşilor poeți". Macedonski avea argumente să afirme că se ascunde (se identifică) în faldurile epocii lui şi nu vizează pe

cineva anume. Gr. Ventura este, însă, categoric: „Il n'y a pas de doute: Cest notre malheureux collegue et ami Eminesco qui est visé par cette epigramme”.) („Nu e nici o îndoială:prin această epigramă este vizat nefericitul meu coleg şi prieten”). El conchide: Toțicei care au onoarea de a ține în mână o pană în România, nu pot să nu fie indignați de această acțiune. Eu, subsemnatul, om de litere şi jurnalist, mă constitui în apărătorul bietului meu amic Eminescu, şi-i declar d-lui Macedonski că acțiunea sa este nedemnă”.

Să nu exagerăm: Grigore Ventura este Rică Venturiano din O noapte furtunoasă de I.L. Caragiale, lacrimile lui sunt de crocodil. Se purta, şi atunci, parola: „hoțul strigă: prindeți hoțul!”. Prieten cu Eminescu n-a fost; dimpotrivă, chema cu câteva luni înainte, prin L'Indépendence roumaine, medicul să constate că argumentația redactorului de la Timpul este cea a unui individ care şi-a ieşit din minți; acum cheamă poliția la locul faptei. Eminescu îl şfichiuise aspru, de câteva ori, prin Timpul, că primeşte cadouri ca să facă publicitate Societății Creditul mobiliar, îl considera, în manuscrise, „un om de nimic” - iar producțiile literare i le ironizase senin în 1878. Se întâmplă, însă, un fenomen ciudat. Trecuse 28 iunie, trecuse întreaga lună iulie, şi nimeni nu mai vorbea nimic despre Eminescu, tot ce se spusese erau cele două note cu parolă din Românul şi din Timpul - urmate de alte câteva anunțuri de presă atunci, pe moment. Trebu ia inventat ceva, conştientizată opinia publică de cazul Eminescu - şi atunci lucrurile se leagă se la sine: iată, zice Grigore Ventura (cel care denunțase), Macedonski o spune, iată cine-l face nebun pe „bietul Eminescu”. Au urmat - să nu uităm - manifestații publice cu torțe şi geamuri sparte la casa lui Macedonski, bastonade prin cafenele pe biata lui spinare, oprobriul public a atras lume multă în aceste evenimente, a fost un spectacol bucureştean pe cinste. Şi, în fond, de ce? - Pentru că Macedonski a tradus, în versuri, „boala gravă” a lui Eminescu numind-o „nebunie”?! Pentru că se spunea, în fine, ce e cu Eminescu? Dar urmează că lumea era foarte „prinsă” de cazul Eminescu, toți şedeau cu sufletul la gură să afle ce s-a întâmplat, evenimentul a survenit pe o sete cumplită de informație şi pe creasta unui mare val de interes. în primăvara lui 1883 Eminescu mai fusese internat de câteva ori în spitale (consemnează Jurnalul lui Maiorescu) - dar ştiau, probabil, numai intimii poetului de asta. în codul de moravuri publice şi politice al epocii, „boala gravă” a nebuniei îl îndepărta definitiv de la viața publică pe cel atins de ea. Declararea nebuniei cuiva însemna, implicit, şi destituirea lui din funcție, lată, aşadar, ce realizează Grigore Ventura: dizlocarea unui mare ziarist, a unui adversar de temut, din sistemul unui ziar de opoziție. Tentativa de compromitere prin chemarea poliției la fața locului nu va fi funcționat până la capăt, de vreme ce anunțul din Românul nu este categoric iar Timpul, în nota sa de răspuns, încearcă, prin parole, să temporizeze, sperând în însănătoşirea repede a celui vizat. A doua tentativă,

însă, a reuşit: prin gura lui Macedonski, Grigore Ventura anunță lumii largi diagnosticul adevărat al bolii lui Eminescu...

Macedonski va ieşi, în cele din urmă, din acest rol de „portavoce” (vom vedea cum); dar deocamdată ne interesează altceva: ce anume îl face pe Grigore Ventura să afirme că „nu e nici o îndoială, despre Eminescu e vorba în epigramă”? Numărate, cuvintele acestei polemici de o parte şi de alta nu par a avea parolă cifrică, adresabilitate secretă. Să fie, totuşi, vreun indiciu în epigramă care-l numeşte atât de sigur pe Eminescu? Aceste şase rânduri n-au fost supuse, până acum, unui examen analitic-numeric - şi, desigur, nu noi vom face operațiunea. Câteva observații facem, totuşi, pentru cei pasionați de asemenea probleme. Astfel, după „X” urmează trei puncte, ceea ce sugerează că avem, totuşi, de-a face cu un personaj real, cu un nume. în primul rând al epigramei se găsesc toate literele care compun numele Eminescu. Îl transcriem, punând majuscule unde trebuie:

UN X... prEtINS poEt aCUM

Atragem atenția şi asupra secvenței „etin”: este foarte apropiată fonetic de „emin”, până şi prin cele două accente pe care le cere. În fond, poate fi vorba de o anagramă a numelui poetului în acest prim rând. Surpriza este, însă, mare când şi în al doilea rând regăsim literele numelui lui Eminescu:

S-a dUS pE CEI MaI jalNIC drUM...

Care să fie „cheia” acestei anagrame? În fiecare dintre versurile următoare găsim toate literele numelui Eminescu - mai puțin câte una. În rândul 3 lipseşte I (am transcris, ca Macedonski, plânge cu â, ca să nu fie discuție), în rândul 4 lipseşte C (dar se găseşte de două ori în rândul 3, aşa cum I care lipseşte din rândul 3 se află de două ori în rândul 2), în rândurile 5 şi 6 lipseşte M; dacă este, aşadar, vorba de o cheie - pasionații cifrelor trebuie (pot) s-o găsească. Oricum, Grigore Ventura era foarte sigur - „Il n'y a pas en douter”... - că textul vorbeşte de Eminescu. O fi fost el un Rică Venturiano - dar i-a descoperit parola lui Macedonski. Cum va fi procedat? Nu cumva operațiunea de anagramare s-a făcut în comun? De ce nu poate declara, ferm, Macedonski că nu e vorba de Eminescu în acest text din cauza căruia a pătimit atât? Atragem atenția că anagramele şi şaradele erau cele mai îndrăgite jocuri de cuvinte în epocă, mai fiecare ziar întreținând cititorii cu ele - aşa cum este astăzi cazul rebusului.

## „UN OM MORALMENTE MORT”

La nota „Une infamie” de Grigore Ventura, din L'Indépendence roumaine, Al.

Macedonski răspunde cu un protest pe care-l trimite tuturor redacțiilor bucureştene. Unele ziare îl publică, altele nu; oricum, „afacerea Eminescu" se lărgeşte grozav. După ce a ieşit din tirajul ca şi confidențial al Literatorului şi s-a răspândit în cel mai important cotidian bucureştean (cu difuzare şi peste hotare, într-o limbă de circulație) - cazul pătrunde şi în presa mai largă românească. Textul, o scrisoare acră, prin care autorul arată că nu este vinovat de ceea ce a descoperit Gr. Ventura în epigrama sa, este lung şi încâlcit. Ventura îi răspunde vijelios, în altă notă, publicată la 14/26 august 1883, cu titlul „Un homme mort". Este pentru prima dată în literatura română când, în cursul unei polemici, se recurge la ceea ce se numeşte îndeobşte „moarte civilă". Un precedent mai făcuse Timpul, sub ochii lui Eminescu, în 1881 - şi vom reveni la acel moment. Citățm, aici, finalul acestei „condamnări la moarte civilă" pe care o decretează Ventura împotriva lui Macedonski: „Cât despre notița circulară pe care dl A. Macedonski a trimis-o mai multor ziare ca răspuns la lecția pe care i-am dat-o, nu cred că trebuie să-i răspund. Există fapte care-l ucid pe cel care le comite. Pentru mine, d. Macedonski este un om moralmente mort, şi n-am să imit conduita sa față de Eminescu lovindu-l când e la pământ. Requiescat in pace!" Textul franțuzesc îşi lasă greu numărate cuvintele, având multe ligaturi; nu ne hazardăm să căutăm parole în acest atac. În Literatorul, însă, unde revine ca să se apere pentru că presa largă nu prea îi dă ajutor (doar Poporul lui N. Bassarabescu îi ia apărarea, într-un context încâlcit, însă, pe care nu-l urmărim în acest studiu, relația N. Bassarabescu - M. Eminescu fiind analizată de către noi separat) - Macedonski răspunde de câteva ori în texte cu cheie, lată, mai întâi, epigrama sa din numărul pe august al revistei: „V. proclamă prin ziare moralmente c-am murit. / Dar asupră-i avantajul ce-mi rămâne tot e mare / Din momentul ce afirmă şi se ştie de oricare / Cum că V. nici o secundă moralmente n-a trăit." Sunt 33 de cuvinte, o parolă masonică. Şi o foarte gravă întoarcere a situației: moralistul este acuzat de imoralitate! Revista însăşi, în numele societății Literatorul, amenințată cu desființarea, dă o „dezmințire" pe ultima pagină, pe care o transcriem pentru că propune o interesantă interpretare cifrică: „Unele ziare s-au făcut ecoul unei calomnii afirmând că Societatea Literatorul se va disolva. Desmințim o asemenea insinuațiune nedemnă. Societatea noastră n-a fost niciodată mai prosperă. Ea numără peste o mie opt sute de membri, dintre care numai doi s-au retras, iar trei au fost escluşi. În schimb, mai mulți alții s-au grăbit să se înscrie în rândul membrilor noştri. „Simetria textului (prima şi a treia frază au câte 14 cuvinte, cea din mijloc are 31 de cuvinte) ne face să insistăm. Numărând, însă, totalul - ne ies 69 de cuvinte, sumă nerelevantă. Aşadar, anunțul „doi s-au retras iar trei au fost escluşi" trebuie înțeles ca un îndemn de a scădea, din total, cifra 5. Iese, astfel, formula care are semnificație: 64 de cuvinte. Este limpede că societatea „strigă după ajutor", lansează în

public semnale de recunoaştere.

Grigore Ventura va răspunde indirect. Un grup de persoane publică, în apărarea lui, o lungă scrisoare de adeziune şi de înfierare, totodată, a gestului lui Macedonski. Sunt gălățeni, alegători de-ai săi. Literatorul răspunde şi la acest nou act - după care polemica se stinge de la sine, aparent inexplicabil. Poate că răspunsul conține mesajul de „armistițiu" ori desemnează categoric învingătorul. Am văzut că în epigrama anterioară Macedonski îl acuză public de imoralitate pe adversar. Să fie un avertisment? Noua epigramă conține şi mai apăsat această amenințare: „Spre-a respecta pe năuciți/ Şi pe nebuni şi pe tâmpiți/ V. puse muncă, puse zel/ Dar ca dovadă de respect/Din partea sa era mai drept/Să fi-nceput întâi cu el. „Sunt exact 33 de cuvinte, ca şi în epigrama anterioară, dar, atenție, trebuie numărate şi cele din ligaturi. Textul este însoțit de o cugetare „în două rânduri", care-l evocă pe Eminescu: „Națiunile care n-au în rândul lor şi nebuni/Pier de multă înțelepciune." 12 cuvinte (jumătatea lui 24, sfertul lui 48), numărând n-au un singur cuvânt.

Semnificația celor 33 de cuvinte de mai sus, reieşite prin altfel de socoteală decât cea obişnuită, ar fi că jocul „se taie". Macedonski încalcă regulile, polemica s-a tranşat. De altfel, trec lunile calde ale verii, la 1 septembrie presa începe a discuta „liber" despre Eminescu: Telegraful este primul care anunță că „mai mulți prieteni din Capitală, amici ai nefericitului Eminescu, s-au decis a contribui lunar pentru întreținerea amicului lor in casa de sănătate. D. T. Maiorescu are partea cea mai mare in această frumoasă şi nobilă acțiune". - Lumea se obişnuieşte cu gândul că în societatea românească se află un nebun pe seama căruia se duelase cu epigrame şi condamnări la moarte civilă. „Actorii" şi-au făcut datoria, rolul lor a fost acesta, de crainici ai bolii.De acum înainte steaua lui Macedonski va străluci tot mai puternic. în 1886 va obține un „privilegiu" cu totul deosebit, datorită unor împrejurări de-a dreptul ciudate, neelucidate încă: va semna o poezie cu tâlc într-o publicație care primeşte şi semnătura lui Eminescu. Evenimentul se consumă într-o broşură ocazională, numită Album literar şi scoasă de Societatea studenților universitari Unirea. O cărticică de lux, în 32 de pagini, hârtie velină cu chenare colorate, care se deschide cu o cugetare a reginei Elisabeta şi conține, între altele, un fragment din Poeți şi critici de T. Maiorescu (studiu de doctrină care a apărut în Convorbiri literare la 1 aprilie 1886; broşura noastră are titlul complet: Album literar-15martie 1886, deci, în sensul titlului, fragmentul maiorescian este inedit!), fragmente din Memoriile Trubadurului de B. Şt. Delavrancea, (G. Ibrăileanu le consideră tot inedite la data respectivă), o inedită de M. Eminescu, Nu mă înțelegi , datată în josul textului „1879", o poezie dedicată lui V. Alecsandri de Th. Ştefănescu, o poemă în proză semnată „X.", traducerea tabloului III din Romeo şi

Julieta de Shakespeare, făcută de Alexandru Macedonski, şi poezia aceluiaşi, Apolog. Acest album a dat multă bătaie de cap editorilor lui Eminescu; V. G. Morțun îl menționează, la 1890, dar G. Ibrăileanu abia-l găseşte în 1928: „L-am căutat în toate bibliotecile publice din țară, la tot felul de particulari, timp de doi ani, dar în zadar. În sfârşit, după a treia încercare la biblioteca „V. A. Urechia", din Galați, s-a găsit, cu destulă strategie, misteriosul Album. Edin 15 martie 1886..." (O. V., p. 337) Ibrăileanu ia ca certă data din titlu, ceea ce-i permite să concluzioneze că fragmentul maiorescian este inedit; se prea poate să fie o dată semnificativă, un „15 martie" aniversar al acestei Societăți a studenților universitari Unirea despre care nu găsim nicăieri vreo informație. Pe criticul ieşean nu-l interesează apropierea lui Macedonski de Eminescu; în 1944, însă, revenind asupra subiectului. Perpessicius va lansa semnale interogatoare: „Singur terenul neutral al unei ocazionale publicații studenţeşti putea să întrunească laolaltă scriitori învrăjbiți, precum Eminescu şi Macedonski" (O. ///, p. 302). Apropierea este mult mai interesantă: Eminescu deschide partea literară a albumului cu poezia Nu mă înțelegi, iar Alexandru Macedonski o închide cu poezia Apolog. Termenul înseamnă, reamintim, „apărare". Poezia are sens, şi o reproducem: „Semănătorul printre brazde lăsa sămânța lui să cadă / Şi-o parte i-o lua furtuna şi paserilor o da-n pradă/ O parte s-aşternea pe stâncă şi să rodească nu putea/ Şi alta pe sub bălărie ce repede o-năbuşea; / Dar partea ce s-oprea-ntre brazde, c-o însutită rodnicie/ 'L răsplătea puțin în urmă... A semăna e datorie". Interesant este poemul în proză semnat X., ce aminteşte nu numai de primul vers al epigramei de acum doi ani: „Un X... pretins poet..." – dar şi de stilul poemelor macedonskiene. Îl reproducem, de asemenea: „Soarele asfințea după deal. Şi eu priveam, gânditor, la valul de umbră care curgea încetişor la vale. Razele mureau îndărătul dealului, şi umbra se cobora mereu. Ea se țâra, pe şes, spre mine, ca ceva viu. Mă ajunse, şi statui locului urmărind-o cu ochii cum se urca pe mine de la picioare spre creştet... Când mă uitai îndărăt, ea înecase toată valea, ca un potop. Aşa mă opresc şi mă îneacă valurile reci şi neabătute ale vremii. Şi m-am gândit că mâine are să răsară soarele iarăşi, şi valuri calde de lumină or să urce încetişor, pe unde se scoboară valurile reci de umbră. Iar pe mine mă-neacă de veci al vremii întuneric".

Dacă literatura n-ar fi „frumoasă", istoria literară n-ar fi interesantă! Poemul în proză semnat X. este chiar al lui Macedonski: poetul intră sub incidența literei în spatele căreia pusese, cu doi ani în urmă, un poet nebun... întreg acest Album literar este pus sub semnul împăciuirii: textul lui Maiorescu, se ştie, încearcă să-l împace pe Alecsandri cu Eminescu; redacția vrea să-i împace, punându-i alături, pe Delavrancea cu Maiorescu. Macedonski ne propune o secvență de trei piese - scena iubirii din Romeo şiJulieta la

mijloc! -prin care se apără şi vrea să se împace cu Eminescu. Nu credem că judecățile lui Garabet Ibrăileanu trebuiesc clintite din loc: într-adevăr, fără voia şi - probabil - fără ştirea lui Eminescu i s-a publicat, aici, poezia Nu mă înțelegi: altfel, de ce ar fi fost ea datată „1879”? - De bună seamă, deținătorul manuscrisului (Eminescu risipea multe manuscrise) a ținut să fie corect. În condițiile în care, însă, această poezie are un sens în „fabula împăcărilor” - cel puțin prin titlu - avem tot dreptul să ne întrebăm dacă nu cumva editorii au ales. Asta înseamnă că aveau din ce, că dețineau, aşadar, un „stoc” de poezii eminesciene şi au tipărit una potrivită situației. Simple supoziții; pe terenul acesta putem presupune şi invers, că aceasta a fost singura piesă disponibilă, şi în jurul ei s-au organizat simetriile.

Trecem. Aşadar, la doi ani şi jumătate de la bastonadele din cafenele şi ferestrele sparte pentru a-l fi defăimat pe Eminescu, Alexandru Macedonski publică, alături de poet, într-o cărticică de lux, cu colaborări selecte. În vara fierbinte a lui 1883 cearta sa cu Ventura, o ceartă „de lana caprina” cum ar fi zis Eminescu, mocirlise în întreaga Europă târând, apoi, şi pe malurile Dâmboviței, cazul poetului dat afară din presă. Dintr-o dată, Ventura se potoleşte, şi cauza nu poate fi alta decât acuza din prima epigramă, repetată în cea de-a doua: „V. nici o secundă moralmente n-a trăit” şi „Din partea sa era mai drept/ Să fi-nceput întâi cu el.” Ce ar fi trebuit, oare, să urmeze dacă această polemică s-ar fi derulat normal, cu argumente la vedere? Desigur, Macedonski era obligat să producă probe că V. este imoral. Ce probe? - Simplu: el nu trebuia decât să spună (să scrie, adică) ce ştiau toți apropiații lui Eminescu, anume că Ventura a creat incidentul de la baia Mitraşewschi, cu chemarea poliției, că tot el a dat ştirea în ziare etc. - iar apoi tot el, Ventura, se lamentează că „cineva” îi face prietenul, pe Eminescu adică, nebun. Acest adevăr nu s-a spus. Grigore Ventura l-a păstrat cu străşnicie cât a trăit. Abia după moartea lui, în 1911, litera tipărită vedea povestea cum a fost. Va „exploda” Al. Ciurcu, tot redactor la ziarul francez L'Indépendence roumaine; după aproape 28 de ani povestirea pare poveste: ducând, însă, faptele la locul lor, se reconstituie intriga. „Un om moralmente mort” nu era Macedonski, nu putea să fie el, care a avut curajul şi energia să-şi înfrângă moartea civilă, care a ieşit în arenă creând: acest om fusese făcut să fie Eminescu.

## „ARUNCAȚI-L PESTE BORD!”

Noi pornim de la premisa că rațiuni superioare de stat au cerut, la 28 iunie 1883, desființarea Societății Carpații, expulzarea directorului ziarului L'Indépendence roumaine, vizita umilitoare, la Viena, pentru scuze, a lui Petre Grădişteanu împreună cu ministrul de externe, D. A. Sturdza, expulzarea lui Zamfir C. Arbore şi toate celelalte gesturi prin care

axa politică a țării a trebuit orientată către Puterile Centrale; între aceste gesturi, căderea lui Eminescu din presă ni se pare iminentă. Presupunem, în acest punct, că o criză a poetului, cum mai avusese în ultimele luni, i-a „ajutat" pe prieteni să scape, decent, de el. Se poate pune, însă, întrebarea - logică, la urma urmei - de ce nu a putut fi atras Eminescu de partea grupului de intelectuali care au lucrat pentru acest tratat secret de alianță? Artizanul tratatului era, doar, P.P. Carp - încurajat şi girat, pe lângă Palat, de către Titu Maiorescu. Junimea cerea cu glas tare, încă din 1880, apropierea de lumea germană. Eminescu era, la urma urmei, de formație germană, lucrase chiar în diplomație câteva luni, la Berlin. De ce a fost nevoie, la 28 iunie 1883, de un asemenea tratament brutal în ceea ce-l priveşte, de îndepărtarea din presă, de stigmatul „morții civile", apoi de chetele cu Mai am un singur dor- în timp ce el trăia şi le vedea -de atâtea şi atâtea tentative de a-l îndepărta din Bucureşti? Într-adevăr, guvernul a găsit ieşirea din impasul creat la sfârşitul lui iunie 1883: a dictat măsurile cerute de consulul Austro-Ungariei şi de telegramele secrete de la Berlin; s-a arătat chiar dispus să semneze pe loc celebrul tratat. Semnăturile propriu-zise au fost schimbate în toamnă, când s-au putut întâlni oficialitățile - dar acordul român, cerut insistent de Petre Carp de la Viena, a fost dat acum, la începutul lui iulie, după scandalurile publice abia consumate.

Care ar fi fost poziția lui Eminescu față de acest tratat care orienta politica generală a Regatului Român către lumea germană? Desigur, avem la îndemână răspunsul teoretic: opera ziaristică a poetului care veştejeşte, de la un capăt la altul şi pe un ton constant ridicat, pretențiile Austro-Ungariei de hegemonie în Estul şi Sud-Estul Europei. Litera secretă a tratatului - intuită, însă, de opinia publică a momentului (sunt numeroase dovezi în acest sens: discursuri parlamentare, articole de presă) - cerea amorțirea până la „paralizie generală" - ca să parafrazăm diagnosticul lui Eminescu - a vocii pentru Transilvania; prevedea chiar - într-o formă inițială, pe care I. C. Brătianu a respins-o - ca Regatul Român să facă poliție în propriul teritoriu împotriva celor care agită această chestiune. În compensație, Austro-Ungaria sugera ca România să-şi arunce ochii în Sudul Dunării, către românii de acolo. Important este, în acest sens, un discurs parlamentar al lui Anastasie Stolojan, din octombrie 1883 (zilele parafării tratatului); după ce arată că „poți călători cu limba română prin toată zona Balcanilor", după ce atrage patetic atenția asupra românilor din dreapta Dunării, acesta o spune cam brusc: Regatul României este mult prea atent la mişcările din Ardeal, a fost mult prea receptiv față de ardeleni lăsând, între timp, în uitare românii din această zonă. Este timpul, conchide Anastasie Stolojan, transmițând dorința şi voința guvernului (va fi întărit de I. C. Brătianu personal) ca românii să se uite mai insistent peste Dunăre. Asta vrea să însemne, în sensul politicii impuse mai

ales de către Austro-Ungaria, abandonarea Ardealului în seama Ungariei - şi încercarea României de a se interesa, în compensație, mai insistent de spațiile sud-dunărene. Să nu uităm: în vara lui 1883 nu numai Eminescu este dizlocat din sistemul presei bucureştene, dar şi loan Slavici: acesta este nevoit să întemeieze, la Sibiu, la 14 aprilie 1884, ziarul Tribuna, în inima Ardealului, aşadar. Ardelenii nu mai pot fi sprijiniți, în lupta lor, din Regatul României: tratatele internaționale impun această clauză.

Dar, desigur, răspunsurile teoretice ale operei lui Minai Eminescu - pătimaş apărător al Ardealului şi al ardelenilor - ar trebui completate cu elemente ținând de biografia politică a poetului. De ce nu poate fi el alături de Petre Carp şi Junimea în această schimbare la față a României? Mai întâi, este bine de ştiut că Eminescu, ziarist la Timpul, se afla, politiceşte vorbind, în adversitate față de Titu Maiorescu şi grupul Junimii. După alegerile din mai (subiectul din O scrisoare pierdută de I. L. Caragiale) gruparea junimistă trecuse de partea liberalilor lui I. C. Brătianu, constituind ceea ce un N. Dimancea a numit, într-un discurs parlamentar, „opoziția miluită". Cartelul s-a făcut din rațiune de politică externă, I. C. Brătianu având nevoie şi solicitând expres punți de legătură cu cele două state germane pentru a răspunde puternicelor presiuni ale acestora către alianță: punțile erau deținute de către P.P. Carp şi Titu Maiorescu. Maiorescu nu mai avea nimic comun cu Timpul, care începe a-l ataca violent pentru „trădare politică". Eminescu, însă, rămâne la Timpul, alături de Al. Lahovari, Mihail Kogălniceanu, Lascăr Catargiu etc. Mai mult: el devine un conservator radical, criticând aspru aripa ce s-a alipit la trunchiul liberal. Unul dintre articolele antimaioresciene de la Timpul îi aparține chiar lui Eminescu, judecând după stil şi după idei (deşi ediția academică nu-l primeşte). De altfel, ca viziune politică, Eminescu se despărțise de Titu Maiorescu încă din 1881, în cursul unei lungi polemici de presă prilejuite de un studiu al criticului privind necesitatea ca România să urmeze o politică f ilogermană. „Patemalismul" criticului față de poet, din lunile iulie-august-septembrie 1883, este, aşadar, motivat şi politic. Maiorescu însuşi scăpa de criticile aspre ale Timpului odată cu îndepărtarea lui Eminescu - şi, mai ales, odată cu crearea cazului Eminescu. El va proteja, de fapt, nu numai un bolnav - dar şi un adversar de idei - pare-se, un adversar ireductibil, intratabil. Este de presupus, apoi, că nici Petre Carp, care-i aştepta pe Eminescu bolnav la Viena şi-l va interna la un spital vienez cu medici din anturajul doctorului Kremnitz şi al lui Carol, nu s-a putut înțelege politiceşte cu poetul după însănătoşirea acestuia. În general, artizanii acestei alianțe secrete au avut mult de luptat împotriva culturii şi spiritului public românesc - care „mergea" constant către inima romanică a Europei, către Franța mai ales. Acest paradox specific românesc - spirit public romanic şi politică germană - se va rezolva abia în 1916, când țara, împotriva tratatului

secret de alianță, va intra în război împotriva Puterilor Centrale. Se ştie figura tristă a lui Titu Maiorescu şi inflexibilitatea lui Petre Carp din consiliile de coroană ale lui 1916: ei susțin puternic Puterile Centrale, cel de-al doilea motivând, fără echivoc, că nu poate călca un tratat pe care el însuşi l-a semnat.

Puțină „politichie" nu strică pentru cine vrea să înțeleagă destinul lui Eminescu. Tratatele erau foarte dure în secolul al XIX-lea, mai ales când erau secrete. Iată, apoi, paradoxul în care s-a aflat o persoană marcantă apoliticii româneşti, Petre Carp. După ce termină semnarea acestei alianțe, el, conservator, trebuie să fie mereu ținut în guvernele liberale: este al treilea bărbat (după I. C. Brătianu şi Carol I) care cunoaşte litera aşternută pe hârtie. Situația devine „jenantă" spre 1889, când tratatul trebuie reînnoit. În timp ce Lascăr Catargiu declară în parlament: „Noi nu putem urma decât o politică de neutralitate, adică să fim bine cu toate puterile, căci suntem o țară mică, o țară agricolă", în timp ce Al. Lahovari întăreşte această declarație, în timp ce tânărul, încă, Tache Ionescu o întăreşte de asemenea - Petre Carp tace în scaun: tratatul fusese semnat şi se va reînnoi. O declarație a regelui către A. Goluchowski, reprezentantul austro-ungar, sună de-a dreptul tenebros: suveranul are intenția chiar să-l arunce peste bord pe bătrânul Lascăr Catargiu dacă se va opune în continuare literei semnate. Dacă şeful unui partid dintre cele mai puternice, dacă bătrânul Lascăr Catargiu, a cărei personalitate era atât de puternică, riscă „aruncarea peste bord" - avem temeiuri să credem că politica mare a țării nu se putea împiedica în poetul şi ziaristul Eminescu! Culmea este alta, însă: când Al. Lahovari va deveni ministru de externe şi va afla de acest tratat secret - îl va accepta fără mari probleme. La fel, Tache ionescu - şi cam toți cei care au văzut, în seiful secret pe lângă care trebuiau să treacă spre funcții, dosarul respectiv. Asta repune în drepturi întrebarea noastră: oare Eminescu, dacă-l cunoştea (în linii mari, desigur; nu se pune problema să-i fi fost arătat!) - oare nu-i înțelegea necesitatea? Oricât de grav, de imperativ era momentul - oamenii responsabili l-au înțeles. O va spune, într-un discurs care a făcut epocă, Tache Ionescu atunci când va defini „politica instinctului național": „Afirm cu cea mai mare siguranță că nu e om politic, nu e partid, nu e parlament, nu e nimeni care să poată duce România pe cărarea pe care voieşte să o ducă d. Carp şi d. Stere. Noi nu am fost un stat de Don Quijoți, dar nici un stat de inconştienți; de la descălecatul de stat cu harta Daciei traiane, cu numărătoarea țărilor române stăpânite de alții, până la omul politic - toți, chiar în ziua în care iscăleau un tratat care ne leagă cu Austria - în sufletul lor sta scris cu literă de foc «Ardealul şi unitatea națională». Toți gândeau că situația nu e decât un provizorat, că va dura cât vor dura împrejurările europene ce împiedicau unirea neamului".

Ar fi fost Eminescu un „Don Quijote" care „s-ar fi pus cu țara-n bețe", adică n-ar fi

înțeles această „situație de provizorat”? Al. Lahovari a înțeles-o, Lascăr Catargiu la fel, Tache Ionescu, iată-i poziția. în cazul poetului s-a preferat, însă, îndepărtarea şi încarcerarea în mit. Un mit mut, care nu poate să vorbească ori se exprimă altfel decât prin vorbe. Pentru că Titu Maiorescu şi ceilalți care ştiau treburile ascunse ale țării înțelegeau perfect de bine că sacrificiul lui Eminescu este unul național în ultimă instanță, că cea mai puternică voce pentru Ardeal trebuia să tacă, pentru a se face politica - şi acea voce a tăcut. De ce au ținut ei secret acest adevăr? Oare, venind repede războiul mondial, n-au mai apucat să-l transmită? Oare n-a mai fost nevoie de adevărul Eminescu după război şi Marea Unire? Oare a fost o fatalitate? Mitul în sine, ca mit - este purtător de adevăr, iar adevărul iese, până la urmă, la suprafață; poate că aşa au gândit maiorescienii din jurul anilor '20 ai secolului nostru. Cum iese, însă, adevărul la suprafață din mit: cu mit cu tot, ori scuturându-se de ei? Dar putem noi sâ spunem că mitul însuşi nu este adevăr? Poate conține adevăr ceva neadevărat - minciuna, de pildă?

Nu insistăm; sigur este, însă, că pentru mulți alții soluția „aruncării peste bord” în privința lui Eminescu era mai de dorit. Maiorescu, vom vedea, va scoate la sfârşitul acestui „an civil” al lui Eminescu un volum din versurile sale ce-l va dizloca definitiv din sistemul ziaristicii. Volumul va conține., .exact 64 de „poesii”. întreele, Maiamunsingur dor, cu trei variante, inedite: acestea vor migra din ediție, se vor pune pe muzică de romanță şi se vor cânta în cârciumi, în saloane, la serbările şcolare, la întruniri: Eminescu însuşi, viu şi dornic să reintre în presă, îşi va asculta „prohodul” în această paranteză a anilor interzişi, 1884-1888. Câteodată se va revolta, va sparge vitrinele librăriilor, îşi va lua volumul de poezii din raft - şi-l va arunca în noroi, călcându-şi-l în picioare: atunci forțele de ordine vor interveni prompt şi-l vor duce pe „insurgent” la poliție. Aşa s-a întâmplat la 8 noiembrie 1886, de ziua Sfinților Arhangheli Mihail şi Gavril, la laşi: poetul a fost „împachetat” pe loc şi dus, ca alienat psihic, la stabilimentul rudimentar de la Mănăstirea Neamț. Pe lângă aruncarea în noroi a propriului volum de versuri, de ziua onomasticii sale, i s-a mai adus acuzația că „se lua de femei” pe străzile laşilor, le „apuca de turnura rochiilor”, le atingea în mers etc. Cine va fi depus, dintre distinsele doamne ale urbei, plângere la poliție în acest sens? Acolo, la Mănăstirea Neamț, poetul va definitiva - zic editorii (de fapt, va re -crea - pentru că diferența dintre variantele manuscrise şi forma definitivă este enormă, trebuie să recunoască acest lucru până şi Garabet Ibrăileanu) - poezia De ce nu-mi vii?, pe care o va trimite spre publicare lui Iacob Negruzzi, la Convorbiri literare, cu acest bilețel: „Îți trimit deodată cu aceasta mai multe versuri cărora, de ți se par acceptabile, le vei face loc în Convorbiri. Indealtminterelea, mă aflu bine şi sănătos în mijlocul acestor munți şi-ți doresc asemenea. „Comentează Ibrăileanu: „Bietul d. Negruzzi! Eminescu, deşi într-un

moment de luciditate, era în papuci şi halat într-o casă de nebuni... Scrisoarea aceasta nu e de om cu minte. „(O. V., p. 365, nota). G. Ibrăileanu porneşte de la convingerea fermă, de nezdruncinat, că Eminescu n-a mai creat nimic după 1883 şi, deci, tot ce se publică din poeziile lui după această dată trebuie considerat „postum", operă fără girul autorului, fără voința lui de a fi publicată etc. De fapt, scopul demonstrației lui Ibrăileanu este altul: el atacă, risipind argumente imbatabile, ediția T. Maiorescu din 1883, spunând-o apăsat: „Putea, oare, teoreticianul devenit faimos, al păturilor superpuse, apostolul naționalismului, duşmanul marelui partid liberal, tribunul zilnic al durerilor grave ale rasei, să publice: „Mi te dă cu totul mie", „Nu zi ba de te-o cuprinde" (...) Ori chiar şi acestea, nepotrivite pentru un luptător politic, cum era el atunci: „Mai am un singur dor/ În liniştea sării/ Să mă lăsați să mor etc". Ori ideea de sinucidere din Se bate miezul nopții (...) Nu cumva acum, la maturitate, şi când avea un stagiu de om public, ca teoretician al unei grave ideologii sociale şi naționale - nu cumva credea că nu i-ar fi şezut frumos să publice şi elegii amoroase ori invitații la dragoste şi alte poezii „uşoare" - şi unele traduse? (O. V. p. 329) Acesta este miezul demonstrației lui Ibrăileanu, el este primul care sesizează că ediția din 1883 a schimbat cursul vieții lui Eminescu, a făcut din cel mai mare teoretician - cel mai mare poeți a scindat viața şi opera. Rămâne o ciudățenie, o „curiozitate logică", îndârjirea criticului de la Viața Românească de a crede, sau de a considera, că în intervalul 1884-1889 Eminescu era complet inapt pentru creație. Poate fi vorba de o convingere intimă - dar şii de lipsa informațiilor pe care le deținem în prezent despre poet. De pildă, Ibrăileanu vorbeşte de „celebrul" stabiliment de la Mănăstirea Neamț - când azi se ştie că era o casă părăginită, fără medic permanent, unde bolnavii - destul de puțini la număr - se îngrijeau unii pe alții, de unde Eminescu „evada" adeseori, trecând un râuleț până în sat să închine o stacană de vin cu te miri cine... Poezia De ce nu-mi vii? are, apoi, un sens precis în contextul în care poetul a fost dus la Mănăstirea Neamț pentru că agăța femei pe străzile laşilor. El cheamă, în peisaj autumnal, o anumită femeie:

„Pe lumea asta sunt femei/ Cu ochi ce scapără scântei/ Dar oricât ele sunt de sus/ Ca tine nu-s, ca tine nu-s." El o evocă: „Ți-aduci aminte cum pe-atunci/ Ne preumblam prin văi şi lunci/ Te ridicam de subțiori/ De-atâtea ori, de-atâtea ori". Poezia se afla şi în jurnalul intim al Veronicăi Micle, iar aceasta o adnotase: „Mi-a plăcut mai mult ultima strofă „Căci tu înseninezi mereu...»„- de unde Ibrăileanu declară: „Veronica Micle confundă: aceasta e penultima strofă!" Dacă, însă, poeta avea poezia cu dedicație, trebuie s-o fi obținut înainte de 1883 (lucru cu care şi criticul este de acord): atunci, de ce nu se poate accepta că Veronica Micle deținea o variantă anterioară, cu alt aranjament al strofelor, după obiceiul

lui Eminescu? Principiul după care viața şi opera lui Eminescu sunt lucruri complet diferite, nouă ni se pare prea rigid. De ce nu-mi vii? păstrează ecoul întâmplărilor de la laşi, din toamna lui 1886, şi „opune" acelor „femei" - să le zicem: „de sus" - un chip familiar, apropiat, femeia „care însenineaza" - cum îi place Veronicăi - „viața sufletului". După „aventura" Mănăstirea Neamț, Eminescu se va apropia - împotriva tuturor sfaturilor şi sfătuitorilor din Junimea-de Veronica Micle. În cele din urmă, în primăvara lui 1888, ea va produce, în viața poetului, acea „revoluție" de care se temeau toți: îl va duce de mână pe poet la Bucureşti, unde el va regăsii pana de ziarist. Urmează o colaborare anonimă la câteva ziare şi reviste -iar apoi, la 13 ianuarie 1889, ultimul text ziaristic al lui M. Eminescu: o polemică ce va zgudui guvernul făcându-l, pentru o clipă, pe Gună Vernescu să demisioneze rupând o coaliție destul de fragilă de altfel a conservatorilor (care luaseră, în fine, puterea) cu liberalii. Repede se află, însă, că autorul articolului în chestiune este „bietul Eminescu" - şi repede acesta este căutat, găsit, internat la sanatoriul doctorului Şuțu, şi celelalte. G. Ibrăileanu nu avea cum să ştie aceste „amănunte" pe care eminescologia le-a dat la iveală între timp. Dar el ştia lucrul esențial: că țara zăcea, de la 1883 în sus, pe secrete. O societate care se dezvoltă pe baza unui tratat secret de alianță politică - nu se poate să nu-şi creeze pârghiile şi canalele sale de întreținere a acestui secret. Ținerea lui Eminescu deoparte face parte din logistica puterii (în epocă, „putere" însemna nu numai guvern - parlament - partide, ci întregul cerc interesat public de destinul națiunii). G. Ibrăileanu face abstracție de asta - aşa cum face abstracție de multe elemente ce constituie viața vie a lui Eminescu. Lupta sa exemplară pentru a dovedi că Maiorescu nu avea dreptul să publice anumite poezii ale lui Eminescu - rămâne oarecum de neînțeles: cu ce scop desființează, la urma urmei, ediția din 1883? De altfel, Ibrăileanu coboară în amănunte până când, am zice, se pierde ori se ascunde în ele. Gest mefistofelic? Abstracțiune pură mai degrabă, pasiune pentru ideile în sine.

## ZĂVOR LA PORȚILE ORIENTULUI

Întrebarea: de ce n-a fost Eminescu înştiințat de brusca orientare politică a țării spre Puterile Centrale, ori de ce n-a fost avertizat cel puțin să fie mai prudent (pentru că „semnale"în acest sens veneau insistent de la Viena: se ştie, doar, că P. P. Carp îi scria lui Titu Maiorescu, printre altele: „Şi mai potoliți-l pe Eminescu!") - se pune în termeni încă mai insistenți când privim destinul operei poetului, într-adevăr, tocmai în toamna lui 1883, ca pentru a-l însoți pe bolnav în lumea germană, porneşte marea campanie de traducere a operei sale poetice (dar şi a prozei: se traduce şi basmul Făt-Frumos din lacrimă) în limba germană. Inițiativa vine din zonele de sus ale puterii, însăşi regina Carmen Sylva

traducând poezii de Eminescu pentru revistele germane de lux (elegant răspuns la gestul poetului de a-i fi tradus, în româneşte, Vârful cu dor - poem dramatic din care se detaşează Mai am un singur doi), însoțită fiind de Mitte Kremnitz, Jules Bethelheim, Moses Gaster etc. Se poate spune că avem de-a face cu prima campanie organizată în literatura română pentru popularizarea peste hotare a operei unui scriitor. Se mai făcuse acest lucru în perioada paşoptistă, dar la alt palier: literatura populară românească era tradusă şi publicată masiv în spațiul cultural francez (campionul acestei inițiative fusese Vasile Alecsandri). Acum, vârful de lance este Eminescu - iarterenul vizat, cultura germană. Campania demarează odată cu declararea publică a „nebuniei" poetului. Deşi detaliile acestei acțiuni ne scapă, în linii mari înțelegem intenția oficială: se doreşte dublarea demersului politic de către cel cultural (ca să nu mai vorbim că, economic, în România companiile franceze încep să fie înlocuite cu cele nemțeşti care vor construi căi ferate, şosele, vor aduce în țară armament; comerțul se derulează preponderent cu Puterile Centrale iar petrolul românesc începe a fi tot mai mult apreciat în aceeaşi zonă). E o „nemțire"- va încerca să strige presa, tot mai oprimată însă: în aceşti ani - numiți ai „viziratului" lui I. C. Brătianu - se fac insistente ingerințe în lumea presei, se atacă chiar redacțiile cu „cititori" plătiți şi înarmați cu bâte, se „cumpără", de către putere, ziarele importante etc. Iar axul cultural al acestei orientări devine... poezia lui Eminescu. Se mergea până la amănuntul semnificativ: exact când poetul vizitează Veneția - revista germană Bukarester Sallon traducea sonetul eminescian Veneția.

Argumente oferă, desigur, poezia eminesciană suficiente pentru a justifica apropierea culturală româno-germană - dar mai ales suportul ei filosofic, depistat în Schopenhauer şi bine pus în evidență. Acum începe a se înfiripa şi „mitul" antifrancuzismului lui Eminescu, bazat de asemenea pe opera poetului. O poezie precum „Ai noştri tineri la Paris învață/ La gât cravatei nodul cum se face..." ar semnifica acest dispreț al lui Eminescu față de şcolile Parisului, motivat de „gelozie", el făcându-şi studiile la Viena ori Berlin.

Nu este, însă, locul exagerărilor nefolositoare. Trebuie spus că, pe filonul germanismului oficial şi pe firul roşu Eminescu, tot acum încep să vină, atraşi de Bucureşti, marii ardeleni de la sfârşitul secolului - Harie Chendi, Nerva Hodoş, Şt. O. Iosif, Ioan Scurtu. Cei mai mulți dintre ei vor face o „haltă" foarte nimerită pe la Tribuna ardeleană a lui Ioan Slavici. Ajunşi în Bucureşti, unii dintre ei (Chendi şi Hodoş) vor înnebuni ca şi poetul; cu toții vor pregăti, însă, curentul redeşteptării naționale, Sămănătorismul, pe structură stilistică eminesciană. Sămănătorismul poate fi înțeles mult mai bine în arie culturală largă, fără cantonarea strictă în literatură, lată, de pildă, arhitectura (domeniu în care - nu cred că este pevoie să mai insistăm, se ilustrează cu strălucire francmasoneria). în 1891 se pun

bazele şcolii româneşti de arhitectură şi se invită, în acest scop, la Bucureşti, iluştri reprezentanți ai domeniului din Franța şi Germania. Ține un discurs celebrul Wallot, arhitectul Reichstagului german: „Eu, unul, mă simt fericit că am găsit în România un buchet de arhitecți şi colegi care aparțin şcolii franceze şi germane şi al căror merit l-am putut aprecia cu ocazia concursului internaponal pentru proiectele Camerei şi Senatului. După mine, față cu numărul şi valoarea arhitecților, ce n-am crezut la început să fie în România, nu mai este nevoie să se mai publice concursuri internaționale. Proiectele expuse, deşi foarte bine concepute, însă fiind făcute de arhitecți din diferite țări, ele pot fi utilizate în mod diferit la Roma, Paris, Berlin etc. Cred că ar fi fost mult mai interesant şi original dacă proiectele erau inspirate din elementele arhitecturii româneşti. în scurtul timp cât am stat în Bucureşti, amputut căpăta convingerea că dumneavoastră aveți o arhitectură națională care este plină de motive interesante şi care se pot utiliza cu mare folos. De aceea, dar, recomand suprimarea concursului internațional şi îmi permit a vă recomanda ca, în concepțiunile monumentelor ce veți avea a construi, să vă inspirați din arhitectura naționale..."

Lumea arhitecților români era oarecum divizată în epocă: a construi după modele autohtone - ori a ne alinia arhitecturii internaționale? Făcuse oarecare scandal casa Lahovari, construită de arhitectul loan Mincu în cel mai autentic stil românesc, în plin centrul Bucureştilor. Semnificativ este faptul că, la inaugurarea şcolii româneşti de arhitectură, reprezentantul Franței refuză să participe, iar purtătorul său de cuvânt va vorbi în replică subtilă la reprezentantul Germaniei. Franța doreşte în toate un stil unitar prin îmbinarea utilului cu plăcutul, să te simți oriunde pe glob la fel, construcții stas, spirit arhitectonic universal... lată, în schimb, acest discurs al arhitectului german Wallot: el poate fi considerat actul de întemeiere a Sămănătorismului în România. Accentuarea specificului național, ridicarea „prin forțe proprii" a țării (formulă mult îndrăgită de liberali), întărirea încrederii în valorile locale - toate acestea sunt câştiguri certe ale secolului, în spatele cărora nu e hazardat a vedea orientarea țării către cultura şi spiritualitatea germană. „Sincronismul" de peste câteva decenii, în schimb, va avea totdeauna de reproşat țării că nu intră în Europa pe poarta latină, a Franței mai ales.

Iată că, începând cu 28 iunie 1883, poarta franceză se închide pentru români - mai întâi pe cale politică, apoi economic, apoi cultural. Fitofranțuzii noştri încep a se exila definitiv în limba şi în spațiul fizic francez. Ruptura aceasta îi va permite lui Poincarré să ne arunce vorbele grele de la 1901: „Aici, în România, suntem la porțile Orientului.!" Zăvorul a fost, în 1883, Eminescu; cheia rămâne, după ce şi-a împlinit menirea încuierii, în tenebrele secretelor de tot felul ale secolului...

## DIAMANTELE COROANEI

Vom considera că raţiuni superioare de stat cereau, la 28 iunie 1883, măsuri urgente de ordine. Nu era de glumit: Austro-Ungaria rupsese, pentru 24 de ore, în mod oficial, relaţiile diplomatice cu Regatul României, iar Germania lui Bismarck ameninţa, prin telegrame cifrate, cu intervenţia armată. Actele diplomatice în chestiune, ţinute atâta timp prin depozite, uitate între timp ori devenite inutile oarecum, încep a fi publicate şi în româneşte: Ion Bulei, Teodor Pavel ori Gh. Cazan redau o parte dintre ele, interesante fiind, mai ales, telegramele secrete dintre Goluchowski şi Brătianu, dintre Brătianu şi Carol. Prea mult timp istoria noastră s-a făcut după spiritul public şi după Monitorul Oficial; de câteva decenii, în schimb, se observă o puternică aplecare spre arhive, în tendinţa de a descifra secretele timpului. O îmbinare, o confruntare reciprocă a celor două căi - ar însemna tomuri uriaşe de analize şi sinteze, care lipsesc, din păcate. O racordare a istoriei, aşa cum este ea studiată, atât cât este ea studiată, la chestiunea Eminescu - nu stă nici în atenţia eminescologiei măcar. A ne păstra la nivelul criticii abstracte aşa cum a fost ea ridicată şi dusă pe cele mai înalte culmi de un Garabet Ibrăileanu - înseamnă a propune, între cele două căi atât de fertile şi atât de neuniform călcate, o a treia. Este nevoie de atâta dispersare a forţelor? Vectorul Eminescu trebuie, deocamdată, implicat în documentele existente - şi sunt sute de documente care-l privesc pe poet şi lumea lui.

Cauza profundă a situaţiei explozive din vara lui 1883 se ştie de asemenea: Societatea Carpaţii, adevărat partid politic paralel, cu peste 20 000 de membri în toate judeţele ţării, dispunând de depozite de armament clandestine în Carpaţi, de voluntari transilvăneni gata să lupte, proiecta nici mai mult nici mai puţin decât o agresiune împotriva Austro-Ungariei. Se lipiseră manifeste incendiare (tipărite cu tuş roşu) pe primăriile unor oraşe româneşti din Transilvania chemând populaţia la luptă împotriva stăpânirii străine. Se avea în vedere trecerea munţilor prin zona Braşovului, după un plan militar bine întocmit, ocuparea pichetelor de grăniceri austro-ungare, a satelor româneşti din apropiere - sperându-se că astfel, fiind creat incidentul şi atrasă în luptă populaţia satelor româneşti, statul român va fi nevoit să intervină în forţă. Este, de fapt, scenariul lui 15 august 1916 când România astfel a început războiul, trecând munţii şi ocupând pichetele de grăniceri străini. Dacă vom avea răgazul necesar, vom reveni la o şedinţă parlamentară din 1886, peste doi ani, citând declaraţiile lui I. C. Brătianu însuşi pe care le-am rezumat mai sus.

În Societatea Carpaţii intraseră, practic, mai toţi intelectualii români de vază - inclusiv Eminescu, unul dintre membrii ei vechi, inclusiv Grigore Ventura, probabil unul dintre informatorii strecuraţi înăuntru care transmit frecvent serviciilor secrete austriece

pulsul vieții de organizație. Oameni politici de vază făceau parte din ea: Titu Maiorescu inclusiv. Că această societate avea şedințe publice, „de decor”, şi şedințe secrete, de adevărată decizie - nu încape îndoială: acesta era sensul epocii, peste tot, dedesubt se aflau secrete.

La sfârşitul lui iunie 1883 se lățeşte, în plus, vestea despre serbările de la laşi. Acolo, la dezvelirea statuii lui Ştefan cel Mare, Petre Grădişteanu rostise un discurs în care-l invita pe rege, prezent la manifestări, să-şi completeze coroana cu „diamantele” lipsă (provinciile româneşti: Bucovina, Basarabia şi mai ales Transilvania). Regele a făcut fețe-fețe, protocolul nu prevedea momentul naționalist (survenit în cursul consumării şampaniei, cum va comenta Eminescu la Timpul peste câteva zile) - şi a plecat repede din laşi. Austro-Ungaria a avut grijă să țină în tensiune aceste serbări creând, exact în timpul desfăşurării lor, incidentul de la Iţcani: pichetul de grăniceri români a fost în întregime arestat în urma unor neînțelegeri cu un grup de comercianți evrei (folosiți, probabil, de poliția secretă a imperiului ca diversiune; cel puțin aşa reiese din comentariile presei). Aşadar, în timp ce laşul îl sărbătorea pe Ştefan cel Mare, în Suceava, cetatea de scaun a lui Ştefan (acum, sub stăpânire austro-ungară) ostaşi români cu cătuşe la mâini erau conduşi, între baionete, la arestul poliției, ziua în amiaza mare, în văzul tuturor. Are dreptate şi Eminescu, la urma urmei: ce mare simț patriotic o fi văzut lumea aceea la Petre Grădişteanu care era convins, în discursul său „incendiar”, că Ştefan cel Mare şi-a avut scaunul domniei la laşi?! Dar, şi stimabilul parlamentar: cum să amintească de Suceava, când toată lumea de față ştia că acolo era ce era?! A vrut să evite, pur şi simplu, numele cetății cu uniforme româneşti în cătuşe - ori să simbolizeze capitala lui Ştefan prin locul unde tocmai i se ridica monumentul...

Judecând, însă, după ce a urmat (Petre Grădişteanu a mers, în persoană, la Viena cu „trenul-fulger” să ceară scuze publice la împăratul pentru discursul cu pricina), avem de-a face cu un bărbat insistent şi în greşeală, şi în repararea ei.

Vestea despre manifestarea naționalistă de la laşi a făcut, însă, ocolul Europei fiind relatată cu lux de amănunte de către ziarul francez din Bucureşti L 'Indépendence roumaine, ce avea un tiraj imens şi se difuza în toate capitalele bătrânului continent. La banchetul propriu-zis ziariştii nu au avut acces, numai că unul dintre oficialii prezenți (se pare, V. Epureanu) i-a povestit lui C. G. Costaforu, redactor la foaia franceză, cum s-au petrecut lucrurile - şi acesta a aşternut pe hârtie, la moment, tot ce putea constitui un subiect de senzație pentru o Viană excedată de naționalismul românesc, pentru un Paris avid după noutăți orientale, o Budapesta irascibilă față de orice era aluzie la pretențiile ei etc. Scandalul n-a fost, aşadar, românesc; presa în limba română din România n-a suflat

un cuvânt despre discursul cu diamantele coroanei - fie că niciun redactor n-a prins vreun zvon, fie că au respectat, cu toții „consemnul" tăcerii. Abia după aceea, din necesități de replică şi comentarii, ziarele româneşti preiau, pentru publicul de limbă română, faptele...

Consulul Austro-Ungariei la Bucureşti, celebrul von Mayr, a cerut, timp de câteva zile, cu insistență, reparații din partea guvernului punând pe tapet, pe lângă chestiunea ziarului francez care şi-a permis o asemenea încălcare a etichetei, şi chestiunea atât de adânc-spinoasă a Societății Carpații, pe care o avea sub observație de doi ani de zile şi despre care ştia cam tot ce trebuia ştiut ca să aibă motiv a-i cere desființarea. Tratativele au durat până la 26-27 iunie, timp de aproape două săptămâni aşadar, iar situația a devenit acută în ziua aceasta atât de neagră a istoriei şi culturii române, la 28 iunie 1883.

Regatul Român nu putea, la anul de grație 1883, să răspundă unei agresiuni armate din partea maşinii de război a lui Bismarck....

La Iaşi, însă, fusese şi Eminescu - iar el a creat, acolo, „revoluția" lui. Anume, poetul a participat la şedința Junimii şi a citit, acolo, Doina. Comentează Iacob Negruzzi: „Efectul acestor versuri pesimiste care contrastau atât de mult cu celelalte ode ce se compusese cu ocazia acelei strălucite sărbători, fu adânc, indescriptibil. în contra obiceiului Junimii căreia nu-iplăcea să-şi manifeste entusiasmul, pentru întâia dată de 20 de ani de când exista societatea un tunet de apiausuri isbucnila sfârşitul citirii, şi mai mulți dintre numeroşii membri prezenți îmbrățişară pe poet." Asta se petrecea la 6 iunie 1883. Fratele lui Iacob Negruzzi, Leon, era primarul Iaşului şi persoana care n-a permis accesul ziariştilor la banchetul regal - lucru pentru care C. G. Costaforu îl va critica aspru la Timpul unde va publica ample explicații privind acest banchet şi modul în care a obținut informații despre el. De ce Timpul ?- Va lua locul lui Eminescu de la 1 iulie 1883... Rotație de cadre, cu eliminări...

Lumea culturală a Iaşului s-a purtat rece față de sărbătoarea oficială, un motiv de discuție pe la colțuri fiind şi acela că regele şi-a adus cu trenul, de la Bucureşti, bucătari şi alimente pentru banchet, în schimb, o adevărată sărbătoare paralelă s-a instituit la Junimea, în jurul lui M. Eminescu. Poetul se afla la Iaşi ca trimis special al ziarului Timpul şi a regăsit, pentru câteva momente, atmosfera de la Junimea.

În numărul din 1 iulie al Convorbirilor literare i se va publica Doina -aşa cum o citise, fără nici o omisiune. Nu ştii însă, ce a apucat mai întâi să citească cititorul epocii: anunțul Românului în 48 de cuvinte privind boala subită a poetului, ori Doina din Convorbiri? Oricum, cele 64 de cuvinte ale Timpului prin care este confirmată destituirea lui Eminescu nu apăruseră încă: peste câteva zile, după ce Doina va face ocolul lumii româneşti, vor apare şi acelea.

## BUCLA ÎNTOARCERII ACASĂ

Rămânem, încă, la întrebarea pusă: de ce n-a fost, şi Eminescu, luat de valul politic filogerman al anului 1883? Toți cei care au aflat de tratatul secret de alianță au fost, în cele din urmă, de acord cu el. Opera poetică a lui Eminescu a servit în cel mai înalt grad acest filogermanism politic. Artizanii alianței au fost marii junimişti, foştii lui prieteni. De ce s-a preferat, în ceea ce-l priveşte, soluția brutală a morții civile? - Căci despre o moarte civilă este vorba în privința lui Eminescu în perioada aşa-zisă neagră a existenței sale. Cum s-a încercat cu Macedonski de către Grigore Ventura: „un om moralmente mort". Macedonski a avut dreptul la replică, şi l-a ajutat Societatea Literatorul să-şi înfrângă moartea civilă. Eminescu, în criză fiind, n-a putut să ia cuvântul, şi nimeni n-a luat cuvântul pentru ori în numele lui - iar după ce şi-a revenit n-a mai avut unde să se apere; în plus, ar fi trebuit să se apere în primul rând de sine însuşi, ori să lupte în apărarea sa cu versurile de iubire pe care i le publicase Titu Maiorescu fără ştirea şi fără vrerea lui. Faptele arată că exact la 17 martie 1884, când poetul însănătoşit pune piciorul pe peronul Gării de Nord, ziarul Timpul, instituția sa, locul său de muncă, se desființează: fuzionează cu Binele public. Poetull vizitează redacția României libere, dar aici se schimbase direcția de luptă, dintr-o fostă tribună activă a ardelenilor ziarul devenise una conformist liberală. Toate acestea sunt - repetăm ca metodă consecventă a investigației noastre - ori potriveli infailibile, care țin de destinul cel mai de sus, ori maşinațiuni puse cu grijă şi atenție în calea vieții poetului. De ce forțează, de pildă, Titu Maiorescu drumul poetului la Veneția? Chibici-Râmneanu, avocatul care-l însoțeşte pe Eminescu în această buclă a drumului de întoarcere, relatează despre dorul mare pentru țară al fostului bolnav: o dală, la Florența, a fugit din hotel şi a luat-o pe calea ferată în direcția Carpaților săi. Să zicem că acest drum - drum, iar nu cură balneară -prin sud a fost o toană a criticului: el găsise între manuscrisele poetului sonetul Veneția, îl publicase în ediția din decembrie 1883 -iar acum dorea ca autorul să şi vadă peisajul pe care-l descrisese. în general Titu Maiorescu şi toată lumea din jurul lui Eminescu doreşte ca poetul să se identifice cu poezia sa.

În epocă era vestită şcoala medicală franceză; în Franța mergeau, la tratament ori pentru îngrijire specială, oamenii politici români, protipendada, chiar oamenii de cultură. Mihail Kogălniceanu s-a lăsat operat de un chirurg francez în Franța - şi a murit pe masa de operație. Alexandru Lahovari, aproape la fel. Iulia Hasdeu, de asemenea. Ce putea să aducă nou, în tratamentul psihiatric, şcoala austriacă în anul 1883, față de şcoala franceză ori cea germană? Trebuie spus că arhivele doctorului Leidesdorfer de la Oberdobling (sanatoriul de lângă Viena) au fost cercetare îndelung după moartea lui Eminescu. Cam tot ce interesează cazul din punct de vedere medical a fost publicat de Ion Grămadă într-un

studiu aplicat. El a stat chiar de vorbă cu asistentul medicului lui Eminescu, şi a obținut de la acesta amintiri despre poet. Tot Ion Grămadă semnalează, însă, un fapt deosebit: mai multe file din jurnalul cu observații medicale privindu-l pe Eminescu lipsesc din condica stabilimentului de la Oberdobling. Asistentul care şi-a amintit de Eminescu relatează sec: aceste observații medicale au fost luate de un român, lucrător la Ministerul de Externe. Adevărul consemnat de Ion Grămadă trece neobservat de către biografii lui Eminescu. Este, la urma urmei, absurd să comentezi ce nu există, să-ți dai cu părerea despre conținutul unor fişe medicale luate din condică de un funcționar şi duse cine ştie unde ori distruse pur şi simplu. Rămâne doar faptul: s-a furat un fragment din jurnalul medical al lui Eminescu. Lipseşte, din depozitele Arhivelor Statului, şi dosarul care privea curatela din 12 iunie 1889 instituită pentru pensia poetului. Pur şi simplu, nu există: interogatoriul cifrat al judelui Brusan a fost publicat de către Radu D. Rosetti în 1922, apoi mult mai amplu (probabil în întregime) de către Augustin Z. N. Pop - după care îl preia ediția academică. Actul original nu e de găsit... Dar câte nu lipsesc din biografia incendiară a lui Eminescu! Ce să ne mai mirăm, dacă şi la autopsie, făcută pe 16 iunie 1889, după ce s-a dat presei ştirea că Eminescu avea un creier de mărimea celui al lui Schiller, obiectul în sine, creierul adică, s-a pierdut: doctorul a mers să mănânce, în camera de gardă a rămas o pisică, înfometată şi ea - care s-a jucat cât s-a jucat până a venit femeia de serviciu şi a aruncat totul la gunoi. Farsa destinului, să zicem: poetul nu va fi dorit ca, după moarte, să îmbogățească colecția cu formoluri a Institutului medico-legal cu materia minții sale...

În privința documentelor politice privitoare la viața lui Eminescu ori atingătoare de această viață - speranțele vor renaşte odată cu recuperarea unor arhive pierdute ori înstrăinate, Ioan Scurtu, de pildă, a strâns o viață întreagă documente eminesciene - dar arhiva sa a fost luată de către armatele în retragere ale lui von Mackensen, după 1918. Cui i-o fi trebuit? Poate se mai găsesc ceva hârtii prin podul vreunei case bătrâneşti de pe linia retragerii armatelor germane, eventual prin Ardeal... Arhiva mare a României, împachetată cu grijă în toamna târzie a lui 1916, când armatele nemțeşti se aflau la porțile Capitalei, ştim unde se află: stă, împreună cu tezaurul țării, la Moscova în lăzi de lemn sigilate. Veşti de ultimul moment ne spun, chiar, că ruşii sunt binevoitori şi vor să restituie atât tezaurul cât şi arhiva. Vor începe cu hârtiile - dar desigur că interesul mare ar fi mai ales pentru aur şi diamante. Şi hârtiile au, însă, valoarea lor. Este de aşteptat că ne vom recupera, odată cu ele, istoria de până la 1916. Este de presupus că acea faimoasă arhivă, însumând vagoane de lăzi şi pachete, conține atât documente privind averea țării (deci, averea însăşi din punct de vedere juridic) - cât şi altele privind unele adevăruri mai deosebite. în graba împachetării, desigur că acolo, sub sigilii, se află mai ales actele privind relațiile

României cu Puterile Centrale: agresorul le-ar fi recuperat în primul rând pe acestea ca să le publice în scopul defăimării țării noastre care, nu este aşa, a trădat alianța. Se va putea, oare, face lumină deplină asupra momentului 28 iunie 1883, cu tratativele, conciliabulele şi silirile la care s-a recurs pentru acea alianță secretă? Cine ştie, poate că filele smulse de amintitul funcționar de la externe, din jurnalul medical al lui Eminescu, se vor găsi prin vreun fund de ladă. Ori arhiva partidului conservator, cu istoria ziarului Timpul, sumele pentru colaboratori (implicând titlurile articolelor publicate, numele celui în drept să primească onorariul etc), cu lista membrilor şi cotizațiile... Propunem, de aceea, şi recomandăm maximă atenție în preluarea acestei arhive, şi în valorificarea ei: nu numai la morgă sunt pisici şi femei de serviciu care umplu coşurile cu...gunoi istoric. Eminescologia, la ora de față, înseamnă la noi câțiva pasionați pentru Eminescu, nu avem o şcoală, o instituție organizată care să fie gata a prelua şocul unei eventuale arhive Eminescu - astfel încât sunt de aşteptat două lucruri: ori actele semnificative vor ieşi la iveală foarte greu, cu o atenție şi o teamă tremurată în ani lungi de îndoieli şi scrupule etice - ori vor începea, pur şi simplu, pe mâna celor grăbiți şi avizi după senzațional - şi atunci se va „îneca" lumea cu Eminescu, să zic aşa, va creşte rapid un antieminescianism alimentat de abundență. De aceea, o întrebare se pune în plus: suntem noi pregătiți, la ora de față, să-l primim pe Eminescu, să acceptăm un eventual alt chip al său?

Dar... să nu ne speriem de drobul de sare! Vină arhiva de la Moscova (împreună cu tezaurul, desigur) - şi vom vedea noi ce şi cum. Eventual, o mai ținem ascunsă încă 50 -100 de ani - dar aici, la Bucureşti, la noi acasă, ca să ne mândrim că o avem. Nici tezaurul regelui dac Decebal nu s-a găsit încă - dar ce mândri suntem că se află îngropat pe aici, pe undeva!

## „UMFLA-TE ŞI CRAPĂ!"

Dar, până la miraculoasa arhivă a țării sigilată la Moscova, din 1916, sunt încă destule informații pe care le avem înăuntru, în tezaurul nostru intern de documente, pe care trebuie să ni le asumăm. Am vorbit de „foarfecă" franco-germană în care s-a aflat Regatul Român între 1883 şi 1916, însemnând mai ales înlocuirea agenților economici francezi de către cei germani. Ne pică sub ochi, oarecum întâmplător, un document zguduitor ce ilustrează dramatismul acestui proces istoric. Este vorba de o broşură scoasă chiar în România, dar în limba franceză, chiar în aceşti ani negri. Este făcută, cum scrie la sfârşit, de un francmason şi reprezintă un fel de condamnare la moarte, ori o „moarte civilă", ca să interpretăm în limbaj modern, a unui inginer român de drumuri şi poduri, Nicolae Făgărăşanu. Citățm finalul: „Enfin, un dernier mot: L'amertume qui perce dans tous

les ecrits de Monsieur Făgărăşanu, et plus particulièrement dans sa dernière brochure, nous demontre que cet ingénieur croit qu'il n'est pas aprecié à sa valeur. Qu'il se console: il y a aura toujours bien un petit coin dans le rayaume des cieux pour les ingénieurs méconnus sur notre ingrate planéte. Ainsi-soit-il." Urmează o cruce făcută de o manieră desigur specială - după care vine autorul: „Fait par un maître-maçon, à Sinaia, le 1/13 Septembre 1885." Coperta broşurii anunță, sus: „Première édition 1885", dă titlul: „FAGARASANU et sa variante", şi oferă o vignetă în sepia vernil cu o broască ieşind din stufăriş şi umflându-se nefiresc. În jurul desenului, un vers din La Fontaine devenit, probabil (împreună cu imaginea) parolă masonică: „...S'enfla si bien qu'elle creva" (Se va umfla până va crăpa). Este fabula îngâmfatului. Urmează tirajul: Tiré a miile exemplaires" şi o notă: „La traduction et la reproduction sont permis en Roumanie et à l'etranger". Broşura are 18 pagini numerotate. Se află în Biblioteca Academiei Române la cota I 118.138, şi aici provine din preluările de-a valma de la fostul palat regal, de după 1944. A fost, deci, în biblioteca lui Carol I, trimisă probabil de către autori, de către adresant - ori cerută de suveran: poate se interesa, şi el, de chestiunile atingătoare de transporturi şi francmasonerie. Nu pare a fi fost consultată până acum, este ca nouă, poate doar bibliotecarii care au înregistrat-o şi i-au pus cota s-o fi deschis. N-a stat în depozitul special înainte de 1989, acolo unde s-au înghesuit toate cărțile de şi despre francmasonerie. Cauza probabilă: nimeni nu ştie cine a fost acest Făgărăşanu. Totuşi, biblioteca are, sub numele lui, vreo şapte broşuri, care de care mai interesantă. Uneia dintre ele îi răspunde francmasonul „maître" de la Sinaia. Îl sfătuieşte pe Nicolae Făgărăşanu „să se consoleze: va fi oricând un colț în regatul cerurilor pentru inginerii nemulțumiți pe ingrata noastră planetă"- ceea ce şi întăreşte: „Aşa să fie!", punând chiar crucea pentru adeverire. Nu ştim dacă a fost nevoie de o a doua ediție a acestor amenințări. Ceea ce am aflat este că Nicolae Făgărăşanu era inginer de drumuri şi poduri, avusese o dură polemică scrisă cu o societate franțuzească de profil - şi va muri curând după apariția acestei broşuri în sensul meseriei sale: tăiat de roțile unui tren. Am mai aflat că era un foarte bun prieten al lui Eminescu, apoi că-l cunoştea şi Titu Maiorescu - şi vom vedea că el repetă, până la un punct, destinul poetului. Cu o mică diferență însă: în loc să-şi ducă până la o moarte oarecare crucea „morții civile", a fost aruncat peste bord din barcă! Aşa a fost să fie...

## PROPRIETARI ŞI CHIRIAŞI

Despre Nicolae Făgărăşanu cel condamnat la moarte prin broşura „metrului" francmason de la Sinaia ne vorbeşte mai pe larg Alexandru Ciurcu, într-un context eminescian cu totul şi cu totul interesant. Anume, în 1911, Al. Ciurcu publică, în Adevărul,

textul Eminescu. Din amintirile mele., unde relatează, în fine, incidentul din 28 iunie 1.883, când poetul a fost declarat nebun. Pentru că deschidem un capitol nou, spectaculos într-adevăr, în investigarea misterelor eminesciene, se impun de la început câteva precizări. Mai întâi, Al. Ciurcu este cel care a preluat, de la Emile Galii, L'Indépendence roumaine. Fiind expulzat din țară la 28 iunie 1883, Emile Galii a trebuit să-şi vândă ziarul în grabă: a găsit un angajat, pe Al. Ciurcu, şi afacerea s-a tranşat la un preț modic, nu fără anumite condiții în favoarea fostului director, însă: acesta va publica în continuare „Scrisori din exil" pe prima pagină a ziarului, iar în contextul marelui scandal din 1885, cu procesul Societății Carpații şi expulzarea lui Al. Ciurcu, va reveni în Balcanii Europei, la Rusciuc, amenințând în continuu că va scoate, împreună cu proaspătul său coleg de exil, un ziar pe teritoriul Bulgariei care va face să cadă guvernul de la Bucureşti. Al. Ciurcu va prelua, aşadar, L'Indépendence roumaine în iulie 1883 - şi o va pierde, fiind şi el expulzat şi obligat să vândă în pripă, în septembrie 1885. O spune însuşi, într-unui dintre articolele sale de bătrânețe: „în 1885 L'Indépendence roumaine valora pentru mine două milioane şi, fiind expulzat cu călcarea tuturor legilor dumnezeieşti şi omeneşti, am fost nevoit s-o dau pe nimic. Ion Brătianu m-a dat afară din țară, dar m-a respectat. Interpelat în Cameră de Mihail Kogălniceanu, m-a acuzat doar că voiam să iau Transilvania («Monitorul» e față), însă în consiliul de miniştri rezistase timp de doi ani răspunzând celor care cereau capul meu că nu mă poate expulza pe tema naționalismului." (Canibalii. În Adevărul, 10 iunie 1910, p.1). Expulzarea lui Ciurcu se va petrece în septembrie 1885, în momentele când apare şi broşura „metrului" francmason de la Sinaia prin care este condamnat la moarte Nicolae Făgărăşanu. Suntem, aşadar, la locul faptei, în epicentrul evenimentelor, astfel încât informațiile ce urmează ne vor interesa într-un grad înalt.

Al. Ciurcu povesteşte, în 1911, ce s-a întâmplat în 1883 - şi amintirea lui despre baia Mitraşewski este singurul document tipărit, mărturie aşadar, pe baza căruia s-a refăcut itinerarul lui Eminescu în ziua de 28 iunie. Refacerea în sine, fără a ține cont de cronologia surselor, de interferența şi importanța lor, a rămas ca o poveste. Ştim, deci, că în dimineața aceea poetul a făcut un mic scandal la gazda sa, d-na Szöke, soția lui Ioan Slavici. Prozatorul nu era acasă, se afla la tratament pentru reumatism undeva în Austro-Ungaria. Presupunem, judecând după intensa campanie a ziarului Timpul, întreținută insistent cu articole eminesciene, că la mijloc sunt şi diferențe de politică... religioasă: d-na Szöke, catolică fervентă, trebuie să fi participat la marea procesiune de la sfârşitul lunii mai, pe care Eminescu o prezentase în ziar în asemenea cuvinte: „Miercuri seară mitropolitul romano-catolic s-a întors de la Roma şi a fost primit cu mare pompă la gara Târgoviştii. Peste cincizeci de preoți catolici, elevii seminarului de la Cioplea, şi câțiva dintre notabilii

comunității romano-catolice din Bucureşti l-au felicitat pe viitorul prelat român şi cu ocazia aceasta s-au văzut cele dintâi pălării late la Bucureşti. De la gară, monseniorul Paoli s-a întors la Bărăție, unde-şi are deocamdată reşedința. Alaiul de vreo şaptezeci de trăsuri a trecut de-a lungul podului Mogoşoaiei şi, desigur, trecând prin lumina lămpilor electrice de la palat, manifestanții şi-or fi zis cuvintele: Alea jacta est. Erau multe flori, cununi, ghirlande mari, buchete de tot felul, multă veselie era şi multă speranță oglindită în deosebite fețe..."(Timpul, 29 mai 1883; O.XIII, p.306). Seria „catolică" de la Timpul reprezintă ultima campanie polemică a lui Eminescu (se va desfăşura în luna iunie 1883) - şi va determina o atitudine oficială: episcopul Melchisedec va prezenta Sinodului un studiu amplu privind istoria şi scopurile catolicismului în România, studiu care va fi dat şi presei largi; Timpul va începe să-l publice din ziua de 28 iunie 1883, cu o notă editorială din partea redacției care-i aparține lui Eminescu (nota nu se află în ediția academică). Punctul de vedere al lui Eminescu este că „îndărătul înființării episcopiei catolice este mâna politicei orientale a Austriei", şi în mod special a Habsburgilor „care au făcut şi fac propagandă catolică; o fac din Bosnia şi-o fac din Bucureşti." Locuința lui loan Slavici - o casă lungă, cu vreo şapte camere care se închiriau (aici voia să se stabilească Eminescu împreună cu Veronica pentru a întemeia un cămin) se afla în Piața Amzei, alături de Calea Victoriei (fostul pod Mogoşoaia) - astfel că poetul a văzut procesiunea trăsurilor şi a „pălăriilor late" din pragul casei, cum s-ar zice. Catedrala Sf. losif din Nuferilor-Berthelot abia se ridicase, reşedința provizorie a monseniorului Paoli era, încă, la Bărăție, lângă Piața Unirii. Sunt inerente, aşadar, discuțiile dintre gazdă şi chiriaş, pe tema religiei catolice, în iunie 1883, când chiriaşul ducea această ultimă campanie de presă a sa. În fine, d-na Szöke, în dimineața zilei de 28 iunie se scandalizează de comportarea poetului şi-i trimite un bilet lui Titu Maiorescu (pe strada Mercur, la câteva case de fapt, cam în zona actualului magazin „Eva") prin care-l roagă, îl somează, s-o scape urgent de domnul ziarist. Maiorescu aranjează, în grabă, ca Eminescu să fie dus la sediul Societății Carpații, pe strada Ştirbei Vodă, cam în dreptul Cişmigiului. Acel sediu era, putem presupune, un fel de locuință de rezervă a lui Eminescu, de vreme ce de aici (sau din apropierea lui) doi prieteni ai săi vor ridica, după moartea poetului, lucrurile sale - vezi amintirile lui Ilarie Chendi. De altfel, dacă adresele s-au pierdut iar numerele caselor s-au schimbat, locurile au, încă, amintiri vii: la coborârea în Cişmigiu dinspre strada Ştirbei Vodă se află izvorul numit, tradițional, al lui Eminescu - motivația fiind că poetul venea deseori aici să se recreeze. Aici, la sediul Societății Carpații, voia să-l trimită şi Titu Maiorescu - îngrijorat, probabil, de soarta societății despre care se zvonea, în seara zilei de 27 iunie, că va fi desființată - şi, prin urmare, toți membrii ei activi, marcanți, se aflau strânşi în sediu să

apere ce se mai putea apăra. Tot aici Eminescu avea prieteni care-l puteau ajuta la nevoie. Văzând că lucrurile sunt grave, Mabrescu notează intenția ca unul dintre ei să fie rugat a-l duce pe bolnav pentru internare la stabilimentul doctorului Şuțu, din strada Plantelor, tocmai lângă Foişorul de Foc. Criticul notează, în jurnalul său, vizita poetului derutat pe la ora 10 (deci, imediat după scandal, Eminescu a plecat de la d-na Szöke pe urma biletului). Mai scrie acolo că i-a dat cinci lei pentru o birjă şi i-a indicat birjarului direcția.

De aici încolo trebuiesc făcute legăturile cu însemnările lui Al. Ciurcu. Acesta povesteşte întâlnirea dintre Eminescu şi Grigore Ventura în cafeneaua Capşa, lângă Universitate. Aşadar, prețul de cinci lei fiind prea mare pentru un drum atât de scurt (din strada Mercur până în Ştirbei Vodă sunt câteva sute de metri), poetul s-a hotărât să facă un ocol pe la Universitate, să ia un „şnaps", să mai afle noutățile zilei - şi apoi să meargă la Societatea Carpații aflată în pericolul desființării. La Capşa - Gr. Ventura. Iar Al. Ciurcu ne povesteşte, în 1911, după moartea lui Ventura (1909), episodul - începând aşa: „Să fi auzit pe Grigore Ventura cum a descoperit el primele simptome ale demenței bietului Eminescu. Relata refeto." Deci, Ventura povestea - Al. Ciurcu redă cele relatate de altul (acesta este sensul expresie latineşti). Şi totuşi, Al. Ciurcu va vorbi şi despre N. Făgărăşanu, nu doar despre Eminescu. Vom vedea cum. Ca să ne despărțim, însă, de d-na Szöke, trebuie să amintim că unii biografi ai poetului cred că disensiunile dintre chiriaş şi proprietară au intervenit în urma unor relații intime între ei, ori între doamna în cauză şi altcineva, Eminescu
interceptând „trădarea" conjugală. De altfel, Ioan Slavici va divorța de dânsa, în urma unui proces lung, păgubos şi nu fără scandal. Politica este, însă, mult prea aproape de ferestrele casei din Amzei ca să nu constituie adevărat motiv de ceartă. Iar doamna în cauză era pe străzi, cu buchete de flori şi speranțe, în însoțirea prelatului catolic la Bucureşti.

## IMPRESII DINTR-O „BAIE LA PUTINĂ"

Redăm sec episodul Capşa după povestitor: „Eminescu intrase în cafeneaua Capşa şi, postându-se în fața biroului unde era instalată doamna Capşa, începu o tiradă politico-socialo-națională ce puse pe gânduri pe Ventura, care se afla de față. Pe doamna Capşa o interesau prea puțin teoriile pe care i le debita Eminescu pe un ton violent, cu o voce de stentor şi cu o aprindere care mergea tot crescendo. Dar n-avea încotro, era nevoită să-l asculte pe orator şi să...aprobe. La un moment dat, Eminescu începu să zbiere tare de tot şi îşi încheie tirada scoțând din buzunar un revolver şi spunând: - Şi la toate acestea nu e decât un singur leac: să împuşc pe rege. Gluma se îngroşase, cu atât mai vârtos că

Eminescu continua să peroreze gesticulând cu mâna în care ținea revolverul pe dinaintea doamnei Capşa, care îngălbenise. Dar nu îndrăznea să se mişte de la birou, de frică să nu irite mai rău pe orator. Ventura, văzând pericolul, dar mai ales spaima doamnei Capşa, se puse în fața lui Eminescu şi, aprobând toate nebuniile pe care le debita, gesticula şi el cu amândouă mâinile învârtind brațele ca şi când ar înnota şi formând astfel o pavăză pentru doamna Capşa. Dar gândul lui Ventura era să pună mâna pe revolver, lucru pe care nu reuşea să-l facă căci Eminescu învârtea revolverul cu multă energie şi iuțeală."

După această imitare a gesturilor, Grigore Ventura continuă imitând gândurile lui Eminescu, propunându-i, adică, să meargă împreună la Cotroceni, unde se afla regele, ca să facă dreptate deplină pe lumea aceasta slobozind pistolul unde trebuie. Cei doi au luat, aşadar, birja (presupunem că era aceeaşi birjă cu care a venit poetul; pentru cei cinci lei „muscalul" aştepta în stradă) - iar Grigore Ventura a avut, probabil, de ales cum să-l compromită pe Eminescu în această zi de 28 iunie, pe la prânz, când s-a lățit în toată urbea zvonul expulzării lui Emile Galii, acela al desființării Societății Carpații, al vizitei pentru scuze ce urmează s-o întreprindă Petre Grădişteanu etc. (ştirile sunt în presa zilei). Bine, cel puțin, că nu l-a lăsat pe poet să-şi detune pistolul în fața porților de la palatul Cotroceni; ar fi ieşit circ în lege, cu lume şi jandarmi. Se pare, însă, că şi regele a fost împotriva acestei „variante": Carol lipsea de la palat, ori li s-a spus qelor doi că lipseşte - ori Grigore Ventura n-a avut curaj să ducă până la capăt degetul poetului pe trăgaci... Cert este că cei doi s-au întors de la Cotroceni pe Splaiul Dâmboviței, ori aşa înțelegem noi ruta, pentru că Al. Ciurcu încheie: „Venind pe Splaiul Dâmboviței şi trecând pe dinaintea băilor Mitraşewski, îi veni lui Ventura ideea că o baie i-ar face bine lui Eminescu, şi-l duse acolo cerând o baie de putină. După ce-l instală în baie, Ventura se duse să înştiințeze prefectul poliției. Se ştie că Eminescu a stat multe ore în baie, şi că a dat drumul la atâta apă încât s-a opărit şi, când au venit să-l scoată, a ieşit din putină roşu ca un rac fiert."

... Dar fără pistol, după cum arată procesul verbal de constatare dresat la fața locului de către un oarecare locotenent Niculescu, spre seară. Ceea ce înseamnă că Grigore Ventura reuşise să i-l smulgă, în cele din urmă lui Eminescu, ducându-se repede să-l arate doamnei Capşa ca să vadă şi ea, mai bine, de ce armă era să moară. Iar respectivul proces verbal, descoperit prin anii '50 ai secolului nostru (pierdut, între timp, şi acest act după ce a fost editat de către acelaşi Augustin Z. N. Pop) nu poartă semnătura reclamantului, a lui Grigore Ventura: acesta a anunțat poliția, pe prefectul poliției în persoană -şi-a făcut datoria de cetățean - după care a spălat putina, cum se zice. Pe scurt, putem spune că Eminescu şi-a cumpărat un pistol chiar în aceste zile (i-l arătase lui Creangă, la Iaşi, când cu citirea Doinei) -pentru că ieşeau din închisoare, grațiați prin voință

regală şi insistență guvernamentală, cei trei atentatori la viața lui I. C. Brătianu, din decembrie 1880, condamnați inițial la muncă silnică pe viață. Acel atentat fiind înscenat de către primul ministru însuşi pentru a-şi creşte popularitatea (aşa cum presupune Eminescu chiar în cursul evenimentelor; aşa cum par a confirma documentele istorice) -atentatorii respectivi făcuseră o puşcărie „de catifea" şi, la 10 mai 1883, unul dintre ei fusese pus în libertate, ceilalți doi urmând să fie de asemenea eliberați. Împotriva lor scrisese Eminescu râuri de texte: după grațierile din 10 mai 1883 se revoltase iarăşi. Totuşi, un pistol nu strică pentru propria apărare. După alegerile din mai, mulți ziarişti fuseseră agresați în Bucureşti - presa stă martoră.

Cam asta este povestea pistolului şi a grațierilor regale din 1883. Revenind în ziaristica epocii, observăm un lucru nu lipsit de importanță: nu numai Eminescu se gândea să atenteze la viața lui Carol - dacă el se gândea, într-adevăr! - acesta era un simptom mai larg. Iată, de pildă, ziarul Poporul, al lui N. Bassarabescu, ziarist care se interfera des la Timpul scriind chiar unele texte care lui Eminescu nu-i plăceau, în numărul din 6-7 iulie 1883, pe pagina I, ziarul publică această scrisoare ciudată:

„Domnului Bassarabescu,

Redactorul ziarului Poporul Loco

Domnule!

Miler, puşcaşiu din fața palatului, ca instrument meschin al lui Bosse secretarul Regelui, „ți poartă sâmbetele. De câteva ori l-am auzit zicând că are să te împuşte, dacă te vei mai atinge de M - S.. că eşti canalie ş.a. Ia seama căci elvețienii sunt periculoşi când li se atinge interesele.

Un amic."

N. Bassarabescu publică scrisoarea şi cere, alertat, ajutor. În lipsă de alte informații ori documente care să ne ateste că redactorul Poporului face un gest cu adresă precisă la delațiunea lui Venijra (simetria situațiilor este evidentă: tot un ziarist „se ia" tot de rege - şi este amenințat cu moartea) - consemnăm faptul cu simpla intenție de a arăta spiritul antiregalist a! momentului; Eminescu nu inventa, nu i se năzărise din senin că singurul remediu la toate e moartea regelui: şi alți ziarişti gândeau la fel.

De la Cotroceni, drumul său spre adresa indicată de Titu Maiorescu trebuia să treacă peste Dâmbovița. Pe aici, pe undeva, se afla baia Mitraşewski, ceea ce înseamnă că poetul îşi urma ruta, iar Grigore Ventura se ținea după el, nu-l conducea. Neputând provoca un scandal la Cotroceni, căuta, probabil, alt prilej. Cât despre apa fiartă care l-ar fi

opărit pe poet, iată ce nu ştie nici AL Ciurcu, nici povestitorul său: Eminescu era obişnuit cu ea. Încă din 1877 el publicase, în Curierul de laşi, o traducere după Al. Dumas cu titlul O baie caldă în Egipet, unde se descrie pe larg sistemul băilor aşa-zise turceşti în care trupul omenesc se obişnuieşte treptat cu apa fiartă. Fie şi pentru coincidența cu imaginația lui Ciurcu-Ventura merită citat un fragment din această traducere eminesciană: „Aceasta v-o spui că mi s-a întâmplat mie: cum am intrat, doi țapeni feciori băieşi puseră mâna pe mine, mă dezbrăcară de haine, pe urmă unui mă înfăşură într-o fotă de lână de la brâu în jos, în vreme ce altul zicea că mă încalță (...) Trecurăm într-o altă odaie, însă acolo, oricât aş fi vrut a mă împotrivi, n-aveam încotro: aburii erau aşa de deşi şi căldura aşa de mare încât simțeam că mă îneacă, îmi venea să crăp (...) Astfel trecurăm prin vreo patru-cinci odăi a căror temperatură de ce mergea se mai înfierbânta aşa de treptat şi repede, încât în sfârşit începui a crede că cinci mii de ani omul nu şi-a nemerit elementul şi că adevărata lui preursire şi vocație este de a fi fiert sau fript (...) Cu toate acestea, după câteva minute începui a mă deprinde cu aşa temperatură infernală. Începură a-mi mai veni simțurile şi vrui să-mi arunc ochii cu sfială împrejurul meu (...) Înainte-mi vedeam curat nişte oameni cari pot zice că fierbeau în clocote şi cari semăna că simt cea mai mare plăcere în această chinuire (...) Simțeam atunci un fel de huzur, o fericire oarecare ce nu se poate tălmăci; mă simțeam cu desăvârşire fericit, însă într-o astfel de slăbiciune încât, când veniră iar la mine peste o jumătate de ceas, mă aflară tot în poziția în care mă lăsaseră, atât nu puteam să mă mişc(...) În sfârşit iar intrară şi făcui semn că voi să ies. Mă îmbrăcară şi mă duseră în odaia din tindă, unde-mi aflai mantaua; pe urmă plătii pentru baia aceasta, ce ținuse trei ceasuri, pentru băieşi, pentru frământătorul ce m-a pisăgit, pentru ciubuc, cafea, miroase, într-un cuvânt pentru toate plătii şaizeci de parale. Adică mai ieftin decât cu atât n-are cineva cum fierbe.” (O.VIII, p.575-777, passim). Fără cafele şi ciubuce, Eminescu a stat, totuşi, în baia Mitraşewski, încălzindu-şi apa după sistemul egiptean, câteva ore bune, un miez de zi în miezul verii, făcându-i pe cei din jur să creadă că „se opăreşte” când, de fapt, experimenta - cum o mai făcuse, probabil, de multe ori - o metodă terapeutică. într-adevăr, aceste băi se recomandă când e căldură mare afară - iar iunie 1883 a fost o lună caniculară: Hasdeu povesteşte cum transpira, dimineața, în îmbrăcăminte lejeră, chiar ziarul L 'Indépendence roumaine dă sfaturi cititorilor să combată efectul caniculei stropind perdelele de la ferestre... Eminescu folosea metode empirice, deprinse din lecturile de tinerețe, spre exasperarea lumii din jur, a lui Ventura mai ales, care nu ştia ce înseamnă o baie egipteană...”de putină”.

Grigore Ventura „se lăuda”, prin anii „90 ai secolului trecut să zicem, că este primul care a descoperit nebunia „bietului Eminescu”, dar nu-şi scria amintirile. După moartea sa,

Al. Ciurcu îi oferă replica: mult înainte de 28 iunie 1883, el însuşi, Al. Ciurcu, descoperise nebunia lui Eminescu. Şi anume, îl descoperise pe Eminescu nebun alături de un alt nebun, Nicolae Făgărăşanu. Este personajul care ne interesează.

## „CUM MAI STĂM CU POLITICA ?"

Avem, aşadar, de rezolvat cazul lui Nicolae Făgărăşanu, inginer român de drumuri şi poduri condamnat de către francmasonerie la moarte civilă în septembrie 1885 şi mort în sensul meseriei sale: tăiat de roțile unui tren. Am avut, înainte, o poveste despre Eminescu „opărit" cu apă fiartă - în sensul unei scrieri traduse şi publicate de el după Al. Dumas. Ciurcu iese din relatarea lui Grigore Ventura cu o oarecare răutate: „Deşi Ventura avea obiceiul să exagereze, credea de astă dată a fost veridic."Să urmărim, însă, veridicitatea lui Ciurcu însuşi: „Cu mult înainte de asta am avut şi eu o întâmplare, care este absolut autentică. Printre pleiada de ingineri români veniți din Transilvania era şi inginerul Nicolae Făgărăşanu, cu care fusesem coleg la România junã. Fiu de țărani din Lisa, de lângă Făgăraş, Cula - aşa ii ziceau prietenii - făcuse studii strălucite şi dobândise repede o situație frumoasă la secția lucrărilor noi a căilor ferate. El a construit, între altele, linia ferată Câmpina-Doftana. A scris şi o broşură foarte bine văzută de Ion Brătianu în chestia liniilor înguste. Ca mai toți românii ardeleni, îl pasiona politica - nu atât politica de partid cât politica generală a țării şi îndeosebi politica externă. De unde se afla, îmi trimitea ştiri şi articole pentru L'Indépendence roumaine şi, când mă întâlnea la Bucureşti, mă lua de braț şi mă întreba misterios:

- Cum mai stăm cu politica? Ce e nou? Cum vezi tu (în cutare sau cutare chestiune)?

- Bine, frate Cula, îi răspundeam eu, întotdeauna surâzând, eu dacă fac politică o fac din meserie, fiindcă sunt gazetar, dar tu ce dracu' ai cu politica şi nu-ți vezi de ingineria ta? Ai o ocupație atât de frumoasă, şi o situație de minune. Mai las-o, păcatelor, de politică.

Dar orice aş fi spus era în zadar. Fratele Cula nu putea trăi fără politică. Într-o bună zi veni la Galați vestea că fratele Cula a înnebunit. Deschisese noaptea ferestrele de la locuință şi începuse să zbiere, să cânte, să peroreze. Toți prietenii fratelui Cula fură cuprinşi de o adâncă durere la această ştire. Peste vreo două zile mă duceam la redacție cu o cabrioletă, cu un armăsar Isabelle pe care-l cumpărasem de la fratele Cula, căci el n-avea ce mai face cu el după terminarea liniei Câmpina-Doftana. Cam în fața Pasajului Roman venea pe trotuar în sens invers amicul Aurel Beleş, alt inginer român din Ungaria, şi fost coleg cu Făgărăşanu la Politehnica din Viena. Mă opri şi-mi spuse că fratele Cula e la

hotel Union şi se duce să-l vadă.

- Într-o clipă vin şi eu. Mă duc la ziar să dau manuscrisul şi vin şi eu la hotel.

Şi ne despărțirăm. Când mă dusei la hotel erau deja adunați la Făgărăşanu 6-7 prieteni, printre care Chibici Râmneanu şi Eminescu."

Surpriza este mare: Eminescu în vizită la un nebun! Putem data exact această „bună zi", după scrisoarea lui Eminescu din 2 iunie 1883 către Titu Maiorescu: „Ieri, sosind Făgărăşanu de la Galați, nu am fost deloc la redacție. Numai aşa se explică cum s-a strecurat articolul infect al lui Bassarabescu. Am declarat că mă retrag de la Timpul dacă nu se va face o deplină şi sinceră retractare a acelor şiruri injurioase. Nu ştiu absolut nimic de existența acelui articol, care n-a fost comunicat nimănui şi trimis în modul anonim în care acest individ continuă a-şi trimite insanitățile la Timpul." (Este vorba de un text injurios pe tema „trădării" lui Maiorescu - dar textul vine după un altul, tot antimaiorescian, însă foarte calm şi teoretic, cu inflexiuni eminesciene în stil. Timpul va face retractarea cerută de Eminescu.) Aşadar, întâmplarea s-a petrecut pe 1 iunie 1883, când Chibici Râmneanu. avocat la căile ferate, junimist, însărcinat cu misiuni mai deosebite de către Junimea, l-a adus pe Nicolae Făgărăşanu de la Galați. Tot el îl va duce şi-l va aduce pe Eminescu din Occident. Este o mică inadvertență la Al. Ciurcu: nu „cu mult înainte" de 28 iunie i s-a petrecut iui această întâmplare semnificativă, ci doar cu 28 de zile. Despre Nicolae Făgărăşanu, Titu Maiorescu notează, în jurnalul său, diferite însemnări - importante fiind cele referitoare la drumurile inginerului roman în Germania sau Austro-Ungaria pentru a cumpăra şine de cale ferată (în 1882, dar şi în 1883). Îl mai găsim colaborator !a Timpul, odată prezentat de către redacție ca un bun specialist. Fiind din grupul României june de la Viena, este firesc să se afle în jurul lui Eminescu. Şi pe lângă Al. Ciurcu, desigur. Cât priveşte „nebunia" de la Galați - motivată, din zvon public, prin „zbierete" (cuvânt obsedant la Ciurcu: îl folosise şi în legătură cu Eminescu la Capşa), cântece şi perorații - ea apare ca ceva cu adevărat ciudat. Înainte de a-i vedea, însă, cauza (pe care memorialistul o sugerează: este interesul prea mare pentru politică, şi nu politică de partid, ci privind țara în general, adică situația românilor din Transilvania) - să urmărim efectele ei bucureştene.

## MARII ŞI MICII NEBUNI Al LUMII

Cum se manifestă, aşadar, un nebun de Galați la Bucureşti? Ne relatează în continuare Al. Ciurcu: „Abia mă zări, şi fratele Cula îmi ieşi prietenos înainte, îmi strânse mâna cu multă afabilitate şi mă aşeză pe canapeaua înaintea căreia avea o masă şi în jurul mesei prietenii. Eminescu şedea pe scaun, în partea dinspre strada Regală. Parcă-l văd. Cula sună şi comandă servitorului o dulceață pentru mine. Intrasem în odaia fratelui Cula

cu o impresie penibilă, dar seninătatea lui mă surprinse în chipul cel mai plăcut. Înțelesei că prin intrarea mea întrerupsesem finalul unei discuții, căci abia mă aşezai pe canapea şi o vie discuție se încinse între Eminescu şi nu mai ştiu cine, asupra unei chestiuni economice. Eminescu susținea nişte teorii aşa de absurde, încât mă amestecai în discuție şi-l combătui. Dar se înfurie, şi acum discuta bătând cu pumnii în masă. Fâgărăşanu se silea în modul cel mai blând şi mai afabil să ne astâmpere, şi, cum şedea lângă mine, mă trăgea de pulpana hainei vrând să potolească discuția. La plecare făcui cu ochiul fratelui Beleş să mă urmeze şi, ieşind din cameră, îi zisei:

- Bine frate Beleş, m-ai adus să văd un nebun. Dar care e nebunul? După mine, fratele Cula e cel mai cuminte om ce se poate vedea, iar nebunul pare a fi Eminescu. El a venit, ca şi noi, să vadă un nebun - şi când colo a găsit un om mai cuminte decât el.

Nefericitul Eminescu nu dăduse până atunci nimănui prilej să bănuiască starea sa mintală, şi niciunul dintre prietenii lui de față nu vedeau ceva anormal la el. Eu am avut însă impresia că Eminescu nu mai era acela pe care îl cunoşteam.

Multă vreme după această întâmplare fratele Cula şi-a văzut de treabă în chipul cei mai înțelept. E drept că la urmă tot s-a aruncat sub un tren a cărui locomotivă i-a retezat capul."

Aceasta este amintirea pe care Ai. Ciurcu o oferă în replică la Grigore Ventura pentru a convinge publicul anilor 1911 că el, Ciurcu, descoperise nebunia lui Eminescu înainte de cei care anunțase poliția. Cei mai potrivit comentariu al acestui „diagnostic" pus de memorialist, se găseşte tot în întreprinderea Adevărul, în acelaşi an, 1911, şi-l redăm. Iată ce e cu „nebunia" în înțelesul anului şi locului: „Eminentul profesor Grasset care s-a ocupat multă vreme cu bolile mintale a expus într-o carte foarte documentată cunoscuta lui teorie asupra legăturii dintre geniu şi nebunie. După dânsul, cea mai mare parte a oamenilor celebri au fost anormali psihic, geniul fiind una dintre formele nebuniei. Aceasta se explică prin viața intensă pe care o au unele celule din creierul lor, în detrimentul celulelor vecine: de unde detracarea creierului şi dezechilibrul, care nu se întâlneşte în creierul omului normal, de inteligență mijlocie. E foarte lungă lista acestor seminebuni care au avut o înaltă valoare socială. Să enumerăm câțiva:

Guy de Maupassant, despre care s-a spus că rădăcinile talentului se confundă cu rădăcinile nebuniei lui;

Jean Jacques Rousseau, nebun lucid, veşnic în prada delirului persecuțiunii;

Flaubert, histeroepileptic;

Baudelaire, mort de paralizie generală, îşi vopsea părul în verde şi se deda la acte impulsive, ca în ziua când a încercat să sugrume pe tatăl său;

Atfred de Musset, veşnic neliniştit, vizionar, supus la crize de epilepsie alcoolică;

Bernardin de St. Pierre, care toată viața lui s-a crezut persecutat;

Vottaire, neurastenic, ipohondrie;

Moliere, melancolic;

Malherbe, maniac;

Balzac, megaloman, supus la acte de manie deambulatorie;

Alex. Dumas fiul, cu dese impulsiuni criminale urmate de crize de misticism;

Nietzsche, internat de mai multe ori şi mort într-un azil de alienați din Jena;

Swift, mort în stare de completă demență;

Hoffmann, alcoolic;

Edgar Poe, mort într-un acces de delirium tremens;

Newton, supus la accese de alienație mintală, mort nebun;

Goethe, ale cărui epoci de producție doctorul Mdbius le compară cu fazele de nebunie circulară; Goethe a descris, după propriile sale senzațiuni, tulburări mintale mergând până la histerie şi nebunie;

Frederic II, care avea mania de a purta veşnic aceleaşi haine. N-a schimbat decât două sau trei costume.

Darwin, neurastenic în ultimul grad;

Wagner, supus delirului de persecuție, nebuniei grandomane şi misticismului."

Articolul se încheie în notă națională, ca să zicem aşa: „Şi, pentru a cita şi unul de la noi, se ştie că Eminescu a fost paralitic general şi a murit nebun." (Almanahul ziarului Adevărul pe anul 1911, p. 173).

Este vorba, aşadar, de o teorie, cea a lui Grasset; se putea alege, în mod egal, teoria lui Lombroso. Evident că pentru ziaristul anului 1911 este o chestiune de mândrie națională a-l aşeza pe Eminescu alături de marile nume ale lumii: nebunia devine pretext pentru justificarea geniului. Ca simptomatologie, Al. Ciurcu explică: „pentru că bătea cu pumnii în masă când argumenta". Făgărăşanu fusese, de asemenea, considerat nebun pentru că „zbierase" la fereastră. Dar, ce să ne mirăm atâta? Chiar în anii '80 ai secolului al XIX-lea „nebunia" avea etichete ciudate. Titu Maiorescu, de pildă: venind cu trenul de la Târgovişte, a scos capul pe fereastră şi i-a luat vântul pălăria, celebrul „țilindru". Ce să facă?! A coborât cu capul descoperit în gară, şi, tot aşa, a mers prin oraş spre casă. A doua zi lumea şoptea pe la colțuri: a înnebunit Titu Maiorescu, merge pe stradă fără pălărie pe cap. În zilele noastre moravurile s-au schimbat, poți merge pe stradă şi despuiat fără a fi

nebun pentru asta. Pe vremea lui Eminescu, însă, etichetele erau foarte rigide, se căuta orice abatere de la norma comună pentru a se descoperi nebunul din om. Şi iată, se instituise un adevărat obicei, ca un fel de ritual: când cineva înnebunea - veneau prietenii la el să-l vadă, să se convingă. Dacă da - ori dacă nu.

## RETRACTEAZĂ, D-LE FĂGĂRĂŞANU!

O lungă căutare prin depozitele norocoase ale Bibliotecii Academiei ne pune în față 'fişele Făgărăşanu". El este unul dintre acei „oameni speciali" la care apelează guvernul lui I. C. Brătianu în chestiuni privind dezvoltarea economică a țării. El intră în polemică dură, tranşantă, cu două companii de construcții de căi ferate, amândouă franțuzeşti: cea a lui Guilloux şi, apoi, cea a lui Eugen Gerber.

în 1882 se votase, în favoarea lor, o lege prin care li se plătea de către statul român o sumă fabuloasă (40.000 lei aur pe kilometru) pentru construirea căilor ferate Filiaşi-Târgu Jiu, Râmnicu-Vâlcea -Piatra Olt - Corabia; Goleşti-Câmpulung etc. N. Făgărăşanu scoate o broşură, Căile ferate înguste, în care se ridică împotriva legii votate de către parlament. El arată, mai întâi, că în Europa nu se mai construiesc asemenea căi ferate, pentru că ecartamentul îngust impune transbordarea mărfurilor, schimbarea vagoanelor, depozite speciale etc, - ceea ce ridică nefiresc costurile suplimentare. Dimpotrivă, căile ferate normale asigură unitatea internă a transporturilor țării. Pune, apoi, în discuție prețul şi arată, cu cifre şi calcule, că este foarte exagerat. Ei bine, de aceea reține Al. Ciurcu „amănuntul" că această broşură i-a plăcut mult lui I.C. Brătianu: îl ajută pe primul ministru să rediscute legea din 1882. La mijloc fiind sute de mii de lei aur, şi interesul unor companii de construcții bine consolidate în țară - nu e de mirare că, pe marginea parlamentului, izbucneşte o polemică de presă. Împotriva lui Nicolae Făgărăşanu se ridică, vijelios, Curierul financiar, ziar scris în limba română şi în limba franceză, care, prin pseudonimul Novatian de la Peatra, susține punctul de vedere al companiilor franceze, luând apărarea căilor ferate înguste (mai ieftine, repede fezabile, necesare pentru transportul lemnului sau cărbunelui spre marile porturi fluviale ori maritime etc).

Nu este adevărat, zice Curierul financiar, că în Europa s-au abandonat aceste căi ferate şi dă exemplul Lombardiei unde acestea abia au fost date în exploatare. I se cere insistent inginerului român „să retracteze" acuzele aduse marilor specialişti străini şi minciunile care aduc prejudicii materiale companiilor respective. Nicolae Făgărăşanu se angajează într-un răspuns polemic, discutând punct cu punct contra-argumentele pseudonimului de la Curierul financiar, dar, când ajunge la căile ferate din Lombardia, temperatura discursului său creşte brusc: afirma, cu angajarea proprie persoane -"pe cuvânt de onoare", cum s-ar

zice - că acele căi ferate nu sunt înguste, ci cu ecartament normal. De ce minte Curierul financiar în chestiuni ştiinţifice verificabile oricând pe teren? În cursul acestei polemici, care se prelungeşte până în mai 1833, la un moment dat Nicolae Făgărăşanu îi cere lui Novatian de la Peatra să-şi arate adevărata identitate, ca să ştie lumea cu cine polemizează. Este contextul în care vine, de la Galaţi, zvonul că N. Făgărăşanu „a înnebunit", începând să „zbiera" în casă cu ferestrele deschise, să cânte şi să strige. În fond, un fel de a argumenta bătând cu pumnii în masă! Între timp, parlamentul urmează a decide - şi va decide chiar în aceste zile, în sensul broşurii lui Nicolae Făgărăşanu, dând o nouă lege prin care se vor construi căi ferate normale, cu alte preţuri.

Este de la sine înţeles că agenţii economici, pe cale de a-şi vedea atâta bănet scăpându-le printre degete, uzează în polemici de orice mijloace, inclusiv de declararea nebuniei asupra adversarului. Cum e în presă, e şi în viaţă; iar în presă, lui Eminescu, de pildă, încă de prin 1881-1882 i se răspundea, pentru teoriile sale sociale, că... este nebun. Însuşi Al. Ciurcu îl consideră nebun pe Eminescu - pentru că pierde, în faţa sa, o polemică de salon. Aflând despre sine că ar fi nebun, Nicolae Făgărăşanu vine în Bucureşti însoţit de Chibici-Râmneanu, avocat la căile ferate, ia o cameră la hotelul Union - şi se expune public chemând prietenii să fie văzut, să se convingă singuri. El dă, în sensul zilelor noastre, un fel de conferinţă de presă, cu dulcеţuri şi cafele, de faţă fiind mai ales ziarişti, precum Al. Ciurcu, M. Eminescu - dar şi un avocat. Este de presupus un joc subtil al redactorului de la L'Indépendence roumaine, ai cărui director era încă Emile Galii (suntem la 1 iunie 1883, destituirea se va face ia 28 iunie): ziarul susţinea, discret, companiile străine în discuţie - iar Al. Ciurcu venea la faţa locului, la hotel Union, în chip oarecum de martor al acestora, eventual pentru a descoperi „nebunul" şi a-l stigmatiza public. Al. Ciurcu vrea, în fond, să ne spună în această „fabulă" că şi el ca şi Grigore Ventura a fost obligat la un moment dat să joace acest rol, să descopere şi să arate cu degetul un „nebun" politic

Numai că la 1 iunie piesa nu s-a putut pune în scenă. Era de faţă şi Eminescu, al cărui pumn mai bătea, încă, destul de tare în masă!

Am putea să insistăm, dilatând episodul N. Făgărăşanu, dar ar fi fastidios pentru scopul nostru. Amintim doar că, după această polemică pe care I. C. Brătianu o câştigă cu argumentele s ale, inginerul român va mai publica numeroase studii şi articole, reunite apoi în broşuri, pe teme financiar, economice şi de căi ferate. Citindu-l, observăm expresii din ziaristica eminesciană la tot pasul, ideile economice ale lui Eminescu, tonul său ferm. Este unul din puţinii ziarişti „de dublaj" ai poetului din epocă, aducând ştiinţa aplicată în sprijinul teoriilor

eminesciene. În 1885 el publică, în ziarul România liberă, articolul „Linia ferată Ploieşti-Predeal şi variantele sale”.Textul va fi tradus în franceză şi publicat chiar în L'Indépendence roumaine, la începutul lunii august. Inginerul român critică foarte aspru această linie ferată construită de companiile Crawley-Guilloux (englezul a lăsat treaba neterminată la începutul Războiului de independență, francezul o va prelua prost după război şi o va termina în aceşti ani). Îi răspunde, în România liberă, un specialist, I. Condiescu, cerându-i insistent să retracteze acuzele lansate. N. Făgărăşanu nu numai că nu retractează, dar scoate studiul în broşură, în mai multe limbi. (Biblioteca Academiei are varianta românească). Pentru specialişti, textul stă la dispoziție. Amintim, doar, că această linie feraîâ dintre Ploieşti şi Predeal a dat mult de furcă inginerilor români, până prin anii '40 ai secolului nostru tot lucrându-se la consolidarea ei - şi recunoscându-se constant viciul inițial de proiectare pe care Nicolae Făgărăşanu îl sesiza chiar în momentele fierbinți ale dării ei în exploatare. Ca şi compania Gerber, compania Guilloux va fi nevoită în cele din urmă să părăsească terenul construcțiilor de căi ferate în România. De altfel, aceşti ani sunt denumiți de istoricii căilor ferate române „anii marii epopei naționale”: lucrările de construcție sunt preluate, rând pe rând, de către specialişti români, se execută cu forță de muncă autohtonă şi la prețuri mult mai mici (mai puțin de jumătate!) față de cele pretinse de companiile străine. La această broşură din august 1885, privind calea ferată Ploieşti-Predeal, răspunde „metrul” mason de la Sinaia la 1/13 septembrie acelaşi an, cu broşura prin care Nicolae Făgărăşanu este invitat să părăsească „biata noastră planetă” pentru imperiul generos al cerurilor. În retragere din țară, capitalul străin loveşte, răneşte, amenință. Noi nu mai ştim nimic despre Nicolae Făgărăşanu din Lisa după această polemică: nu am găsit nici ce a mai scris, nici când a murit. Constatăm, cu surprindere şi părere de rău, că numele său nu populează nici măcar lucrările de strictă specialitate din domeniul istoriei căilor ferate române, nici măcar listele cu numele inginerilor români. Calea ferată Câmpina-Doftana, pe care a construit-o el, a fost inaugurată oficial cu fanfară şi oficialități, s-au făcut şi fotografii care se află în albume speciale: se prea poate ca unul dintre chipurile ce se bucură de reuşită să fie al lui Făgărăşanu - dar nicăieri nu apare numele său. Un banal boicot al istoriei, vom zice. Lucrurile se reflectă, însă, şi în eminescologie. Am văzut, doar, că amintirea lui Al. Ciurcu din 1911 conține, pe aceeaşi pagină, momentul Ventura şi momentul Făgărăşanu. Ei bine, biografii lui Eminescu (G. Călinescu, primul dintre ei) citează doar primul moment, nu amintesc nimic despre episodul de la hotel Union - peste care, trebuie s-o mărturisim, noi am nimerit în urma unei verificări de rutină a surselor. G.

Călinescu nu doreşte, probabil, să intre în labirintul atât de încâlcit al faptelor, mulțumindu-se cu imagini generale. Noi, pentru că tot ne aflăm în acest labirint, ne vom continua pipăirea prin întuneric - fără a avea, deocamdată, dorul de a ieşi. Am spus-o, doar: în amănunte se ascunde diavolul, iar exorcizarea lui din complexul eminescian trebuie făcută, odată şi odată.

## „LANGAJUL" ŞI ŞANTAJUL

Expulzarea lui Emile Galli din 28 iunie 1883 a fost urmată de câteva furtuni parlamentare care s-au prelungit până în toamnă, însoțind, de altfel, o lungă şi sterilă campanie de presă în favoarea ziaristului francez care se stabilise în România de câteva decenii şi avea meritele lui în ziaristică. Încolțit de „interpelări", primul ministru trebuie, în cele din urmă, să spună cu voce tare, în parlamentul țării, „de ce". Va ocoli cu abilitate - până la interpelarea lui George Panu, din octombrie 1883, lungă şi dură, adevărat rechizitoriu al politicii liberale. Acum, I.C. Brătianu se va ridica, destul de nervos, şi va declara: Emile Galli a introdus, în presa românească, un „morb" occidental: Le language de la presse, de aceea s-a cerut şi s-a aprobat expulzarea lui din țară. Noi am putea să ne oprim aici, declarând că am obținut confirmarea oficială, din partea lui I. C. Brătianu însuşi, a „secretomaniei" presei pe care am presupus-o. Ziarele preiau zgomotos expresia, cu mirare şi surprindere, şi o interpretează „pieziş", ca violență de limbaj, „febre stilistice" etc. - cu trimitere la gazetele conservatoare, mai ales la Timpul. Cum să fie Emile Galli „vinovat" de un „morb" atât de... autohton?! Răsfoind, în continuare, Monitorul oficial după această replică a primului ministru, dăm, însă, peste o completare. Peste câteva zile, în parlament, conform obiceiului (statutului), înainte de trecerea la ordinea de zi se discută stenogramele apărute deja în Monitorul oficial. N. Dimancea, acelaşi care lansase formula „opoziție miluită" în privința junimiştilor, se ridică şi-l întreabă pe primul ministru ce a vrut să spună cu expresia franțuzească apărută în Monitor şi preluată în presă: el, N. Dimancea, şi alți deputați prezenți, au auzit „Le chantage de la presse", nu „le language"! Primul ministru dă vina pe stenografi, spune că are enorm de mult de lucru şi nu găseşte răgazul să-şi corecteze textele, şi trece neted peste incident cu vorbele: „Am zis ce-am zis, nu mai țin minte amănuntele!"

„Limbajul presei"? - Asta ar însemna nu numai stil, ci şi parolă, acele anunțuri cifrate de tipul denunțului nebuniei lui Eminescu în 48 de cuvinte confirmat în 64 de cuvinte, de tipul polemicii cu cheie dintre Macedonski şi Ventura de tipul declarării „nebuniei" ca în cazul Făgărăşanu... Eminescu însuşi, în mai multe rânduri - dar mai ales în contextul polemicii cu Românul pe marginea atentatului la viața lui I. C. Brătianu din 2 decembrie 1880 - se

ridicase împotriva „cabalei” presei, a mesajelor transmise public prin „limbajul” tipărit. Ediția stă martoră; dar ecouri din această campanie a sa pentru proprietatea stilului se regăsesc chiar în Scrisoarea III, unde avem versurile: „Şi deasupra tuturora, oastea să şi-o recunoască/ îşi aruncă pocitura bulbucații ochi de broască...”

Faza parlamentară se repetă, însă, ca trasă la indigou, după expulzarea din 1885 a lui Al. Ciurcu. Acelaşi ziar, L'Indépendence roumaine, acelaşi motiv: traducerea în limba franceză şi difuzarea în Europa a unui manifest incendiar. în 1883 fusese vorba de discursul lui Petre Grădişteanu - în 1885 în discuție va fi proclamația Societății Carpații către românii din Transilvania (deşi desființată oficial, societatea continuă să activeze clandestin). Cum numărul cu soț place zeilor, vom urmări repetarea din 1885 a situației, atenți la amănunte - care vor sări, de altfel, repede în ochi. După câteva tentative de interpelare pe tema expulzării lui Ciurcu, (G. Mârzescu este, pur şi simplu, tras cu forța de la tribună de către D. A. Sturdza) - guvernul acceptă, la 11 februarie 1886, interpelarea lui M.

Kogălniceanu pe o temă mai largă: toate expulzările din septembrie trecut. Este o zi mare: la 11 februarie 1886 se împlineau 20 de ani de la arestarea şi... expulzarea lui Alexandru Ioan Cuza de către complotul brătienisto-rosettist, în complicitate cu D. Leca, şeful gărzii personale a domnitorului. Fostul sfetnic al lui Cuza, bătrânul - acum - Kogălniceanu, ridică vocea în parlament pentru a se interesa de expulzări şi cauza lor. Răspunde I. C. Brătianu cu un calm... revoltător), am putea spune. Ne atrage, însă, atenția fraza prin care primul

ministru revine asupra exprimării ambigue din octombrie 1883: „D-lor ceea ce francezul numeşte CHANTAGE, era până acum câțiva ani cu totul necunoscut la noi, şi astăzi văd că începe a forma şi la noi o şcoală din cele mai detestabile. „Oratorul accentuează: este vorba aşadar, de şantajul presei, aviz celor care se culcă pe laurii primelor găselnițe nimerite din frunzişul atât de stufos al Monitorului oficial. În viziunea „juridică” a primului ministru şi a guvernului său, expulzările s-au dictat pentru şantaj de presă, nu (numai!) pentru „langaj”. În speță, avem de-a face cu traducerea şi difuzarea în Europa a unui text incendiar acum, a unui discurs prea înfocat în 1883. Ar fi interesant de înțeles de ce se simte primul ministru (guvernul) şantajat prin aceasta? Desigur, în discuție intră – ca şi astăzi, ca totdeauna – imaginea României în exterior. Apoi, internaționalizarea cauzei transilvane care, deie-ni-se voie a o spune, de data aceasta jena Imperiul Austro-Ungar, nu oficialitățile româneşti. Acelaşi D. A. Sturdza, care nu accepta cu nici un preț vocea presei în chestiune, ajuta în secret cu sume bunicele de bani românii din Transilvania, nu fără ştirea guvernului, a lui I. C. Brătianu însuşi. Întreținea chiar cauza luptătorilor naționalişti

din Ardeal, iar în preajma mişcării memorandiste va încuraja revolta. Oricum am lua-o, în epocă funcționa un cod dublu de semnale: pe față şi pe dos, aparența era una – transparența se sancționa sever. Ieşirile din cod, erau considerate „şantaj de presă" şi se soldau cu ... pedepse. Când intrau în discuție chestiunile mari desigur; în cazul şantajului operat prin limbaj împotriva lui Eminescu, pentru scoaterea lui din viața publică, n-au fost nici interpelări, nici pedepse; pedepsit a rămas tot... păgubaşul. În fond, între „şantajul presei" şi „langajul presei" nu vedem o mare diferență: este cam acelaşi lucru; în plus, şantajul se poate face foarte simplu prin langaj.

Este interesant, totuşi: asanarea morburilor occidentale de tipul „şantaj/langaj" se încearcă de sus în jos, din vârful piramidei, nu este lăsată în paza strictă a culturii scrise. În fond, întreaga campanie ziaristică a lui Eminescu se poate considera şi o luptă pentru scuturarea limbajului ziaristic de sofisme, parole, minciuni: lumea nu cunoştea, însă, prea bine ziaristica eminesciană. În generația următoare această „asanare" se va face, într-adevăr, cu opera lui Eminescu - editarea şi reeditarea jurnalisticii sale este cerută şi de acest imperativ al punerii ziaristicii şi ziariştilor în rosturile drepte ale cuvântului. La 1883 şi 1885, însă I. C. Brătianu îşi pune în practică propria teorie, repetată până la fixarea în loc comun: revoluția la români, spune el, s-a făcut de sus în jos, prin (auto) educarea unei elite în spirit democratic, european, şi apoi prin iluminarea, de către ea, a maselor. Procesul era în curs, după opinia primului ministru: în întreaga sa carieră politică, de altfel, I. C. Brătianu nu face decât să-l evoce si să-l aplice, „educându-şi", „moralizându-şi" - uneori prea aspru - partidul. Lucrurile au stat, pare-se, chiar aşa. O dovadă ne-o oferă însăşi opera lui Eminescu. Spre 1890, de pildă, liberalii pe care el îi blama se „eminescianizează" oarecum în mod natural, îi auzi în parlament rostind discursuri ce vin parcă, chiar din ziarul Timpul. Ce vreți, aşa se scrie istoria, eminescianizarea liberalilor după Eminescu este un proces lent, dar necesar. Să nu uităm că Eugeniu Carada, de pildă, unul din indivizii cel mai aspru criticat de către ziaristul de la Timpul, a întemeiat Banca Națională şi, după ce şi-a creat sieşi o situație materială stabilă, adevenit un patriot autentic. La fel, Anastasie Stolojan, Emil Costinescu; întreg „înferul" eminescian îşi arată, la un deceniu după Eminescu, pavajul bunelor intenții. Să fi folosit la ceva biciul lui Eminescu? – Da de unde, este vorba de un proces istoric natural, de o devenire. Dimpotrivă, opera eminesciană reeditată peste un deceniu sau două îi jenează pe bravii liberali, o vor arunca la coş sub etichete, nu se vor recunoaşte în ea ... Aşa a fost să fie.

## „BRĂTIENE, BRĂTIENE, NE-AI ADUS PE CAP BELELE!”

... Se vorbeşte mult despre „viziratu!” lui I. C. Brătianu între 1883-1888; epoca este, totuşi, parlamentară, marile chestiuni ajung, în cele din urmă, în discuție publică - or, din toate aceste dezbateri publicate în Monitorul oficial reiese un orator de mare forță, un I. C. Brătianu care învinge - şi convinge! - dar nu dictatorial, ci prin cuvânt. O istorie cam prea „aristocratică”, precum aceea care se practică la noi de mai bine de o jumătate de secol, pare a avea repulsie față de pădurea de tomuri ce înseamnă Monitorul oficial, preferând să-şi exercite argumentația în zona actelor de arhivă mai puțin cunoscute, în aceea a memoriilor şi amintirilor, căutând cu precădere „mărturii noi” în diverse şi varii domenii etc. „Calea regală” a faptelor şi ideilor, adică actele publice, oficiale, ale istoriei - se cam înțeleneşte şi devine greu de bătut... Şi totuşi, iată acest dialog „la vârf” dintre I. C. Brătianu şi M. Kogălniceanu, din 11 februarie 1886: în parlamentul țării se face lumină asupra uneia dintre cele mai importante mişcări pentru unirea Transilvaniei cu Regatul Român, moment ce ar merita studiat mai cu aplicație, şi nu numai în context eminescian cum suntem noi ținuți să-l abordăm datorită temei pe care ne-am asumat-o. Dar... să nu le facem istoricilor „programe” de cercetare! M. Kogălniceanu îşi tipăreşte separat interpelarea - una dintre cele mai frumoase pagini ale oratoriei sale - şi se poate regăsi în seria academică actuală a Operelor sale; dacă I.C. Brătianu n-a avut, cum de atâtea ori se plânge, timp să-şi facă opera, dacă emulii (urmaşii) săi n-au recuperat acest timp - nu este neapărat vina istoricilor...

Prima parte a discursului lui Kogălniceanu este o largă incursiune în istorie - pe care I.C. Brătianu o răstoarnă, abil, în câteva fraze: „Onorabile D-le Kogălniceanu, eu îmi ziceam adineauri: cum se poate ca un om inteligent ca d-ta, un om cu atâta experiență, un om căruia nu-i poate zice nimeni că nu este competinte în istorie, cum se poate să nu ştie că istoria nu se face de la tribună? La tribună numai se serveşte cineva de citațiuni din istorie. Partea întâi a discursului d-lui Kogălniceanu a fost consacrată numai ca să facă istorie.” - lată un raționament prin care primul ministru anulează câteva ropote de aplauze bine intenționate, pe care le primise interpelatorul. În continuare, I. C. Brătianu va face şi... puțină istorie, dar va reveni pe teren politic: „Şi această societate, numită a Carpaților, ştiți d-voastră ce era? A fost mai întâi societatea Transilvania, fondată de regretatul Papiu Ilarian şi la care noi cu toții am contribuit mereu şi am apărat-o toți românii, fiindcă nu avea un scop politic. Dar Societatea Carpaților, ce rol avea? Ea zicea că se fondează în scopul de a strânge bani ca să ajute pe românii de dincolo spre a se duce înapoi cu mijloace de la noi. Dacă ar fi fost într-adevăr aşa, nimeni nu putea să zică nimic. Dar ia să vedem cum s-a manifestat ea, chiar de când s-a constituit? Ca societate literară? Ca societate de

binefacere? Nu, ci ca o societate politică - şi dacă ar fi fost numai politică tot n-ar fi fost nimic. Dar era o societate de agitațiuni, şi onor. d. Kogălniceanu a fost indus în eroare, fiindcă mulți dintre amicii d-sale erau agitatori."- Intervine, aici, Kogălniceanu: „-Amicii mei?!"- I.C. Brătianu: „Mi se pare că te lepezi! (Aplauze)". .

Ai crede că urmează un soi de şantaj parlamentar. Să-l urmărim, însă: „Apoi, onor, d-ni, când iese cu drapelul pe stradă, şi amenință că are să se ducă să spargă geamurile ministrului austriac, nu este asta agitațiune ? A trebuit ca poliția să apere mai multe zile casa pe care ei o puseseră la ochi. De aceea-ți zic, d-le Kogălniceanu, că n-ai fost bine informat." Iarăşi răspunde M. Kogălniceanu: „Eu nu ştiu de aceasta!" - şi constatăm, nu fără surprindere, că este silit a spune (declara) că nu ştie ceea ce o lume întreagă ştia, pentru că presa dăduse suficiente ştiri despre aceste fapte. „Ştiu - răspunde I. C. Brătianu - că nu ştii, că nu mă crezi atât de tâmpit să-mi imaginez că un om de stat ca d-ta ar putea să se amestece în asemenea lucruri." M. Kogălniceanu: „Le dezaprob din toate puterile mele!"- ca om de stat, desigur, nu ba om, poate nici măcar ca parlamentar. „A şti", în acest context, are înțelesul de „a fi amestecat în", „a participa" nu „a fi informat". în fond, întreg acest „şantaj parlamentar" are un scop precis: a oferi lumii europene informații oficiale despre ceea ce se întâmplă în țară. Guvernul face... concurență loială presei de scandal, mai ales celei franțuzeşti. Fuseseră, într-adevăr demonstrații de stradă în Bucureşti, la ferestrele consulului austriac - dar erau motivate de ceea ce o lume întreagă ştia: înființarea societății EMKE la Budapesta, al cărei scop declarat era maghiarizarea tuturor românilor din Transilvania - mai întâi, maghiarizarea numelor de persoane şi de localități - apoi impunerea^ limbii maghiare în grădinițe şi şcoli, pe stradă şi în casa fiecăruia. În epocă - şi acest lucru se ştia bine, şi se insista asupra lui - discuțiile privind „drepturile omului" se duceau la Viena, cu împăratul - nu cu Budapesta; ungurii se aflau mai totdeauna la mijloc, între cleştele românesc şi cel european, de aici complicațiile privind adresabilitatea ştirilor, sensul lor etc. Iar informațiile oficiale „curg", în continuare, în casacadă de la tribuna parlamentului român parcă nu fără zăduf: „Dar credeți că se făcea numai atât? În acelaşi timp,când acțiunea se încerca a prinde temei aici, se lățea şi prin județe, se îndemnau oamenii să se scoale şi să treacă Carpații, şi ştiți ce li se spunea? Li se spunea că au arme multe ca să treacă în Transilvania. Va să zică, putea să ne facă şi încurcătura aceasta: căci dacă ar fi trecut peste frontieră numai vreo zece inşi, cu arme cât de ruginite, vă închipuiți dumneavoastră la ce consecințe ne puteam aştepta! Apoi, d-lor, şi mai alaltăieri am primit raportul că se face asemenea propagandă, mai ales în județele de spre munte. Cercetați, d-le Kogăiniceanu, pe la ministerul de interne şi pe la poliție, ca

să vedeți că de un an şi jumătate le-am dat toate poveţele, i-am rugat şi i-am rugat să se astâmpere...".

Este interesant reperul cronologic (pe care l-am regăsit şi la Al. Ciurcu, atunci când zicea: „... însă în consiliul ce miniştri / I. C. Brătianu / rezistase timp de doi ani, răspunzând celor care-mi cereau capul meu că nu mă poate expulza pe tema naționalismului"): desființată formal la 23 iunie 1883, Societatea Caprații a continuau să funcționeze, iar de prin vara lui 1883 - când cu „nebunia" lui Eminescu – îl interesa direct pe I. C. Brătianu care intervenea personal în potolirea „insurgenților"... O întrebare se impune, totuşi; unde este această arhivă în care primui ministru îşi invită colegii ce parlament să „cerceteze"? Oare, ce n-a vrut să „cerceteze" M. Kogălniceanu – ar putea face cercetătorul de azi? Desigur, împreună cu tezaurul țării de la Moscova se află şi arhivele de acest fel, atât de importante, a căror lipsă istoricii sunt nevoiți s-o suplinească prin acte izolate şi cercetări în arhive străine... O țară fără arhive este o țară fără istorie, lăsată în voia miturilor şi amintirilor care de la o generație la alta se reîmprospătează, se schimbă, se reformulează. În fond - trebuie s-o recunoaştem cinstit - noi nu facem decât să reformulăm mituri şi tradiții, din 1916 încoace, într-un efort disperat al formelor de a-şi găsi fondul ...

## „NOI N-AVEM FACULTATE AICIA, LA RUSCIUC..."

Cei cinci expulzați din septembrie 1885 sunt doi studenți: G. Secăşanu şi G. Ocăşanu, amândoi prieteni cu M. Eminescu (G. Secăşanu l-a preluat pe poet din baia Mitraşewski la 28 iunie 1883, împreună cu comisarul de poliție G. Niculescu), un funcționar la căile ferate, I. Droc Bănciulescu (acuzat că a înlesnit transportul unor manifeste româneşti în Transilvania), cărora li se adaugă directorul ziarului L'Indépendence roumaine, Al. Ciurcu şi tatăl său, un bătrân de 65 de ani, Nicolae Ciurcu, casierul ziarului - om ce-şi revendică merite speciale în revoluția de la 1848 (I. C. Brătianu i le contestă, însă). G. Secăşanu şi G. Ocăşanu fac parte din conducerea Societății Carpații şi sunt autorii de fapt ai manifestului tipărit cu tuş roşu şi strecurat în Ardeal cu ajutorul lui Ion Droc Bănciulescu, prin lucrători de la căile ferate. Manifestul, o foaie volantă format tabloid, se află în cabinetul de foi volante al Bibliotecii Academiei Române (există şi o copie a lui în format mai mic, tipărită cu tuş negru); a fost lipit pe clădirea unor primării din Ardeal. Este o chemare la luptă armată împotriva stăpânirii maghiare, pornind de la pretextul bine definit al înființării societății EMKE. În discuțiile parlamentare - cam libere! - din februarie 1886, M. Kogălniceanu întreabă, la un moment dat: „De ce nu i-ai dat în judecată în loc să-i arunci afară din țară?"- iar primul ministru explică: „De ce nu i-am dat în judecată în loc să-i arunc

afară din țară ?Apoi, d-le Kogălniceanu, şi la aceasta ai fost indus în eroare, fiindcă numai aruncați nu au fost. Binevoieşte a te informa că pentru dânşii am luat mai multe precauțiuni decât pentru înşişi copiii mei când i-am trimis la studii, în străinătate. Nu i-am aruncat, ci am luat toate precauțiunile ca să nu sufere."- Asta, în privința tinerilor studenți Secăşanu şi Ocăşanu; grupul Ciurcu are un alt tratament. Într-adevăr, Al. Ciurcu pierdea o avere însemnată, vindea în grabă, cu cinci milioane, o gazetă care-l costase unsprezece milioane în 1883 (cumpărătorul este G. Em. Lahovari, iar ziarul va deveni repede o tribună liberală conformist-mondenă). Împreună cu tatăl său, el se exilează la Rusciuc, în Bulgaria, unde venise şi Emile Galli şi de unde bombardează guvernul cu scrisori, articole, apeluri publicate prin presă. O nostimadă: bătrânul Nicolae Ciurcu trimite această poezie (publicată în Războiul din 28 februarie 1886), intitulată Petiție către cameră: „Cinstită Adunare, Stimabili deputați,/ Vă rog pentru-o favoare:/ O bursă să-mi votați// Căci voi s-ascult povața/ Sfătosului bătrân/ Şi să mă duc în Franța/ Să-nvăț a fi român.// A zis Ion cel Mare / Culpabili că veți fi / Mijloace de-nvățare / De nu ne-ați hărăzi.// Noi n-avem facultate /Aicia la Rusciuc, / Şi trebuie departe, / În lume să mă duc.// Vă rog dar cu-nfocare / O bursă să-mi votați, / Cinstită Adunare, Stimabili deputați." - Poezia este datată „Rusciuc, 16 februarie 1886", şi semnată Nicolae Ciurcu. Pentru copie întocmai Al. Ciurcu". Despre o „bursă" propriu-zisă votată pentru studenții discutați în Parlamentul României, noi nu avem cunoştință; o voce din sală grăieşte, la un moment dat: „Morde foame!"- iar I. C. Brătianu replică: „Atunci suntem vinovați dacă noi toți nu ne vom uni să-i ajutăm. Au să învețe, şi atunci are să le vină mintea la cap..."- La această replică face aluzie poezia lui Nicolae Ciurcu; legea propriu-zisă pentru eventualele burse evocate, se va fi ascunzând încă prin nisipişul Monitorului oficial. Cert este că nu se mai ştie mare lucru despre cei doi tineri studenți expulzați din țară. În revista Boabe de grâu din 1933 (pag. 348), I. Georgescu face o scurtă prezentare a lui G. Secăşanu, din care aflăm că acesta a fost, mulți ani, profesor la liceul din Tulcea.

Alte amănunte mai dau Analele Dobrogei (vezi indicele) - dar informațiile sunt, peste tot, disparate, nu se face legătura între personaj şi Eminescu, nu se aminteşte acest episod al expulzărilor. Mai importantă ni se pare declarația lui G. Secăşanu din momentul plecării din țară, septembrie 1885. O găsim într-un ziar gălățean, Vocea Covurluiului (plecarea din țară s-a făcut prin portul Galați, cu un vapor franțuzesc): „Am luptat şi lupt pentru unirea Transilvaniei cu România - le declară ziariştilor preşedintele Societății Carpații N-am voit să fac această declarație până nu voi pune piciorul pe vaporul francez. Acum, când plec, fac această declarațiune asigurând că oriunde voi fi voi lupta pentru acest scop cu amicii mei." Tot acest ziar dă scurte biografii ale tututor expulzaților. Meritele

Societății Carpații mai trebuiesc „cântărite” şi cu Cartea centenarului, un album istorico-literar scos la Bucureşti, „cu ocazia centenarului” Revoluției lui Horea, în 1884 (cartea apare în luna octombrie). Între altele, aici se publică integral, pentru prima dată, memoriul lui Al. Papiu Ilarian către Al. I. Cuza, adevărat catehism al politicii externe româneşti, la care ardelenii au ținut cu ardoare.

Este interesantă o ştire eminesciană din septembrie 1885, luna expulzărilor: Drepturile omului din laşi anunță că „dl. Eminescu” se află în urbe, în bună dispoziținne, şi doreşte să reintre în presă, colaborator la un ziar conservator. Ştirea este din 22 septembrie 1885, iar Secăşanu şi Ocăşanu părăsiseră țara la 11 septembrie 1885; broşura francmasonului de la Sinaia, prin care era condamnat la moarte Nicolae Făgărăşanu, este datată 1/13 septembrie 1885. Acestea rămân simple semnale, legături posibile în contextul epocii, în 1885, la 1 iulie, lui Eminescu i se publică, în Convorbiri literare, poezia Sara pe deal... De pana ziaristică a lui Eminescu ar fi avut, bineînțeles, nevoie ziarele - pentru că iată ce mai zice, în parlament, I. C. Brătianu la 11 februarie 1886: „Citit-ai d-ta, d-le Kogălniceanu, acea proclamație? Adineauri făceai apel la mine, la ideile pentru care luptam în tinerețile mele, dar fac şi eu apel la d-ta şi te rog să spui dacă noi recomandam cuiva dinamita ca să facă să sară hoțul în aer?” O replică de efect a lui Kogălniceanu: „Pe atunci nu era dinamită!” - după care, fără ca Monitorul să consemneze „aplauze” sau „ilaritate”, revine primul ministru: „Dinamită nu era, însă alte mijloace incendiare şi distructive erau şi atunci. Asasinatul exista de când lumea, dar nici d-nul Kogălniceanu şi nici eu nu l-am propagat vreodată.”

Ei, da, iată de ce ar fi fost nevoie, între altele, de pana lui Eminescu în aceşti ani: poetul fusese singurul care-i amintea, destul de des, agasant în unele momente, lui I. C. Brătianu de atentatul acestuia, de la Paris, la viața lui Napoleon III (tentativă pentru care, în cele din urmă, împăratul îl iertase pe tânărul „Firfiric”, cum era poreclit pe atunci I. C. Brătianu). Acum, „cinstita adunare” tace şi acceptă; „stimabilii deputați” sunt, probabil, pe punctul de a vota o bursă preşedintelui Societății Carpații, ca să învețe, la Paris, să fie român... Iar la laşi „dl Eminescu” îşi manifesta, încă, public dorința de a reintra în presă. Nu va mai aştepta mult, doar încă doi ani, şi va reveni în presă, chiar la Bucureşti; dar I. C. Brătianu va fi căzut între timp de la putere, împreună cu partidul său, omul însuşi va fi căzut sub pământ, în odihnă veşnică printre colinele de la Florica... Nu-l putem suspecta în nici un fel pe I.C. Brătianu de „machiaverlâcuri” față de Eminescu; numai lumea e de vină, epoca, spiritul public cu etichetele lui - şi ce bine e să dai vina pe toți, să nu fii obligat a căuta un „țap ispăşitor” bun la toate. Pentru că, la urma urmei, spunând „lumea” spui şi Eminescu: şi el face parte din ea - are, deci, şi el partea lui de vină.

## BUDAPESTA ÎN CLEŞTELE ROMÂNO-EUROPEAN

Rămân faptele: martorii ridicării lui Eminescu din baia Mitraşewski în iunie 1883 sunt expulzați în septembrie 1885. Peste câteva luni de la această expulzare, la 24 ianuarie 1886, Societatea Carpații organizează, fără capii de până acum, un mare banchet la sala „Orfeu" din capitală. Societatea se constituise la 24 ianuarie 1882, de ziua Unirii, şi acum îşi sărbătorea patru ani de existență. Participă reprezentanți ai presei, dar şi persoane marcante. Rostesc discursuri: V. Maniu, deputatul I.G. Rădulescu, deputatul V. Epureanu, noul preşedinte al Societății Carpații, C. D. Dobrescu. Societatea îşi caută, aşadar, sprijin printre persoanele oficiale. Grigore Ventura, deputat de Galați, „urează repede reîntoarcere în țară a expulzaților", iar Petre Grădişteanu, acelaşi care a provocat scandalul de la laşi, din vara lui 1883, spune printre altele: „S-a zis că astăzi serbăm ziua de 24 ianuarie 1859. Iertați-mi naivitatea mea. Eu mă întreb: Cum? Serios? Pentru asta ne-am adunat? Ca să punem flori pe capul bătrânilor care există şi pe mormântul acelora care nu mai există, şi care au îndeplinit această mare operă națională, unirea Moldovei cu România? De aceea ne-am întrunit într-un banchet al tinerimii? Acesta numai să fie scopul? Nu cred... Eu am înțeles (...) că sărbătorind astăzi unirea trecută ne pregătim pentru unirea viitoare. (Aplauze) D-lor, aveți in inimi ceea ce toți românii au în inima lor: nu unirea României cu Moldova, ci unirea întregii Românii. Nu unirea de la 24 ianuarie 1859 sărbătorim azi în realitate, ci marele principiu al Unirii tuturor românilor..." în fond, personajul smulge cu toate prilejurile aplauze de la Istorie, avem de-a face cu un înflăcărat unionist în anii '80 ai secolului trecut, în toate împrejurările, cu toate riscurile -trebuind, chiar, să meargă la împărat cu scuze, să suporte sudălmile lui Eminescu pentru că nu ştie unde şi-a avut Ştefan cel Mare cetatea de scaun - el proclamă „marele principiu al Unirii tuturor românilor"! La aceeaşi adunare, maiorul Şonțu citeşte o poezie de circumstanță în care vrea ca vinul să se preschimbe în sânge - „Însă nu în sânge stors din cei vrăjmaşi/ Ci din cei ostaşi/ Care şi-au dat mâna nu cu vorbe goale/Ci cu jertfă mare/ Întru prosperare." Un asemenea sânge „de jertfă" ar trebui să-i „îmbete" pe toți cei de față. Aluzia la banchetul din iunie 1883 pare... rozalie. D.A. Laurian (fostul director al României libere, ziar care a suferit, între timp, modificări de program şi de oameni, ca şi Timpul, ca şi Binele public, ca şi L'Indépendence roumaine) îşi încheie toastul: 'Nu ştiu, zău, dacă armata română nu ar scutura acum nădragii honvezilor din Dunărea de la Budapesta."

Aşadar, în toamna lui 1885 se expulzează cinci agitatori ai chestiunii transilvane - iar la începutul lui 1886 un „buchet" de parlamentari români are permisiunea celei mai clare „instigări la agitațiune". Afară din țară cu Al. Ciurcu pentru că a tradus un text incendiar - dar trăiască Petre Grădişteanu că a avut marele curaj al unui discurs atât de

înălțător! Să fie vorba numai de funcția parlamentară care le conferă imunitate celor din sala „Orfeu”? De cadrul organizat al manifestării lor, o sală oficială cu anunțuri din timp, cu supraveghere de rigoare? Să fie la mijloc dorința lor sinceră de a forța mâna guvernului, de a repeta fapta din septembrie pentru a dovedi că guvernul nu poate repeta expulzările? Ce ar fi urmat? -Conform legii, nu puteau fi expulzați din România decât rezidenții şi cei care nu aveau cetățenie română. Cei dovediți români ori cu acte de încetățenire nu cădeau sub incidența legii expulzărilor. Cel puțin, în principiu; guvernul interpreta legile...

Storcând, şi noi, un adevăr general - vom spune ca o posibilă concluzie pozitivă: asemenea fapte, de natură a arăta lumii că problema ardeleană este explozivă în România, vor fi reluate în parlament şi spuse de pe poziție oficială. În fond, Budapesta a fost continuu supravegheată, „arbitrată” de România, de Viena însăşi, de Europa - iar mandatul ei de administrare a Transilvaniei expiră la 1 decembrie 1918 mai ales pentru că se adunaseră, timp de o jumătate de secol, atâtea abuzuri încât dovada se făcuse: „contractul” se anula de la sine. Suntem în anii care vor duce la mişcarea memorandistă, luptă legală şi legitimă a românilor din Transilvania pentru drepturi naționale. Este, şi aici, vorba de o devenire, de un proces natural: văzând că lupta nu poate fi continuată la Bucureşti ori laşi, în centrele politice ale românilor, românii ardeleni se conving că trebuie s-o reia din interior, din Sibiu, Cluj, Oradea. Guvernul I.C. Brătianu (ca şi guvernele care vor urma) era silit din exterior, în virtutea tratatului militaro-strategic pe care l-a semnat în 1883, să suprime naționalismul intern, „agitațiunile” - şi o va face prin mijloacele pe care le vedem: expulzări, schimbarea programelor unor ziare, orientarea economică şi culturală spre lumea germană etc. Lupta națională pentru unire îşi va schimba teritoriul, va trebui să-şi găsească teren chiar în Transilvania. Abia înființata Tribună a lui Ioan Slavici va prelua făclia. Cu inima, toți românii erau pentru unire; rigorile epocii cereau, însă, etichetele de rigoare. Se luptă, în acest final de secol, cele două mari principii: organicismul şi contractualismul, inima şi mintea. Explozia va fi groaznică: războiul mondial din 1914. După care va triumfa, însă, principiul organicist ce a dus la consfințirea statelor naționale.

La 24 ianuarie 1886 a fost, aşadar, o mare manifestație pentru unirea tuturor românilor. Peste numai 18 zile, la 11 februarie, se discută în parlament chestiunea expulzărilor - iar primul ministru arată rațiunile pentru care statul român este nevoit să acționeze punitiv restrângând libertățile cetățenilor săi.

## „ACEASTA-I O RUŞINE, JUPÂNE BRAT-IVANI”

După interpelarea lui M. Kogălniceanu din 11 februarie 1886, Al.Ciurcu pierde speranța că va putea veni curând în România, înainte de a pleca din Rusciuc pentru

Paris (unde va face o strălucită carieră de inventator) el trimite, însă, multe scrisori şi articole presei româneşti. Interesantă este poezia Tot lui..., pe care o găsim în Gazeta săteanului din 20 februarie 1886. Punctele de suspensie ne fac să credem că lipsesc câteva versuri din text. Într-adevăr, poezia este reluată, în întregime, în L 'Indépendence roumaine, 23 februarie 1886, de unde transcriem numai textul în discuție (este vorba de două strofe lipsă din Gazeta săteanului) - nu înainte de a avertiza că autorul indică a se cânta pe aria Deşteaptă -te, române. Ne aducem aminte, de la episodul Macedonski: în poezie se pot spune mai multe adevăruri incomode decât în proză. „Pietraru şi Pătescu, ce ți-au făcut ei, oare, / În neagra puşcărie de ce mi i-ai pitit?/ Români sunt aceşti oameni, de n-au vrut să te-omoare? / De ce i-ai pus în lanțuri, de ce i-ai pedepsit? // Te-nşeli amar, fârtate, de crezi că-i o ruşine / A-nfige iataganul în trupu-unui tiran. / A sta în capul țării şi-a face rău, nu bine - / Aceasta-i o ruşine, jupâne Brat-Ivan!”

Jocul de cuvinte pe seama numelui primului ministru este un loc comun în epocă; alții îl trag din „Brat-Iani”, făcându-l pe primul ministru grec; Ciurcu preferă aluzia la înțelegerea cu „Ivan” pentru cedarea Basarabiei din 1878... L'Indépendence roumaine primeşte ceea ce Gazeta săteanului cenzurase: aluzia autorului la atentate. În parlament, I.C. Brătianu declarase că n-a îmbrățişat şi că refuză această formă de luptă politică. I se replică chiar cu atentatul din 2 decembrie 1880, a cărui victimă a fost nimeni altul decât el însuşi, atentatorii fiind grațiați de 10 mai 1883 (unul dintre ei, scos din puşcărie). Interesant este, însă, altceva. Presa ajunsese de mult la un consens în privința relației dintre Brătianu şi atentatorii săi: Eminescu sugerase într-o serie lungă de articole, iar Binele public spunea apăsat, împreună cu Poporul lui N.A. Bassarabescu, încă din mai-iunie 1883, că Brătianu şi-a pus singur la cale atentatul pentru a-şi creşte popularitatea, în declin spre finalul anului 1880. De ce va fi legitimând, oare, Al. Ciurcu pe atentatori - când spiritul public mergea în sensul înțelegerii dintre ei şi „victimă”? Mai mult: Al. Ciurcu fusese, în zilele lui decembrie 1880, consilierul lui I.C. Brătianu - iar după 14 martie 1881 (data când în Parlament se anunță declararea României ca Regat, după care I.C. Brătianu se retrage strategic din Cabinet, lăsând fratelui său, Dumitru Brătianu, grija organizării serbărilor oficiale de la 10 mai) - tot Al. Ciurcu va rămâne un fel de sfetnic de taină al noului premier, D. Brătianu, însoțindu-l în casele de la marginea Bucureştilor, unde acesta „se ascundea” ca să nu dea ochii cu ambasadorii marilor puteri, cu membrii parlamentului etc. Al. Ciurcu însuşi va povesti, peste ani, într-o notă ce frizează până la ridicol naivitatea, cum, între ziua numirii în funcție şi serbările pentru declararea Regatului, D. Brătianu se ascundea, după ce moralizase public, foarte aspru, turpitudinile partidului liberal (motiv pentru care Eminescu îşi întărise brusc, alimentat de citațiuni din acele

discursuri, campania antiliberală de la Timpul). Expulzatul de la 1885 ştia, aşadar, foarte bine - cel puțin, foarte de aproape! - secretele de Cabinet din iarna lui 1880-1881. De ce, atunci, legitimează acel atentat de paradă? „Iatagan" - şi Pietraru?! Eminescu vorbea de un cuțit de bucătărie ruginit anume pe unde trebuia să se rupă în paltonul primului ministru. „Neagra puşcărie"?! Ziarele relatează de cafele, joc de cărți, zaiafeturi (Mircea Rosetti, fiul lui CA. Rosetti, vizita frecvent închisorile şi apoi scria prin ziare că ar trebui desființate de pe fața pământului, că sunt incompatibile cu progresul secolului etc).

De altfel, Al. Ciurcu îşi face prea mare publicitate în aceste zile; va sfârşi prin a se desolidariza de membrii Societății Carpații, implorând iertare şi, desigur, în cele din urmă primind-o. Micul său „război" cu „iataganul lui Pietraru" alimentează, deja, amorul propriu al primului ministru care - păi, cum altfel? - doreşte ferm ca să se ştie că atentatul din 2 decembrie 1880 a fost real, odios, condamnabil etc. Dar, cu acelaşi „iatagan", Al. Ciurcu vorbeşte de „capul țării", de „tiranul" care trebuie pedepsit... Mesajele se întretaie în acest punct şi se bruiază reciproc. Poetul acceptă „varianta Brătianu" a atentatului, o accentuează - dar regretă că pumnalul n-a străpuns paltonul! Atentatul din 2 decembrie 1880 merită, într-adevăr, o atenție specială; în context eminescian, desigur. I-o vom acorda, după ediție - dar şi după texte pe care ediția le refuză, deşi sunt în ziarul Timpul, deşi sună foarte eminescian.

## IUBESC TRĂDAREA, DAR DETEST PE TRĂDĂTOR

Vom avea, aşadar, de „cercetat" (urmând sfatul lui I.C. Brătianu către M. Kogălniceanu, dar neavând la îndemână arhivele, ci doar colecțiile publice) trei condamnări la moarte făcute în mod public, prin ziare, în final rămânându-ne întrebarea dacă nu cumva Eminescu însuşi a participat, cu sau fără voia lui, la acest „joc" al timpului -pentru că cea mai răsunătoare dintre aceste condamnări apare chiar în ziarul Timpul, ocupând prima coloană a paginii întâi, fiind pavoazată cu o cruce (în stilul broşurii din 1885) - şi asta, în primele zile ale directoratului lui Eminescu la foaia conservatoare. Dur, foarte dur acest joc politic de-a moartea care a sfâşiat limbajul presei în anii eminescieni; se pare, totuşi, că poetul i-a pus capăt - acesta fiind marele pas pe care l-a făcut ziaristica românească prin pana lui. De cealaltă parte, în parlament, I.C. Brătianu a încercat să îngroape definitiv această epocă a „limbajului şi şantajului presei", prin legi speciale puse cu adevărat la lucru.

Este vorba, în privința Timpului, de un text din ziua de 14 martie 1881, când s-a declarat regatul: persoana care face publică, în parlament, decizia guvernului este colonelul de vânători D. Leca, fostul trădător a lui Cuza, retras din viața publică şi chemat

urgent de către liberali la putere. Lui i se adresează această condamnare ce ocupă o treime din prima coloană a paginii prime, pentru un text scris cu litere groase şi însoțit de o cruce. în momentele festive ale acelor zile se comentează puțin gestul publicistic. Telegraful din 18 martie dă, însă, o notă: „Noi credem că acel articol este al d-lui Teulescu şi publicat fără ştirea membrilor partidului conservator, căci dacă ar fi ştiut suntem siguri că nu l-ar fi tolerat' Ziarul Timpul nu dă vreo dezmințire; textul nu conține „parole cifrice" (este, de altfel, prea lung pentru „cheile" 33 - 48 - 64). Chiar dacă n-a fost scris de Eminescu, acest text are, însă, girul primului redactor. De altfel, în editorialul din 18 martie, Eminescu justifică această condamnare, şi teoretizează procedeul în sine: „Morților de soiul acesta nu lise datoreşte, nu lise cere răspundere. Ei sunt afară de cercul omenirii, precum a fost Cain a cărui faptă e o copilărie pe lângă cea din noaptea de 11 februarie. Dacă acest d. ar fi avut curajul pe care pretinde a-l avea azi, când orice ființă viețuitoare îl dispensează de răspundere, ar fi sfârşit de-a doua zi după 11 februarie cu sine însuşi, pentru a şterge pata de pe nişte bieți soldați nevinovați şi amăgiți, care fuseseră scoşi din cazarmă sub pretextul că «Doamna născuse un fiu». Dar au conspirat toți atuncea, şi conservatori şi liberali? Ei, şi? Oameni independenți, liberi a ataca actele unui Domn ce făcuse o lovitură de stat, erau pe calea de a comite o crimă politică care, reuşind, avea să fie un succes politic. Se-nțelege că oamenii politici trag tot folosul posibil pentru cauza lor dintr-un act de trădare care le vine la-ndemână; dar aceasta nu va să zică că ei aprobă trădarea sau iubesc pe trădător. Odată faptul mişelesc îndeplinit, cel ce l-a comis se înlătură din viața publică, pe de-a pururea. De vrea să trăiască fiziceşte mai departe, trăiască, căci impunitatea judecătorească i-e asigurată; dar moraliceşte e mort, şi un rol în viața publică nu mai poate juca."

Să fie, aceasta, sentința căreia i se va supune, în 1883, şi Eminescu? D. Leca organizase complotul împotriva lui Alexandru I. Cuza - şi acum îl proclamă rege pe Carol I. Eminescu insistă: „Să se țină bine minte că Vodă Cuza a iertat prin viu grai şi în scris tuturor... absolut tuturor, numai colonelului Leca şi altor câțiva nu; nu pentru el personal, ci pentru pata pe care acesta a pus-o pentru vecii vecilor pe steagul țării. „Eminescu acceptă trădarea politică, este de acord că o anumită forță politică (partid) are dreptul s-o speculeze şi s-o aplice -dar disjunge net între acțiune şi persoana care o săvârşeşte: cine a îndeplinit actul - trebuie să se retragă, după aceea, din viața publică, în plus, colonelul Leca era militar, nu factor politic. El a trădat jurământul militar - şi a antrenat în această trădare „de castă", „de profesiune", trupele. Cu o asemenea motivație, ziarul Timpul - în numele partidului conservator - dezaprobă gestul liberalilor, sugerând că ar fi acceptat ca declararea regatului să fie făcută de oricine altul, dar nu de trădătorul lui Cuza.

De nesinceritate ori acuzații ascunse nu putem, totuşi, suspecta nici textul de pagina întâi din Timpul nici, cu atât mai puțin, editorialul din 18 martie: tot ce e de spus se spune pe față, cu tot aplombul, cu o armătură teoretică solidă. Ce ne spune, însă, istoria - şi Eminescu trece sub tăcere? Printre insurgenții lui februarie 1866 colonelul D. Leca a fost „mâna de fier" care a acceptat să-şi calce jurământul dar a pus condiții, a tăiat elanuri cosmopolite ce puteau duce țara în pericol. El a fost de fapt, garantul, a asigurat tranziția ordonată de la Cuza la Carol, a împăcat - cu vorbe aspre uneori - pretențiile politicienilor. La el, ca garant, apelează liberalii acum, în 1881, pentru a declara oficial regatul. Va fi înaintat la gradul de general şi va reintra, astfel, în viața publică rămânând preşedintele Camerei Deputaților, funcție pe care o va exercita cu autoritate şi energie. Trebuie spus, pentru a-i acorda circumstanțe atenuante lui Eminescu: D. Leca era un moralist şi un moralizator al liberalilor (care, de altfel, din aceste momente se vor scinda în jurul celor două personalități ale partidului, I.C. Brătianu şi C.A. Rosetti). Eminescu ceartă aprig pe cineva care, la rândul lui, ceartă şi mai aprig. Dedesubt se află aceeaşi tagmă de postulanți, corupți şi corupători. A moraliza moralistul, va să zică a-i acorda girul, până la proba contrară ca să zicem aşa, a-i acorda şansa, a-i arăta limita maximă a toleranței admise. De altfel, pana poetului nu se va mai opri, în acest an, 1881, la numele lui D. Leca: nu va mai avea prilej. Personajul n-are nimic de-a face cu lumea „infernului eminescian", este adus de I.C. Brătianu cu scopuri organizatorice - şi-şi face meseria onest. Evenimente neplăcute se vor petrece pentru familia Leca la 29 iunie 1883, o zi după destituirea lui Eminescu din presă: atunci vor izbucni în ziare scandalurile de la Bacău, cu țărani bătuți pe moşii, dar nu ne interesează aceste fapte - de altfel, foarte încâlcite. Se pare că nu este, apoi, în ordine sentimentală, vreo legătură strânsă de rudenie între D. Leca şi Cleopatra Lecca Poenaru, muza din Pe lângă plopii fără soț. Studiile de genealogie nu rețin nici legătura, pe care am crezut-o un timp posibilă, între aceasta şi tenorul Petrea Poenaru a cărui piatră a pus capăt zilelor lui Eminescu.

Vom insista, însă, asupra declarării regatului, pentru a vedea că nu numai D. Leca era chemat, din viața civilă, către politica activă - ci şi alte personaje, în general bărbați în puterea vârstei, oameni cinstiți şi oneşti care să sporească încrederea în partidul liberal.

## „DOMNUL MI-A SPUS SĂ SPUN CĂ NU ESTE ACASĂ"

Ridicarea țării la rangul de regat însemna intrare în concernul puterilor europene, discuție de la egal la egal cu ele, independență deplină şi „plenipotență". Abia după această dată se va dezvolta rețeaua noastră de ambasade şi consulate în marile capitale ale lumii. Gestul trebuie, însă, girat de către marile puteri, acceptat, recunoscut. Austro-

Ungaria condiționase recunoaşterea regatului român de anumite cedări din partea țării noastre în privința Dunării. Practic, Austro-Ungaria şi Germania patronau comerțul pe Dunăre, prin marile companii de navigație - şi doreau o recunoaştere politică a acestei stări de fapt, urmând a organiza o poliție fluvială, a regulariza cursul Dunării la Cazane (lucrare foarte dificilă), a moderniza porturile etc. Imperiul obținuse, formal (verbal), acordul lui I.C. Brătianu în acest sens încă de prin 1879 - şi-şi dăduse, în schimb, tot formal, principial, acordul cu declararea regatului. După ce se anunță, brusc, la Bucureşti, în ziua de 14 martie 1881, această declarare a regatului - I.C. Brătianu demisionează din funcția de prim-ministru pentru a nu fi, oficial, interogat de către ambasadori. Aceasta este o pagină importantă a „politicii de risc" în care a implicat țara vechea echipă liberală. În locul premierului este chemat urgent, din postul de ambasador, fratele său, Dumitru Brătianu - care va conduce guvernul până la 10 mai 1881, când se organizează marile serbări ale regatului. România a vrut să ia prin surprindere Europa, făcând declarația, organizând serbările naționale, instituind, de fapt, regatul; în cele din urmă, a reuşit. Între 14 martie şi 10 mai, Dumitru Brătianu nu ține şedințe, nu stă de vorbă cu ambasadorii marilor puteri, se ascunde cum poate. Situația, destul de ingrată, va fi făcută publică într-o oarecare măsură prin izbucnirea aşa-zisei chestiuni a Dunării, cel mai lung şi mai spectaculos scandal politic din următorii doi ani. Lucrurile se vor dezbate în presa românească - dar şi în cea străină, mai ales în ziarele franțuzeşti. Ziare pariziene cu faimă vor veşteji purtarea duplicitară a lui I.C. Brătianu, şi nu numai a lui, promisiunile neținute, angajamentul neonorat. Franța nu va susține România în chestiunea Dunării, dând „câştig de cauză" Austro-Ungariei, pro honore. Acum se conturează ruptura româno-franceză, care se va accentua în următorii ani. M. Kogălniceanu, V. Boerescu - dar mai ales Al. Lahovari (a cărui statuie din piața care-i poartă numele are, lângă soclu, pe zeul Danubius, care-i mulțumeşte) vor ține discursuri devenite celebre în epocă; se vor edita tomuri masive de acte doveditoare că fluviul aparține României de când lumea... În cele din urmă, P.P. Carp va fi acela care, într-un turneu diplomatic lung şi anevoios, va reuşi să stingă conflictul. În locul Dunării, Germania şi Austro-Ungaria se mulțumesc cu intrarea României în Tripla Alianța. Tratatul se va semna în secret în toamna lui 1883, venind cu expulzările de care ne ocupăm.

Între martie şi mai 1881, însă, este foarte delicată poziția de prim ministru a lui Dumitru Brătianu, chemat să spele, în grabă, onoarea liberalilor. Şi, ca să înțelegem mai bine cum se scrie istoria, cum se reține mai bine zis, vom recurge la amintirile aceluiaşi Al. Ciurcu despre aceste zile. El şi te publică în Adevărul, la 8 august 1910, sub titlul Moravuri -şi vom vedea odată în plus de ce trebuie să-l citim invers: „Dar acela dintre bărbații noştri de stat care a pus vârf tembelismului oriental a fost, fără îndoială, regretatul

Dumitru Brătianu. Idealist, poet, om de inimă, D-tru Brătianu avea o fire de boem, şi nu se putea împăca cu disciplina şi eticheta. Când Ion Brătianu a făcut pe supăratul şi a plecat la Florica, a chemat pe fratele său de la Constantinopol ca să-i ia locul. Se ştie că D-tru Brătianu a fost vreo trei luni prim ministru şi ministru de externe. Mult haz s-a făcut atunci. D-tru Brătianu, făcând apel la mine îndată după sosirea în țară, i-am servit câtva timp de secretar benevol, neplătit, ba încă cheltuind din pungă cu birjele şi cu alergăturile. Consilii de miniştri nu se puteau ține, fiind continuu contramandate, şi eu serveam de linie de unire între primul ministru şi colegii lui, colindând pe la toți cu misiunea ca să-mi comunice mie ce au de spus primului ministru. Diplomații străini nu puteau da ochii cu ministrul de externe, fiindcă acesta uita de audiențele ce le acordase şi trebuia să mă duc pe la ei să le cer scuze. De avea de plecat undeva, scăpa regulat trenul. Dacă trebuia să asiste la vreo festivitate, sosea prea târziu.

Nu primea aproape pe nimeni şi, pe când stăm amândoi într-o odaie din casa sa situată într-o vastă curte din strada Pensionatului, unde e acum casa d-lui Procopescu, lângă o masă în mijlocul camerei, eu despuind voluminoasa corespondență diplomatică şi fumând amândoi din țigaretele ce le adusese de la Țarigrad şi care erau într-o cutie mare deasupra unui vraf de cărți şi hârtii trântite fără ordine pe masă, soseau mereu la vizite. Scara era lângă o fereastră a odăii în care ne aflam, şi cel ce se suia pe scară ar fi putut vedea in odaie. Atunci, îndată ce se auzea că urcă cineva scara, la un semn al regretatului D-tru Brătianu, ne ascundeam amândoi sub masă şi stăm aşa, de-a buşilea, până când, feciorul spunând că d. ministru nu e acasă, auzeam că vizitatorul a coborât scara. Şi această manevră se repeta la fiecare cinci minute. Se poate închipui ceva mai comic? Eram tânăr pe atunci, şi-mi vedea să râd, dar D-tru Brătianu era foarte serios, foarte preocupat de interesele statului şi eu aveam o deosebită venerațiune pentru bătrânul patriot, respectam toate fanteziile sale atribuindu-le unei înalte dipbmații...”

Desigur că era o diplomație înaltă aceea de a fi prim ministru şi ministru de externe reuşind să nu iei contact cu consulul Austro-Ungariei ori cu ambasadorul Germaniei, ambii foarte interesați să afle în ce condiții s-a declarat România regat! De cine s-o mai fi ferind, însă, Al. Ciurcu în 1910, că nu spune lucrurilor pe nume, noi nu mai înțelegem. Reținem, deocamdată că, precum D. Leca adus noaptea la parlament să întocmească declarația regatului, şi Dumitru Brătianu trebuie să vină din afară ca să pregătească, în secret, serbările de la 10 mai. Cu asemenea oameni „providențiali” - are dreptate şi P.P. Carp că României nu-i trebuiesc politicieni, ci momente potrivite, noroc.

## „UN BĂTRÂN ATÂT DE SIMPLU...”

Dumitru Brătianu instalează, în sfârşit, Cabinetul său la 27 aprilie 1881 şi ține un scurt discurs: „Acum, d-lor deputați, negreşit că voiți să vă dau citire programului nostru ministerial (...) în adevăr, programele s-au cam deochiat. Pentru aceste motive, am crezut că e mai bine să schimbăm schema, şi, în loc să vă promit acum câte în lună şi câte în stele, într-o frumoasă programă, mai bine am să vă dau seamă pestea câteva luni de ce voi fi făcut (...). Dar ca să facem această îndreptare trebuie ca fiecare să fie la locul său: hoțul la puşcărie, acei care speculă binele public în interesul lor în carantină, iar omul onest la lucru. Mai mulți cu care am avut ocaziunea să vorbesc la venirea mea la minister mi-au zis că nu vom avea cu cine face aceste îndreptări, căci în țara asta nu sunt oameni oneşti...”

Eminescu va relua îndelung fragmente din acest discurs, „puşcăria” şi „carantina” constituind, de acum, refrene în articolele sale îndreptate împotriva corupției. De altfel, în lipsa oratorului de la alte întruniri publice care să-i dea prilejul a mai vorbi încă, acest discurs al său va fi preluat de presa românească - dar mai ales de cea străină: franceză (Eminescu semnalează ecouri de câteva ori), germană (preluată, de asemenea, de către poet). Europa pare a intra în panică: în loc să-şi plătească „datoria de onoare” pentru declararea Regatului - liberalii din România au de gând să stingă corupția, România îşi moralizează politicienii...

Acelaşi Al. Ciurcu ne povesteşte finalul acestei guvernări de pomină: „Dar vine proclamarea regatului şi se fac cu această ocazie mari festivități, printre care defilarea carelor festive şi alegorice. Pe bulevardul Universității sunt numai tribune, iar pe treptele Universității se ridică impozanta tribună regală. Sosesc toți invitații, tribunele se umblu cu public, cu lume oficială, lumea diplomatică, şi se aşteaptă sosirea suveranilor şi a înalților lor oaspeți, printre care principele Leopold de Hohenzollem cu prințişorii. Primul ministru şi ministrul de externe urma să primească nu numai pe suverani, dar şi pe reprezentanții puterilor străine. Dar, Dum. Brătianu... nicăieri. În fine, sosesc suveranii cu oaspeții, începe parada - şi după câtăva vreme iată că vine în fața tribunei regale o birjă dintre cele mai păcătoase, cu două mârțoage ca vai de ele, cu un birjar zdrențăros şi unsuros, iar din birjă se coboară în frac şi cu decorațiile de gât simpatica figură a lui Dum. Brătianu. Aşa că, în loc ca primul ministru să primească pe suverani şi pe oaspeți - s-a întâmplat tocmai pe dos. Dar regretatul Dumitru Brătianu, fără a pierde cumpătul, s-a scuzat spunând că n-a găsit birjă.”

Modelul coboară, recunoaştem repede, din Scrisoarea III de M. Eminescu: „un bătrân atât de simplu...” în fața impozantei tribune regale cu oaspeți. Dacă a întârziat şi pe

la chioşcuri, Dumitru Brătianu a putut cumpăra chiar ziarul Timpul cu data de 10 mai 1881 (apărut cu o zi înainte, pe 9 mai) şi, dacă în birja cea murdară s-a afundat destul de comod, desigur că l-a deschis - mai ales că nu era prea grăbit să ajungă în fața reprezentanților marilor puteri, a regelui şi a invitaților săi de peste hotare, să le spună ce e cu chestiunea Dunării şi cu declararea Regatului. Ei bine, acolo, în pagina de mijloc, a putut citi o lungă poezie semnată „M. Eminescu" şi intitulată simplu: Scrisoarea III. Acesta a fost răspunsul lui Eminescu la parada de la 10 mai 1881, la şedința furtunoasă din 13 martie acelaşi an, şi în general la toate formele de corupție ale vieții publice.

În ceea ce-l priveşte pe Al. Ciurcu, avem, desigur, temeiuri serioase să ne îndoim că „simpaticul Dumitru Brătianu" făcea cabotinaj ori că întruchipa „vârful tembelismului oriental" la noi. Ca om ce a salvat guvernul la momentul oportun, şi chiar țara în ceea ce se cheamă onoarea ei - el a avut dreptul să rostească o replică usturătoare în parlament şi, apoi, să-şi aleagă metodele ce i s-au părut cele mai potrivite în îndeplinirea misiei. Eminescu l-a stimat din tinerețe, iar acum, citându-l, şi-l ia ca aliat în lupta pentru îndreptarea moravurilor publice.

De acum înainte, însă, Românul lui C.A. Rosetti va uita de „puşcăria" şi „carantina" din discursul fostului premier - şi va prelua, în schimb, cuvintele corespunzătoare din poemul eminescian: „Ce face, în schimb, presa opoziției? - se întreabă ziarul în editorialul său din 25 august 1881 - înjură din răsputeri pe Costinescu, Pherekyde, Giani, Cariagdi şi chiar pe d. Carada care nu a voit să ocupe nici o funcțiune, îi amenință cu spânzurătoarea şi cu țeapa, iar despre proiect, despre chestiune, ori tace, ori spune că este rău, nu se poate mai rău (...). înjurături şi calomnii stereotipe, a doua zi dezmințite, teorii bolnăvicioase, reacționaro-revoluționaro-socialiste, care tind a arăta că națiunea întreagă este o adunătură de imbecili esploatată de o mână de mişei, că profesiunile liberale - comercianți, meseriaşi, profesori, medici, avocați - în general tot ce este liberal - sunt canalie, vulg, noroi, mocirlă socială; că nu există în țară adevărați români decât câțiva țărani din vârful munților şi boierii şi ciocoii patroni ai ziarelor respective, în colo toți sunt străini care trebuiesc curățați din țară cu frânghia de cânepă...". Este, dată fiind apropierea în timp, primul comentariu al Scrisorii III (țeapă, mişei, canalie...). Vor urma altele, cu „puşcărie", „spital de nebuni" etc. Despre „frânghia de cânepă" (pentru spânzurători) - trebuie spus că această imagine nu-i aparține în propriu lui Eminescu: ea fusese lansată tot în parlament, într-o dispută cam aspră dintre Petre Grădişteanu (acelaşi patriot intransigent!) şi C.A. Rosetti; în poezie, Eminescu o va folosi abia la 6 iunie 1883, în Doina, la sfârşitul carierei sale ziaristice.

## NEPOȚI ŞI BUNICI

Am trecut cam neted peste amintirile trucate ale lui Ciurcu, din 1910, despre Dumitru Brătianu. Este, poate momentul să ne întrebăm dacă nu cumva avem de-a face cu un spirit al epocii. Nu pare verosimil ca, în numai 30 de ani, între 1881 şi 1910, lumea să fi uitat într-atât cine a fost Dumitru Brătianu, gestul său salvator din 1881 - şi să accepte că subtila lui diplomație reprezintă „vârful tembelismului oriental" la noi. Povestitorul însuşi i-a fost secretar; e de necrezut că nu ştie, nu-şi mai aduce aminte de ce se ascundea primul ministru, de ce nu ținea şedințe de Cabinet. O oarecare „marjă de siguranță" sesizăm, totuşi, la Ciurcu atunci când declară că admiră necondiționat „diplomația" înaltă a fostului său şef, ori când acceptă că era prea tânăr şi nu prea înțelegea politica (avea 35 de ani!). Dar... e suficient? Vreau să zic: aceste „cheițe" ale discursului îi ajung cititorului din anul 1910 pentru a descuia, cu ele, adevăruri de la 1880? Forțând „secretomania" ca mod de a fi, am putea spune că „tânărul" secretar al lui Dumitru Brătianu din 1881, expulzat pe probleme de politică externă în 1885, era... un tânăr spion față de care, avertizat fiind ori suspicios din fire, abilul diplomat a jucat cu adevărat teatru - şi acest teatru e tot ce reține memorialistul de mai târziu. Ori - poate că în 1910 el vrea să amuze lumea, să scrie „ceva comic" cu tot dinadinsul - şi-şi regizează „comedia" armonizându-se la „comedia cea de obşte". Trăia, doar, Caragiale - care scrisese Căldură mare, o schiță unde modelul Dumitru Brătianu pare la el acasă...

Am văzut că, despre cei doi nebuni ai zilei de 1 iunie 1883, N. Făgărăşanu şi M. Eminescu, întâlniți în aceeaşi cameră de hotel, Al. Ciurcu ne dă, dacă acceptăm discreta sa invitație de a trece dincolo de perdeaua convențiilor, informații foarte prețioase. El oferă un exemplu paralel, o „dublură" a lui M. Eminescu - şi ne invită ca, studiind acest al doilea caz, să-l înțelegem mai bine pe primul.

Dar, unde ajungem noi, oare, căutând peste tot spioni? Pe de [1] altă parte, acceptăm absurdul la Ciurcu în relatarea despre Dumitru Brătianu; a transmis trucat faptele, ori cum le-a înțeles el. Dar lumea din jur - care ne interesează într-un grad atât de înalt? Era o altă Românie în anii 1910, şi o alta în anii 1880? Dar trăiau Maiorescu, Petre Carp, N. Filipescu, Tache Ionescu, I.I.C. Brătianu, fostul preşedinte al Societății Carpații era, cum am amintit, profesor de liceu la Tulcea, Slavici era activ. În 30 de ani lumea nu se schimbă, chiar dacă e război la mijloc ori schimbare de secol!

Poate că avem, însă, de-a face cu altceva, poate că omul cititor al anului 1910 înțelege acest „mesaj" cum îl înțelegem şi noi, dar nu mai are nevoie de atâtea „decodări", de atâtea explicații. Sunt, în fond, anii numiți „la belle époque" - haine scorțoase, muzici, saloane, petreceri infinite, luminații electrice, „Titanicul" scufundat între ghețuri, exploratori

blocați la Polul Nord - feerie aici, nenoriciri undeva, departe; lux şi bogăție etalate în public - sărăcie în lumea de jos, acasă la fiecare... Poate că-l jenează pe cititorul anului 1910 atât vecinătatea sărăciei cât şi înfrângerile anilor trecuți. A fost ce-a fost, poate că-şi zice el, cititorul acestor ani, am greşit eu, sau ei, sau noi toți - dar nu s-a putut altfel, ce mai atâta vorbărie, să acceptăm anecdota şi să râdem de „tembelismul oriental" al „simpaticei figuri a regretatului domn Dumitru Brătianu"! Am fost cu nemții, deşi suntem popor latin şi inima noastră politică, literară, culturală - bate ritmul Parisului. Situația este cam aceeaşi şi azi, la 1910, ce să facem? A trebuit să desființăm Societatea Carpații la presiuni externe, să „înghițim" umilința în chestiunea Dunării, politica de risc a bătrânilor în general, să acceptăm umilirea transilvănenilor - şi câte şi mai câte... În fond, discursuri precum acela al lui Tache Ionescu din preziua războiului mondial ne transmit o stare de spirit: „Afirm cu cea mai mare siguranță că nu e om politic, nu e partid, nu e parlament, nu e nimeni care să poată duce România pe cărarea pe care voiesc s-o ducă d. Carp şi d. Stere. Noi nu am fost un stat de don Quijottişti, dar nici un stat de inconştienți; de la descălecatul de stat, cu harta Daciei traiane, cu numărătoarea țărilor româneşti stăpânite de aliații, până la omul politic - toți, chiar în ziua când iscăleau un tratat care ne leagă cu Austria, în sufletul lor sta scris cu litere de foc: «Ardealul şi unitatea națională». Toți gândeau că situația nu e decât un provizorat, că va dura cât vor dura împrejurările europene ce împiedicau unirea neamului." (17decembrie 1915). Există, aşadar, un „instinct național" (pe care un Tache Ionescu ori un Nicolae Filipescu încearcă să-l surprindă şi să-l teoretizeze în aceşti ani) care a răzbătut prin încercările de pervertire a spiritului public, care a supraviețuit schimbării axei cultural-politice a țării, care s-a exprimat dincolo de „fabula" timpului, care a stat la pândă sub platoşa groasă a „donquijottismului", a minciunii asumate.

Noi nu punem, în fond, în discuție un sentiment al culpabilității generale la 1910, o umilință tăcută fardată cu uitare voită şi rapidă.

Aşa ceva nu s-a petrecut nici după 1944, nici după 1989 - şi este puțin probabil că se va putea petrece vreodată. Ne gândim, însă, că în acea lume de la începutul secolului, lumea nepoților lui Eminescu şi a bunicilor noştri în fond, se ştia adevărul şi se accepta „minciuna convențională" (Max Nordau). Aici s-a „rupt" transmiterea istoriei mai departe: căzând acest spirit al timpului, faptele au ieşit din învelişul lui, informațiile au migrat mai departe, dincolo de războiul mondial, fără suportul care, de fapt, le crease. Ironia a devenit (a ajuns)... adevăr, în acest caz, n-ar fi mai simplu să oprim toată investigația noastră la acest nivel median, n-ar fi mai eficient să încercăm a descoperi ce ştia prima generație post-eminesciană despre Eminescu ? Numai că ne aflăm, bine-mersi, în cerc vicios, pentru că ei, nepoții poetului şi bunicii noştri, nu spun exact ceea ce ştiu - ci trâmbițează adevăruri

generale ale timpului. Anii 1909-1911 sunt decisivi pentru receptarea operei şi modelului Eminescu; acum Titu Maiorescu scoate ultima sa ediție din Poesiile lui Eminescu, acum se lansează puternic loan Scurtu, acum se consumă marea polemică de presă pe marginea operei şi meseriei de ziarist a lui Eminescu - polemică ce a antrenat, practic, toate ziarele importante, care s-a soldat cu ruperea în două a operei eminesciene şi aruncarea la coş, ca netrebuitoare, a ziaristicii. Acum N. Xenopol, de pildă, coboară iarăşi în arena ziaristică pentru a arunca ultime injurii lui Eminescu. Acum s-a exaltat nebunia lui Eminescu drept argument suprem al caducității operei sale de ziarist, sărăcia lui drept argument adiacent al necesității sale de a-şi închiria pana unui partid politic, şi câte şi mai câte. Epoca nu numai că ascunde, cu oarecare bucurie, adevărul - dar se şi teme de el, nu are nevoie de el. „Donquijottiada" românească era abia la 1910; va trebui să vină zguduirea de la 1916, apoi resortul Mărăşeştilor care să reîncordeze neamul în arcul Carpaților - pentru ca platoşa să se scuture, iar apoi, în sentimentul regăsirii întregului neam la un loc, să nu mai fie nevoie stringentă de Eminescu şi sacrificiul său pentru acest scop - ori pur şi simplu acest sacrificiu să fie uitat, neglijat, ca dobândă la marea împlinire.

## „IATAGANUL" LUI PIETRARU

A doua condamnare la moarte prin presă pe care avem s-o consemnăm, pe scurt, este aceea a lui I. Pietraru împotriva lui I.C. Brătianu. Povesteşte Titu Maiorescu, în furtunoasa şedință parlamentară din 13 martie 1881 (o zi înaintea declarării Regatului); evenimentele s-au derulat în decembrie 1880, presa le-a comentat aprig timp de câteva luni - după care afacerea ajunge şi în parlament, sub forma interpelării lui Maiorescu ce va cere deschis guvernului lui I.C. Brătianu să ia măsuri restrictive împotriva presei, cel puțin în cazuri atât de grave cum sunt atacurile la integritatea fizică a persoanelor: „Atentatul s-a publicat în ziare -începe criticul. D-lor, eu posed un număr dintr-un asemenea jurnal. Atentatul s-a întâmplat în ziua de 2 decembrie, şi aici este numărul unui jurnal din 17 noiembrie, vândut public în gara din Roman precum se vindea public şi în capitală. Acolo se vorbeşte despre acest atentat plănuit, dar redactorul jurnalului îşi face rezervele sale contra comitetului de 50, de la care se zice că vine declarațiunea. Iată, domnilor, ce s-a publicat prin jurnale; aceasta s-a publicat nu numai în jurnalul ce-l am aici, dar şi în alte foi, şi chiar înainte de acest număr, s-a publicat fățiş declarația pentru acest asasinat." {M.O., martie 1881, p. 1770). Redăm faptele din 2 decembrie 1880 în descrierea şi comentarea lui Eminescu: „Ieri, la 5 1/4 seara, d. Brătianu părăsea Camera. în momentul în care îşi căuta trăsura, un individ, anume Pietraru, s-a aruncat cu-un cuțit asupra primului ministru, cercând să-l înjunghie. După o scurtă luptă în care ministrul izbutise a abate lovitura întâia, d. Goga a sfărâmat

cuțitul atentatorului cu bastonul său, şi astfel s-a înlăturat pericolul în care plutise câteva momente grele viața unuia dintre cei mai populari oameni de stat din România.” După ce îşi arată compasiunea față de persoana primului ministru, Eminescu reia versiunea de moment, oarecum oficială, privind cauzele atentatului: „De mult se ştie că în România se află ramificațiuni ale unei societăți internaționale care voieşte răsturnarea organizațiunii existente, răsturnarea tuturor instituțiilor ce stăpânesc în sistemele moderne. Ede datoria guvernului de a face cercetări şi de a stabili focarele în care s-au încuibat nu numai ideile răsturnătoare, dar şi începuturile criminale de execuțiune.” Atentatul are aspectul unei crime organizate: un comitet de 50 de indivizi declară moarte primului ministru, prin presă, spunând că se va trage la sorți făptaşul. Sorții căzuseră pe I. Pietraru, funcționar liberal din Târgovişte, care-şi alesese încă două ajutoare (sau martori), pe învățătorul Pătescu şi pe diaconul Cârlova, amândoi târgovişteni. În 1880 şi 1881 se comit multe asasinate politice în Europa, inspirate de nihilismul rusesc ori de mişcările anarhice franceze; suntem, de altfel, în ajunul asasinării țarului Alexandru al ll-lea, nihiliştii vastului imperiu declanşează acțiuni concertate - în Occident răspunzându-li-se de către apologeții lui Blanqui. Este temei real de îngrijorare şi pentru România. Eminescu cere ca guvernul să ia măsuri. Şeful poliției Capitalei arestase, în grabă, un mare număr de suspecți (printre ei, şi poetul H. Grandea, redactorul şef al Războiului) - după numai două zile dându-le, însă, drumul în lipsă de probe, şi cerând fonduri suplimentare de la buget pentru investigare şi „întărirea poliției secrete”. Pietraru îşi recunoaşte imediat fapta, la poliție, şi trage după el pe cei doi complici. Nu se poate, însă, afla nimic despre rețea, despre cei 50 care au comandat asasinatul: ancheta se concentrează asupra celor prinşi care nu spun cu nici un chip mai mult decât ştie presa. Primul ministru s-a ales cu câteva zgârieturi, a stat în casă câteva zile supravegheat de medic, s-au publicat în ziare comunicate oficiale privind sănătatea lui. Sosesc în grabă telegrame de încurajare din toată lumea, i se fac manifestații cu torțe la fereastră. Românul lui CA. Rosetti întreține publicul cu psihoza ramificațiilor internaționale ale complotului - până spre 10 decembrie când scrie, oarecum dezamăgit că nu s-a descoperit nimic: „Asasinatul nu este românesc. Aceasta a fost şi este credința noastră. Din nenorocire, sa afirmat că fostul profesore Pietraru este român. Nu ştim dacă, cercetându-se bine, nu s-ar găsi că moşul sau bunica sa n-au fost români. În orice caz, se dovedeşte o dată mai mult că, oricât de tari sunt sădite în inima românului simțimintele sale nobile, totuşi nici ele nu pot rezista mult timp în acei români care avură nenorocirea a conviețui cu viținl.” Exagerarea etnicului nu-i este proprie Românului, în această situație însă, când despre un complot cu ramificații internaționale nu se află nimic, ziarul guvernamental vrea să „dirijeze” opinia publică spre „cercetarea” străinismului în genealogia celui reținut de

către poliție, să estompeze faptele căutând cauzele în infinit. Între timp, însă, se află incredibilul: că cel puțin doi dintre atentatori, Pietraru şi Pătescu, sunt membri ai partidului liberal, puşi în funcții de către guvernul liberal. Trece şi asta, se însănătoşeşte primul ministru, revine în parlament - unde aplauzele şi urările de sănătate se prelungesc câteva zile. I.C. Brătianu câştigă o simpatie publică deosebită. Se întâmplă, însă, că ancheta se muşamalizează, nimeni nu mai află nimic despre cei reținuți şi despre marele complot internațional. Şi atunci se ridică Eminescu într-un pamflet vijelios, la data de 9 decembrie 1880. Trebuie să ne oprim asupra lui, este un text extrem de important. Să amintim, însă, că la sfârşitul anului 1880 partidul conservator se reorganizează, cu Lascăr Catargiu preşedinte (contestat de Petre Carp şi Titu Maiorescu, acceptat de Eminescu, Al. Lahovari), şi că de la 1 ianuarie1881 direcția ziarului Timpul va fi dată poetului. Cu această polemică din decembrie 1880 el câştigă conducerea unui ziar - şi-şi va începe anul glorios de atac, 1881, anul de vârf al ziaristicii eminesciene. Are girul şi încrederea bătrânului Lascăr Catargiu; i se va permite aproape totul, până şi gestul din 14 martie 1881, cu aruncarea blamului „morții civile" asupra lui D. Leca. Va reuşi un lucru fără precedent în presă: ziarul Timpul, cu un tiraj modic, va bloca pur şi simplu Românul, oficiosul guvernamental, obligându-l ca, în loc să desfăşoare un program, să răspundă zi de zi la polemici.

## ARGUMENTE ADRESATE OMULUI CUGETĂTOR

Rezumă, aşadar, Eminescu. Mai întâi, el constată că „evenimentul ne-a indignat mai mult şi chiar mai adânc decât pe amicii săi [ai lui I. C. Brătianu] politici", după care comentează: „Maniera noastră de a vedea cuprinde în sine condamnarea atentatelor, întărită prin amărăciunea că omorul lui Barbu Catargiu a rămas nepedepsit, că asupra lui Lascăr Catargiu, om atât de drept şi de sincer, s-a ridicat asemenea brațul îndrăzneț al unui atentator". De aici, delimitările: „Dimpotrivă, n-o putem susține aceasta şi despre principiile la care s-a închinat guvernul roşu din țara noastră. Precum nu e de minune dacă Robespierre cade prin teoriile şi nedreptățile aceleiaşi revoluții căreia-i dăduse naştere, tot astfel nu e de minune dacă un roşu, un luptător în alegeri, ridică mâna sa asupra capului partidului său propriu." Poetul îşi ia infinite precauțiuni înainte de a-şi dezvolta teza: „Deşi e dureros a o discuta, totuşi o vom face-o numai pentru binele țării, dar şi pentru binele d-lui Brătianu însuşi. Trebuie să se ştie că un om care-a fost obiectul unui atentat, chiar de-ar fi adversar, devine simpatic părții bine-cugetătoare a țării, şi asigurăm că şirurile de mai jos, chiar de-ar părea recriminațiuni, nu sunt în esența lor imputări la adresa adversarului, ci argumente adresate omului cugetător în contra manierei noastre de-a vedea pe care o are el şi partidul său." Urmează, acum, argumentele grele: „Din acest punct de vedere

judecând, vom vedea că sistemul de guvemământ al d-lui Brătianu şi al partidului său a creat atmosfera în care asemenea fapte sunt posibile, în care autorii lor găsesc o legitimare a scopurilor lor (...). La 1848 s-a făcut asemenea o tragere la sorți ca cea indicată de Pietraru. Era vorba a se trage la sorți asasinul lui Vodă Bibescu.

Dac-am întreba cine-a prezidat acel act, d. C.A. Rosetti şi-ar pleca ochii (...) Când un om ce, după propria sa mărturisire, soldat fiind, a luat parte la răsturnarea suveranului său şi care, după ştiința tuturor, a proclamat răsturnarea Domnitorului la Ploieşti, devine sub d. Brătianu adjutant domnesc, ataşat ca om de încredere pe lângă suveranul pe care a voit să-l răstoarne, d. Brătianu va permite tuturor rebelilor libertatea de-a conchide că impunitatea unui atentat la siguranța statului, a formei de guvernământ, sub domnia sa, e un titlu de recomandație pentru a înainta pe scara ierarhiei sociale." (Exemplul lui Candiano Popescu. Am înțeles, din dezbaterea cazului lui D. Leca, de mai sus, că Eminescu acceptă trădarea în sine – dar cere trădătorului să iasă din scena publică definitiv, să „sfârşească cu sine însuşi" -adică, să se sinucidă politic.) Cu argumentele acestea, redactorul şef al Timpului taie, dintr-un condei, „străinismul" atentatului de la 2 decembrie, indicând chiar posibilul său model autohton. El conchide: „Din punctul de vedere cosmopolit şi roşu, d. Brătianu nu culege, din nefericire, decât ceea ce a semănat din nou în țara noastră dreaptă şi veche."- Şi încheie, imprudent ori provocator: „Cu drept cuvânt, dar, un ziar de provincie esclamă, la înregistrarea odioasei fapte: Ale tale dintru ale tale, Brătiene!"

Era formula prin care se încheia şi acea bizară condamnare publică din noiembrie, pe care o reia, după tentativa eşuată de asasinat, un ziar din Focşani, Luptătorul. Cu sau fără voie, însă, Eminescu a rostit o formulă secretă, o „parolă" pare-se, chiar parola de recunoaştere între ei a asasinilor, a comitetului secret de 50. Este o expresie biblică (Cain o rosteşte către lehova când îi duce daruri; o va rosti şi după ce-l ucide pe Abel, socotind că tot ce se petrece pe lume asta este din voia lui Dumnezeu, că, aşadar, a ucide e un proces natural, cum ar creşte iarba ori merele în măr...) Românul va reacționa mai puțin la exemplele poetului ce fac, prin asemănarea situațiilor, ca atentatul să pară autohton - cât la deconspirarea acestei parole. Să nu dublăm, însă, ediția academică, nici să n-o completăm cu citate (acestea ar fi fost necesare, totuşi: o polemică este o polemică, nu poți edita doar textele eminesciene făcând abstracție de răspunsurile care li s-au dat!). Vom aminti, doar, că poetul revine a doua zi, implicându-l şi pe rege în asigurarea acestui climat propice atentatelor la noi în țară. El lansează, cu această ocazie, expresia „Carol îngăduitorul", care va deveni recurentă de acum înainte - şi unul dintre indiciile că textele din Timpul care o conțin sunt scrise de Eminescu. Merită, pentru interesul față de persoana lui D.A. Sturdza, pasajul ce-l priveşte:"... Un ilustru academician descrie, sub

pseudonimul Erdnan de Hahn, persoana domnitorului ca pe prima şi principala cauză a tuturor nenorocirilor noastre, ba o descrie ca fiind în conivență cu gheşeftarul Strousberg şi prințişorii coțcari. La venirea ministerului liberal, Domnul îşi rezervă anume ca pseudonimul de mai sus să nu fie colegul d-lui Brătianu, iar acesta izbuteşte, totuşi, a-l introduce. Condeiul răbdător iscăleşte decretul de numire. Acelaşi academician scoate din arsenalul istoriei şi a vastelor sale cunoştințe o armă cât se poate de periculoasă, teoria că, în caz de necesitate, uciderea regilor este permisă; ilustrul teoretician nu se sfieşte a fi, astăzi, ultradinastic...'.

Pentru respectul față de adevăr, trebuie spus că D.A. Sturdza n-a fost doar un academician de paradă; deşi nu are studii esențiale (în epoca anterioară însă, cea a lui Cesar Bolliac, scrisese articole pertinente pe teme arheologice şi numismatice) - dar a donat Academiei Române, pentru biblioteca ei, cele mai importante piese de colecții speciale: gravuri de Rembrandt care se găsesc în toată lumea în cinci exemplare (trei dintre ele se află la Biblioteca Academiei Române), o colecție de numismatică dintre cele mai bogate din Europa, incunabule şi postincunabule pe care nici Parisul nu le are, un număr imens de cărți rare, un vraf de manuscrise vechi româneşti, acte vechi româneşti, sume importante de bani (vreo 60.000 lei aur) pentru achiziții etc. Practic, biblioteca s-a întemeiat cu donația sa. Dar... asta nu face ca ce spune Eminescu la 1881 să fie mai puțin adevărat. Ar fi, poate, momentul să spulberăm o prejudecată: scrisul ziaristic al lui Eminescu nu creează „portrete", „monografii" de personaje, nu defineşte caractere împietrite - ci ne dă doar fragmente de frescă de epocă. De fapt, poetul nici nu-şi propune mai mult. Teoria sa, după care trădătorul necesar trebuie să se retragă din viața publică după ce şi-a jucat rolul, nu putea fi acceptată: toată lumea, în acest moment de creştere florală a țării, dorea să meargă înainte, închidea ochii la trecut şi păşea. Că s-a exagerat, însă, tocmai „trădătorii" fiind ajutați să treacă, asta este altă chestie: ține de lipsa de măsură a climatului, de generalizarea „cainismului" ca resort teoretic al faptei, de acel „laissez-faire, laissez-passer" care a însemnat lipsa spiritului critic - şi chiar a frânelor - de alt timp, mai larg social, care trebuie să țină lumea în forme.

## „CARTEA CU ŞAPTE PECEȚI"

Românul reacționează prompt la implicarea, în „climat", a lui I.C. Brătianu şi C.A. Rosetti. O serie de şapte editoriale masive, greoaie, ocupând întreaga pagină întâi a ziarului - unele dintre ele având şi continuare în interior - vin să „restabilească adevărul", cum se pretinde. Treptat, aceste articoia se transformă în atac la persoană iar, după şedința furtunoasă din 13 martie 1881, când cazul se dezbate în parlament, din ele va

izvorî ideea Românului că Timpul instigă la revoltă generală, la atentat împotriva lui I.C. Brătianu, apoi la atentat împotriva regelui însuşi - pe fundalul acestor acuzații țesându-se insistent teza, preluată şi de alte ziare din anturajul Românului, că primul redactor de la Timpul nu este în deplinătatea facultăților mintale. În mai 1883, de pildă, pe fundalul campaniei anticatolice a lui Eminescu, Românul va susține că redactorul de la Timpul vrea să provoace detronarea lui Carol pentru a aduce, în locul lui, un rege... ortodox. Din aceste polemici de presă, mărunțite timp de câțiva ani buni şi necercetate cu aplicație până astăzi, creşte şi „mitul" din cafeneaua Capşa, cu discursul antimonarhic al lui Eminescu pe care l-ar fi curmat Grigore Ventura punându-şi pieptul în dreptul pistolului „nebunului" pentru a o proteja pe patroană! Am sugerat, apoi, că atmosfera antimonarhică a vremii îşi găseşte ecou şi altfel: N. Bassarabescu stă mărturie. Antimonarhismul lui C.A. Rosetti era, pe de altă parte, destul de des acuzat de către Eminescu - încât bătrânul republican ar fi avut motive să respingă, aruncând la autor, epitetele care i se atribuiau. Climatul este, altfel spus, destul de încărcat de semnificații: ceea ce spune Eminescu despre „toleranța" regelui care face posibilă trădarea, despre „acoperirea" pe care o oferea I.C. Brătianu trădătorilor de tot felul - acestea se pot răsfrânge, la modul general, şi asupra lui însuşi. Nu avem răgazul - şi nu stă în intenția acestui studiu al nostru - a detalia chestiuni de acest fel. Noi ne propunem un scop mult mai mic: să demonstrăm că în epocă funcționau secrete, parole, şi să recuperăm câteva dintre ele urmărindu-le la lucru. Nici din cele 7 editoriale ale Românului, din decembrie 1880, nu vom cita excesiv, mulțumindu-ne doar a avertiza că Eminescu se sesizează de cifra respectivă. Interesant este, însă, că Timpul tace pe tot parcursul acestei campanii, nu o întrerupe. Doar „revista presei" din pagina a treia a ziarului consemnează, pe scurt: „Românul continuă expectorațiile sale contra Timpului pentru ideile desfăşurate de acesta cu ocazia atentatului contra persoanei primului ministru"; „Românul înşiră a patra serie de aberațiuni mintale ale şefului său la adresa Timpului, aberațiuni pe care o minte sănătoasă s-ar încerca în van a le rezuma, sau chiar a le combate, căci de la început până la sfârşit nu conțin decât o neagră calomnie, plină de rea credință"; „Românul urmează cu tenacitate excesivă filipicele sale contra Timpului, amenințându-l astăzi cu urgia poporului, care, zice el, la un semn al d-lui Brătianu ar face să cază cu grămada sub loviturile sale membri partidului conservator"; „Românul nu se lasă odată cu capul, aşa că filipicele sale contra: Timpului par fără sfârşit. Mult se vede că i-a usturat sentența Ale tale dintru ale tale, „Românul polemizează cu noi în chestiunea fatală pentru dânsul Ale tale dintru ale tale" Românul tot mai continuă cu năpustirile sale contra Timpului care a zis primului ministru în urma atentatului Ale tale dintru ale tale." Niciunul - dar niciunul dintre aceste anunțuri - nu conține un număr de cuvinte

relevant în sistemul limbajelor secrete. Ce spune, în fond, Românul în editorialele sale este simplu de înțeles: că Timpul a deconspirat formula de recunoaştere a atentatorilor, că îi încurajează, deci, să acționeze în continuare absolvindu-i de vină (vina cade asupra lui... Brătianu, în virtutea expresiei biblice) etc. Se insinuează, chiar, că de la Timpul a pornit această formulă fatidică şi că, deci, „creierul" complotului s-ar afla între conservatori. Iar printre acestea toate: „Credem cu tărie - şi supunem credința noastră opiniunii publice - că fiecare om era şi este dator să devină un aginte al liniştii, inteliginte şi pe deplin drept al parchetului, al societății. Fiecare om era şi este dator să respingă toate foile destrăbălate, să respingă pe aginții recunoscuți ai vițiului, să se uite bine prin toate unghiurile, să caute de-a vedea bine şi să ajute parchetului, societății, la descoperirea acestui complot străin şi în orice caz antiromânesc, anti-național." Ziarul vrea să creeze iluzia că se fac cercetări, prin poliție, pentru descoperirea marelui complot; în realitate, cercetări nu se fac - iar îndemnul către delațiune publică nu face, şi nu este decât pentru a da de lucru poliției lui Radu Mihail... „Cu durere, cu spaimă chiar, văzurăm şi ne vedem siliți a recunoaşte că contrarie a fost şi este calea lor [a celor de la Timpul]. Nu se vindecară rănile făcute de cuțitul complotului, când însuşi Timpul, organul eminenților bărbați ai partidei politice ce se zice convervatoare, strigă în unire cu nu ştim care forță: Ale tale dintru ale tale: Sângele i-a amețit pe cei de la Timpul (...) Cine, dar, n-a trebuit să simtă cea mai sinceră durere când văzu că capii partidului ce se zice conservatoare, că foştii şi viitorii miniştri ai României, în loc de-a căuta să descopere complotul îl încurajează, îl aprobă şi ascut cuțitele asasinilor strigând în public Ale tale dintru ale tale, Brătiene! (...) Este dar constatat că Timpul a adoptat în privința asasinilor politici deviza asasinilor. Pe această cale poate merge departe. Depinde de partidul conservator de a proba țării, printr-o dezaprobare categorică, că nu în numele ei Timpul a adoptat această deviză; altfel ar putea să intre în societatea noastră un virus disolvator care să nu cruțe pe membri partidei conservatoare mai mult decât pe membri partidei liberale; şi la fiecare lovitură de cuțit sau de pistol ar răsuna deviza Ale tale dintru ale tale..."

Desigur, Timpul nu va „dezaproba categoric", nu se va desolidariza de Eminescu; dimpotrivă, îi va da mână liberă poetului să ducă această polemnică. „Virusul disolvator" era, deja, încuibat în societate, în presă mai ales - de vreme ce se recunoştea forța, funcționalitatea unor „parole" şi se pune, în viziunea Românului, doar problema evitării ori desprinderii de ele. Eminescu va rezolva problema „radical": nu va recunoaşte „statutul de parolă" pentru anumite cuvinte sau expresii, va desființa privilegiile cuvintelor în general - şi va arunca, astfel, la coş grămezi întregi de „lozinci" încifrate în texte ziaristice, instaurând ceea ce se cheamă „proprietatea stilului", adică responsabilitatea deplină a celui

care scrie, asupra scrisului său. Deocamdată, observăm că demersul său ziaristic este întâmpinat cu un „blindaj” neaşteptat de tare, poetul pare un „naiv” picat între „rechinii presei”, pare a nu avea habar de „legile” şi „regulile” scrisului la gazetă. Un lucru, însă, ştie ferm: că un ziarist care nu este în stare să-şi păstreze anonimatul, care este silit să retracteze cu semnătură - ori provoacă retractarea cu indicarea numelui său de către instituția la care lucrează - este un ziarist ca şi mort, descalificat oricum. Anonimatul este prima condiție a ziaristului profesionist în aceste vremuri. Anonimatul, în sensul scrict al termenului, desigur, adică dispensarea de semnătură, crearea unui stil propriu inconfundabil care să nu aibă nevoie de „ştampila numelui”. Presa va încerca, în repetate rânduri, să provoace „dezaprobarea categorică” a lui Eminescu de către conducerea ziarului Timpul;nu va reuşi. O singură dată, Nicolae Xenopol va izbuti să-i smulgă, lui Eminescu iritat, semnătura: va fi în aprilie 1882, şi va însemna pentru poet începutul declinului. A doua oară numele său va apare în nota din 28 iunie i883 prin care se anunța lumii largi destituirea lui.

## UN TRIANGUL CABALISTIC

Şi totuşi, câtă dreptate în sine are Românul: o formulă de acest fel lăsată să circule poate folosi oriunde, oricui. Câte crime ori atentate se vor produce - autorii lor vor fi „îndreptățiți” a spune că au fost îndemnați de către Timpul, că cel agresat „a meritat” agresiunea! Cât de importantă este, altfel spus, formula respectivă - şi peste ce secrete a picat, din întâmplare, Eminescu! Dar... de ce să rămână, la urma urmei, această parolă „în vigoare”, capabilă, oricând, a aduna aderenți? - Cinci din cele şapte articole ale Românului se dedică, de fapt, explicării acestei lozinci, „pentru ca națiunea să ştie”. Românul descrie o armă - şi sfătuieşte adversarii să n-o folosească!

Eminescu va cere, în schimb, categoric - distrugerea armei. Cu răspunsul din Î7 decembrie 1880 al poetului ne aflăm în fața unuia dintre cele mai importante articole din întreaga jurnalistică eminesciană, piatră de hotar în ziaristica românească. Poetul pune, de fapt, punct unei epoci întregi de jurnalism cu parolă. Nu în sensul că devine „exemplu” recurent, că peste ani şi ani, să zicem, mânuitorii condeiului vor aminti, în momente cheie, acest articol al „zeului ziaristicii româneşti” ş.c.l. Nu. El va instaura acum, pe moment, o uzanță, o regulă care va pătrunde în „deontologia presei”, cum s-ar zice, care devine practică obişnuită, „intră în sângele ziaristicii” ca îndeletnicire omenească. - De altfel, articolul în chestiune nici nu se cunoaşte foarte bine, trece printre polemicile obişnuite. Importanța lui se stabileşte după faptul că, de la această dată în sus, practicile parolelor

ziaristice dispar. Proprietatea stilului devine, de acum înainte, normă. Că din aceste premise va izbucni marea ziaristică polemică de după Eminescu, în care limbajul presei devine tot mai strident, presărat chiarcu înjurături; că parole vor mai fi, încă, folosite; că se va inventa un cod de cifruri „ad hoc"care va mai funcționa (care, trebuie să presupunem principial, funcționează continuu în regim de presă concurențială şi interesată politic) - acestea sunt efecte secundare ale evoluției ce va pregăti marii ziarişti ai finalului de secol ce vor miza preponderent pe forța vie a cuvântului. Cu acest moment începe ieşirea din anonimatul funciar, ce va însemna trecerea într-o altă epocă - şi semnarea, chiar cu pseudonime, a articolelor de presă. Eminescu a pus bazele acestui proces, nu prea lung - doar de câțiva ani - dar destul de contorsionat. Nu înainte, însă, de a arăta cine şi în ce împrejurări a lansat moda aceasta a formulelor de adresare cu cifru - amenințări, atenționări, sentințe etc. „Există, se vede, între radicalii din România, un fel de dicționar secret de locuțiuni, de parole ce au valoarea unor ordine de zi, care ne rămân necunoscute nouă, profanilor, precum: Veghiați, ora a sosit! - şi altele de acest fel. O foaie din Focşani, Luptătorul, dând seamă despre atentatul încercat împotriva d-lui Brătianu, încheie cu cuvintele Ale tale dintru ale tale, frate Brătiene. Fost-or-fi potrivite cu ceea ce se petrecuse, avut-or fi aceste cuvinte alt farmec asupra-ne, nu ştim; destul că, la încheierea unui articol în care condamnam fapta, cercam însă a esplica cum instinctele rele, înclinările criminale ale oamenilor, găsesc în precedentele create de principiile şi apucăturile roşiilor o atmosferă ce le prieşte, pusesem şi noi cuvintele rămase în minte la citirea ziaruluidin provincie: Ale tale dintru ale tale. Nici prin vis nu ne trecea că din întâmplare pusesem mâna pe una din acele locuțiuni mistice, din acele devize ale partidului roşu de care ascultă orbeşte toată suflarea patriotică, că noi, neconsecrați în misterele organizațiunii internaționale ale societății de esploatare, atinsesem cu vârful condeiului un triangul cabalistic din marea carte secretă a partidului. Odată atinsă, această formulă a început să geamă sub pana d-lui C.A. Rosetti, d-sa s-a ținut obligat a ne da o esplicare pe larg a acestor vorbe şi a făcut-o în cinci articole consecutive ale Românului în acel stil obcțios şi apocaliptic care-i e propriu."

De remarcat: după „proprietatea stilului", Eminescu deduce autorul; pentru că Românul nu va dezminți, trebuie să-l considerăm pe C.A. Rosetti însuşi „hermeneutul" care explicase sensul şi implicațiile formulei „Ale tale dintru ale tale". Foaia guvernamentală este luată prin surprindere de acest răspuns al Timpului: se făcuse apel la „manierele epocii", la „cod", la „desolidarizare" - şi, în loc să urmeze acest apel, Timpul abordează, dimpotrivă, frontal, o problemă atât de delicată şi spinoasă cum este aceea a secretomaniei presei. Nu trecem mai departe fără a semnala două lucruri. Mai întâi,

secretele de presă nu le aparțin exclusiv liberalilor: Emineseu le atribuie şefului lor în context polemic, pentru că acesta se sesizează de chestiune. Tangajul presei", de introducerea căruia la noi I.C. Brătianu îl va acuza, în 1883, pe Emile Galli, s-a folosit constant în presa paşoptistă - şi nu numai de o parte a ziariştilor. Paşoptiştii înşişi trăiau, să nu uităm, pe martie secrete ale francmasoneriei, lansau semnale şi urmăreau semnale pentru a se recunoaşte între ei etc. Mai important, însă, decât acest amănunt - care rămâne, de altfel, de stabilit în limitele exactității prin alte exemple - este demersul lui Eminescu însuşi pentru „reabilitarea" acestei formule creştineşti, compromise prin uzanța secretoasă. Încă din martie 1881 el va începe a introduce, în articolele sale de ziar, ca un refren expresia „Ale tale dintru ale tale":"... că pâne şi sare nu se cade a se oferi decât domnului legiuit al țării, zicându-se oarecum «din pânea şi sarea ta mâncăm, Doamne, în zilele Măriei Tale, ale Tale dintru ale Tale», o străveche rămăşiță din principiul juridic că dintru început tot pământul țării domnesc a fost", (6 martie 1881; O.XII, p. 96). O vom regăsi în mai multe rânduri, aşa cum „pilda" lui Cain şi Abel va fi folosită des de către Eminescu (poetul exagerând, nu o dată, în sensul moralizator al acestei pilde, zicând că liberalii sunt „Cain" care au dus țara de râpă etc). În 1883, după alegerile din mai, câştigate de liberali, un ziarist agresat la un banchet se va plânge public, în Poporul, încheindu-şi imprecațiile la adresa bătăuşilor cu vorbele „Ale voastre dintru ale voastre!" Ca orice expresie mult rodată, şi aceasta câştigă o independență anumită - şi o valoare de întrebuințare simbolică. De altfel, de o reabilitare a ei la modul categoric nu poate fi vorba, pentru că nici nu fusese definitiv şi iremediabil compromisă în limbajul ziaristic. Pentru cei interesați, semnalăm că „Ale tale dintru ale tale" se regăseşte, ca motto, pe unele cărți ale lui B.P. Hasdeu şi Vasile Alecsandri, din anii '60 şi 70 ai secolului trecut, având sensul normal, dedicatoriu: un prinos adus ca recunoştință anilor de studii ori învățătorilor. Valoarea de parolă a acestei formule biblice se instaurează, în ziaristica românească, la o dată anumită, stabilită de către Eminescu nu fără acribie filologică şi istorică am zice.

## „ALE TALE DINTRU ALE TALE"

Sunt indicii că în această polemică din decembrie 1880 sunt antrenate, sub pana lui Eminescu, şi persoane politice marcante. Se conturează, acum, o prietenie ce va dura dincolo de interese de partid deşi le va implica mai ales pe acestea: cea dintre Eminescu şi Lascăr Catargiu. Preşedintele partidului conservator şi redactorul şef al ziarului de partid Timpul, doi moldoveni, vor face un „cuplu" de tainâ redutabil. În persoana lui Lascăr Catargiu - conservatorii au ales un simbol pentru a-l opune numelor cu rezonanță

care au făcut îndelung istorie şi politică în țară: I.C. Brătianu şi C.A. Rosetti. Conservatorii s-ar fi putut opri la M. Kogălniceanu (pe care, de altfel, îl vor câştiga de partea lor la 20 mai 1883); bătrânul sfetnic al lui Cuza face, însă, cu greu politică angajată la vârf. Îl puteau alege, apoi, pe Al. Lahovari, aprigul parlamentar, unul dintre cei mai activi oratori, stâlpul opoziției conservatoare în Camera Deputaților, adevărata „pereche" a lui Eminescu (discursurile sale se împletesc frecvent cu articolele poetului din ziarul Timpul; Eminescu preia des idei şi chiar expresii din oratoria lui Al. Lahovari); acesta va declara, însă, în 1881, că „face politică angajată numai de 15 ani", nu are, deci, „vechimea" necesară confruntării cu bătrânii, nu poate opune o experiență la fel de lungă cuplului Rosetti-Brătianu. Lascăr Catargiu face, în schimb, parte din generația lor, a luptat împreună cu ei, a participat împreună cu ei la „marile trădări" şi marile împliniri paşoptiste - şi îşi va manifesta disponibilitatea de a organiza partidul conservator. Om cinstit şi onest, nu de puține ori incomod (să ne amintim că, în anii '90, regele însuşi se gândea „să-l arunce peste bord" dacă se va opune până în pânzele albe politicii inaugurate după 1883), intransigent - acesta avea, în plus, o slăbiciune aparte pentru M. Eminescu - şi va fi, în multe ocazii, „platoşa" ziaristului. Poetul se foloseşte de autoritatea sa în campania de desființare a acestei formule-cheie a limbajului cabalistic din epocă. I se prezintă Românului un fel de poveste care-l obligă a se privi în oglindă: „Poate fi sigur d. C.A. Rosetti că nu-i suntem decât mulțumitori pentru această esplicație. Am suportat cinci articole de insinuațiuni nemeritate până acum, până să ni se esplice marele cuvânt cabalistic al religiei revoluționarilor. Deodată ni s-a luminat dinaintea ochilor, deodată am simțit că atinsesem triangulul mistic al conspiratorilor, deodată ne-am adus aminte că acest fatal Ale tale dintru ale tale a mai fost întrebuințat într-o ocazie analoagă de către chiar esplicatorul ei actual. În adevăr, în ianuarie 1876, un om, anume Paraschivescu, care nu putea justifica întrebuințarea unei sume, îndealtminterelea de loc neînsemnate, din fondurile polițieneşti, şi care n-o putea restitui, a fost depărtat din funcție. Ministrul prezident de pe atunci, d. Lascăr Catargiu, refuzând în mod constant de a-l mai numi în vreo funcție, dar ştiindu-l în mare mizerie, îl ajuta din când în când cu câte-o mică sumă. Din cauza refuzului de a-l pune în funcție, acest om a comis un atentat asupra ministrului president. Iată, însă, ce scria Românul la 15 ianuarie 1876 asupra acestui atentat:

> „Oricât de reprobabil este faptul, dacă vreodată cuvintele **ale tale dintru ale tale** şi-au găsit o mai esactă aplicare este acum, la adresa primului ministru. Cum cutează Monitorul a spune că acest funcționar a delapidat, când delapidatorul n-a fost dat judecății, astfel ca să nu mai aibă cuvânt de-a cere slujbă, nici îndrăzneală de-a mai călca pragul primului ministru ? Deci, ale tale dintru ale tale. D. Catargiu a înlăturat

juraţii; a dat pe delapidatori la tribunale; pentru ce, dar, îl ocroteşte? Ale tale dintru ale tale.

... Şi dacă l-a primit şi s-a servit de dânsul, pentru ce la urmă l-a dat afară? Ale tale dintru ale tale.

... Însuşi prim ministrul este bătut de propriul său agent poliţienesc: ale tale dintru ale tale.

... lată-te acum bătut de tocmai cei pe care-i plăteai: ale tale dintru ale tale...»

Va să zică, această vorbă pe care noi am împrumutat-o unui ziar de provincie, Românul a aruncat-o într-un singur articol de şapte ori la adresa d-lui Lascăr Catargiu. Când şi cui? -După un atentat, victimei atentatorului. Va să zică, de şapte ori, cu deplină conştiinţă a înţelesului grav ce-l au aceste vorbe, Românul a pronunţat legitimarea crimei, de şapte ori a fost în culmea neomeniei, de şapte ori într-un articol a rostit deviza asasinilor şi a aruncat un virus disolvator în societate...'

Pe lângă autoritatea vârstei şi moralităţii necontestate de către nimeni, Lascăr Catargiu mai are, dintr-un anumit punct de vedere, încă o îndreptăţire de a compare, ca martor, în aceste întâmplări: fratele său, Barbu Catargiu, fusese împuşcat în funcţie, în condiţii misterioase, la ieşirea din clădirea parlamentului, în 1872. Secretele acelei crime se pierd în secretele groase ale epocii - dar Eminescu îi implică pe prietenii lui C.A. Rosetti şi I.C. Brătianu în urzirea complotului. Eminescu încheie: Hotărât, e ceva din soarta tragică a regelui Oedipus în purtarea roşiilor. În Teba, cetatea cu o sută de porţi, trăia acest nefericit rege care, fără să o ştie, ucisese pe părintele său şi se cununase cu mumă-sa. Aflând de la oracolul din Delfi că ţara este bântuită de ciumă din cauza acestei crime nemaipomenite, pe al cărui autor nu-l ştia, a pronunţat cu mare furie o osândă energică asupra autorului... asupra sa însuşi. Astfel îi vezi pe roşii căzând într-o adâncă furie când îşi condamnă vorbele şi faptele lor proprii. Sunt momente de taină în viaţa oamenilor când ei se sperie de ei înşişi, când descopăr demonul relelor în ei şi-l blestemă orbeşte, neştiindcă lovesc cu această estremă cruzime în pieptul lor propriu.

În loc de comentarii, o singură observaţie: Theba din Elada nu avea o sută de porţi, ca cea din Egipt, ci... exact şapte. Modelul este, însă, tragedia lui Eschil, „Cei şapte contra Thebei", despre care Vlahuţă ne transmite că, prin anii bolnavi, lui Eminescu îi plăcea în mod deosebit, considerând-o cea mai „mare" dintre piesele de teatru ale antichităţii. Într-atât a marcat această polemică viaţa lui Eminescu, încât modelul cultural prin care a ieşit din cleştele Românului s-a fixat în memoria lui ca pe o placă de patefon, urmărindu-l până dincolo de luciditate (fără ca, fireşte, Vlahuţă să aibă habar de ce). Totuşi, de ce „taie" el mesajul? Nu se potriveau bine cele şapte porţi ale Thebei cu cele şapte citări, pe care le

numără şi le anunță, ale Românului- ? în 1883, Al. Macedonski va ieşi victorios, tot dintr-un joc cu parolă, rupând convenția: un text al său nu mai conținea numărul convențional de cuvinte, ci un cuvânt în plus. Poate că execută, şi Eminescu, acelaşi ritual. Evident, informațiile despre 15 ianuarie 1876 îi sunt furnizate de către Lascăr Catargiu însuşi, „victima" lui Paraschivescu şi a Românului. Poate că bătrânul conservator, obligat să le ştie pe toate de vreme ce fratele său suferise moartea secretă, de vreme ce pe el însuşi îl urmăreau formulele cabalistice, i-a explicat tânărului său prieten câte ceva din tainele lumii cu care se luptă. Poate că l-a învățat cum „se taie mesajul"...

În această ordine a relativității, însă, avem dreptul să presupunem că nici cei de la Românul nu erau tobă de carte încât să ştie diferența dintre Theba Eladei şi cea a Egiptului: Eminescu trebuia, dacă intră în joc, să ofere semnale mai simple, palpabile, pe înțelesul adversarului avizat... Le vom găsi uşor în chiar textul său. Noi trebuie, însă, să atenționăm că, pentru a nu ştim câta oară, am recurs la un exemplu paralel: poetul însuşi ne-a îndemnat. Această eponimie a întâmplărilor este fascinantă, într-adevăr. Expulzări în 1883-expulzări în 1885; din comparația copiei cu originalul iese un oarecare adevăr. Condamnări prin presă în 1880 - condamnări idem în 1876; adevărul stă, pare-se, în repetiție. Zeului, ziceau cei vechi, îi plac numerele pare...

## ŞOAPTELE CIFREI ŞAPTE

Nu trebuie să studiezi multă literatură despre francmasonerie ca să afli că, în simbolistica cifrică a ei, şapte este cifra morții ca amenințare, ca iminență, cifra condamnării la moarte. Eminescu dă pe față, aşadar, în decembrie 1880, nu numai semnificația unei formule secrete - dar şi semnificația repetării ei de şapte ori. În 1876 Lascăr Catargiu era prim-ministru într-un guvern conservator dur „bombardat" de către liberali, care va demisiona, de altfel, la 31 martie 1876 - şi va fi dat în judecată în bloc, (un proces unic în analele istoriei, care în cele din urmă nu se va ține). Liberalii au „conspirat în secret" pentru răsturnarea conservatorilor, inițiind aşa-numita coaliție de la Mazar-Paşa. Fapta secretă trebuia să aibă expresie publică cifrată. Românul orchestrează canonada împotriva cancelarului (cum i se zicea lui Lascăr Catargiu) - şi sesizăm apropierea în timp a acestui text pe care Eminescu îl consideră un text cu parolă (15 ianuarie) - de căderea efectivă a guvernului. În privința chestiunii Paraschivescu, Românul publică mai multe texte în afara acestuia, din 17 ianuarie, pe care-l analizează sumar Eminescu în 1880 (greşind, însă, data publicării lui). Cu o zi înainte, la 16 ianuarie (articol pe care Eminescu îl semnalează şi-l va republica în Timpul din 19 decembrie 1880; nu se află în ediția academică pentru că nu are intervenții din partea redacției, este o simplă reluare cu o

propoziție prin care sunt atenționați cititorii de unde provine) - Românul vorbise de Lascăr Catargiu moraliceşte mort datorită actelor sale, atins fiziceşte de efectele despărțirii de foştii prieteni. Este vorba, aşadar, de a treia condamnare la moarte (civilă) - de care am promis că ne vom ocupa. Recitim, totuşi, cu oarecare nedumerire textul eminescian: „Va să zică, această vorbă mistică pe care am împrumutat-o unui ziar de provincie, Românul a aruncat-o într-un singur articol de şapte ori la adresa d-lui Lascăr Catargiu." Poetul este cel care a subliniat cifra şapte, dar noi numărăm: Eminescu citează numai şase ocurențe ale formulei „Ale tale dintru ale tale". Facem, desigur, legătura cu „Theba, cetatea cu o sută de porți...": Theba lui Oedip avea şapte porți. Ne miră, în plus, şi greşeala poetului privind data la care a apărut articolul din Românul. De ce, oare, aceste „bruiaje", să le spunem aşa? Un drum la raft, la colecția Românului pe anul 1876, aduce oarecari lămuriri. Textul pe care-l citează Eminescu rezumându-l nu conține de şapte ori formula incriminată, C. A. Rosetti, ori cine ştie cine altul, o lansează de opt ori asupra lui Lascăr Catargiu. Eminescu nu numai că n-a „numărat" până la opt, dar a precizat că sunt şapte citațiuni şi a transcris numai şase. Greşind, oarecum în compensație, şi în privința Thebei tui Oedip. Ar fi simplă presupunerea că poetul a fost distrat, neatent etc: avem în față un text foarte concentrat, o dare pe față a unui cifru - făcută cu ajutorul şefului partidului conservator şi în sprijinul său; nu se putea „greşi" în aceste condiții. De altfel, greşeala nu este amendată de către Românul...

Poate găsim, aici, un sens mai larg. A fi continuat, simetric, acelaşi joc al parolelor - ar fi însemnat că redactorul de la Timpul acceptă jocul în sine, se înscrie într-un eventual dialog secret cu întrebare şi răspuns, cerere şi ofertă etc. Ori, poetul „strica" jocul în sine, refuza dialogul secret. De aceea se „agață" el de cifra şapte, dedusă abuziv, neexprimată în exemplele citate: fiind o cifră fatidică, în rezonanță cu simbolistica neguroasă a formulei, autorul foloseşte doar pretextul s-o anunțe. Oe altfel, cel mai simplu răspuns al Românului la acest contraatac al Timpului ar fi fost tocmai acesta: a-i demonstra adversarului că a numărat greşit şi a citat şi mai greşit. Românul nu face aceasta, ci însăilează glume de circumstanță pe tema „bastonadei Paraschivescu", zicând că redactorul de la Timpul face „teatru", şi anume: „păpuşerie". Nici măcar nu atenționează asupra „păpuşeriei" ca teatru în teatru („Hamlet"), spune, pur şi simplu, că a fost o glumă la 1876, nu se poate compara în nici un fel cu atentatul din decembrie 1880.

Nu e deloc simplu jocul formulelor şi ieşirea din încâlcita lor viață secretă: trebuie să intri, până la un punct, în el - şi apoi să ieşi brusc, chiar brutal, fără a mai privi înapoi - oarecum ca Orfeu dacă ar fi vrut cu adevărat s-o scoată pe Eurydike din Infern. Similitudinea cu polemica Macedonski-Ventura rămâne frapantă, dar tot până la un punct:

şi Macedonski a „pedalat” pe cifre cu cheie, până când, anunțând verde că are de gând să dea adevărul pe față, şi-a permis o mică deviere - iar polemica s-a stins.

De fapt, că e vorba de un joc refuzat, o spune chiar Eminescu după ce l-a descoperit, în termeni care nu lasă loc echivocului: „Nu, liniştească-se Românul, nu primim deviza asasinilor, nu legitimăm, nu justificăm nicicând crimele. Eo lege constantă a spiritului omenesc, legea cauzalității, care sileşte pe orice inteligență de-a esplica ceea ce se întâmplă. Dar de la o esplicare curat cauzală până la scuză, până la legitimare, până la justificare care implică un act de aprobare din partea simțului nostru comun de dreptate şi a conştiinței noastre, e o deosebire cât cerul de pământ.” Poetul ridică la teorie şi subordonează sferei morale demersul publicistic, tăind astfel elanul continuării discuției în zona jocului nevinovat ori secret. în numerele următoare, Românul încearcă, pe tema „păpuşeriei” deja anunțate, să conducă discursul spre Shakespeare, „Hamlet” - dar Eminescu refuză a-l însoți; el a ieşit din joc.

---

...Şi cine mai rămâne în această partidă? Cei mai însemnați sunt dd. LascărCatargiu, generar Florescu, Teodor Rosseoi şi Titu Maiorcscu.

Cinci peste tot Capitalul este foarte mic, dar în fine tot este ceva prin valoarea acestor bărbați.

Aceşti cinci, însă, sunt ei cel puțin uniți supt un singur drapel, au ei o singură cale politică?

Domnul Lascăr Catargiu şi generar Florescu adoptat-au programa scrisă şi subscrisă de d. Maiorescu? Nu. însuşi domnia sa spune, şi chiar în acea programă, că numai juna dreaptă merge p-acea cale politică.

Astfel, dar, partita se compune de cinci în total, şi-aceşti cinci au cel puțin două drapele, două programe politice.

Partita zisă conservatoare fu părăsită treptat de toți membrii ei cei mai însemnați.

Redusă acum la capitalul de cinci, aceştia n-au nici o singură programă politică, adoptată de câte cinci şi pe față propusă națiunii. (...)

Grupul celor cinci salută marele act al națiunii, încercându-se a-l înnegri prin atacuri asupra celor doi membri ai corpurilor legiuitoare care în ziua de 14 Martie presintară Adunărilor propunerea.

Când se face un act atât de mare, când se-ncoronează faptele cele glorioase ale națiunii, mai poate intra în inima unui om alt simțământ decât iubirea şi-nfrățirea? Criminalii se iartă de către cei virtuoşi în asemenea momente;

---

cei cinci, de ură fură chinuiți şi venin luptară să verse pe inima românilor arzând de iubire..."

---

Ciudat editorial din Românul, 6 aprilie 1881, unde se vorbeşte de cinci şefi conservatori - dar sunt enumerați doar patru. După polemica pe tema „Ale tale dintru ale tale", Românul face o noua invitație la jocul cifrelor. Timpul nu răspunde.

---

Ceea ce reuşeşte, practic, această scurtă serie polemică eminesciană (2 articole!) este să elucideze cazul Pietraru şi să taie euforia presei guvernamentale de a căuta comploturi internaționale în România etc. Cazul Pietraru este, într-un adevăr, similar cazului Paraschivescu - copiat, probabil, după el. O comedie dâmbovițeană în mai multe ediții, pusă în scenă pentru ca I. C. Brătianu să nu piardă total simpatia publică.

## O ADUNARE LINIŞTITĂ

Şedința parlamentară din 13 martie 1881 este dedicată, în întregime, atentatului lui Pietraru şi, implicit, presei. Se citează masiv articole din ziarul Timpul, toate eminesciene, niciunul atingător de chestiunea concretă a atentatului, însă. Printr-o convenție ce ține de codul parlamentar, aici se dezbat probleme teoretice generale. Oratorii iau cuvântul alternativ: un reprezentant al liberalilor şi unul a! conservatorilor. Fiind vorba de discuții derulate pe parcursul a opt ore, fără pauză, nu ne vom hazarda să deschidem, aici şi acum, această pagină atât de încărcată a eminescologiei - ce merită, are nevoie de o tratare specială. Vom aminti, doar, că Titu Maiorescu cerea, în interpelarea sa, ca presa să fie mai strict preluată sub controlul legilor, să se poată face mai simplu proces de presă pentru atac la persoană. I.C. Brătianu - arbitrul întregii adunări (unde se înfruntă, cu vorbe de ocară uneori, persoane importante dintre liberali şi conservatori) refuză să primească sugestia, cu un discurs de final memorabil: „Ne faceți acuzările cele mai violente, dar să fiți siguri că nu vom face procese de presă decât atunci când vom vedea că presa aduce într-adevăr un pericol pentru țară, şi să fiți încredințat, d-le Maiorescu că atunci când vom vedea că este un pericol pentru statul românesc, nu principiile absolute ne vor opri de a lua măsurile cele mai energice contra oricui, şi atunci poate vor fi mulți dintre D-voastră care vor țipa mai tare! Dar nu numai în contra Dvs., ci chiar în contra amicilor mei celor mai intimi, în contra fraților mei, în contra tatălui meu dacă ar trebui- voi lua acele măsuri, dacă voi vedea că ei pun în pericol statul român. „(M.O., martie 1881, p. 1783). Primul ministru îşi ia un adevărat rol de pater patriae. Măsurile respective le va lua, într-un adevăr, începând cu 1883: mai întâi împotriva lui Emile Galli, pe care-l consideră insistent autorul limbajului şi şantajului presei la noi, apoi împotriva lui Al. Ciurcu şi a

grupului din septembrie 1885, împotriva celor 11 evrei în frunte cu Lazăr Seineanu şi Moses Gaster etc. Până a detalia asupra „mijloacelor” pe care „părintele patriei” şi le creează în acest scop, mai semnalăm că şedința trebuia să continue a doua zi, datorită numeroaselor intervenții ce n-au apucat a fi rostite de la tribună. Consemnează Titu Maiorescu în însemnările sale: „Şedința Camerei a durat până la 7 seara. La 8 ½ am venit, cu trăsura, la Cameră şi am făcut corectura stenogramei până la 1 ½ noaptea, luptând foarte cu obositul meu cap. În aceeaşi seară, însă, roşii aveau adunare a majorității. Simțiseră înfrângerea şi hotărâseră, pentru a para lovitura, să proclame a două zi Regatul. Aceasta se şi făcu, prin inițiativa Camerei (Generalul Leca propunător!)”

Iată motivul pentru care proclamarea Regatului a surprins pe toată lumea: când presa, cititorii, spectatorii obişnuiți ai Parlamentului - toți se aşteptau să se continue cu citarea ziarelor şi chemarea ziariştilor la bară (s-a avansat şi această idee) - a apărut la tribună colonelul Leca, în costum de gală, şi a anunțat declararea Regatului. E mai bună totdeauna o sărbătoare - chiar provocată - decât un lung prilej de certuri necurmate.

Nota din Timpul, 14 Martie 1881 Finalul broşurii, cu - Telegraful crede că e scrisă de Tăulescu condamnarea la moarte a lui N. Primul paragraf are 17 cuvinte (fără Făgărăşanu însoțită de o cruce paranteze)- ultimul, 35 de cuvinte. specifică.

Semnul mirării din paranteza lui Maiorescu se datorează aceloraşi motive pentru care Timpul va scrie, în prima coloană a numărului care anunță evenimentul: „în Cameră d. general Leca (+ la 11 februarie 1866) a propus ridicarea României la rangul de Regat". Motivele le ştim de la Eminescu, cel care nu acceptă, în viața unui om, mai mult de o singură trădare; cruciulița din paranteză este mică, de formatul literelor (12 cursiv) - şi stilizată oarecum în sensul „treflei" de la cărțile de joc. Jocul nu e morbid; textul e lung şi cam încâlcit (nu-i aparține lui Eminescu; poate doar semnul „treflei" să-l fi acceptat redactorul şef lângă numele bravului colonel devenit peste noapte general). Se închide, însă, cercul cu acest semn ai crucii: liberalii n-au voit ieri să facă proces de presă pentru condamnări la moarte prin presă - iată o asemenea condamnare, ca să vadă şi ei unde duce acest refuz! Ale tale dintru ale tale, Brătiene, am putea comenta în sensul epocii, dând circumstanțele atenuante lui Eminescu - dar, când ne gândim că această cruciuliță a aescut, în câțiva ani, până la crucea în linii duble de mărimea unghiei de la degetul cel mare prin care va fi condamnat la moarte, în septembrie 1885, prietenul lui Eminescu, inginerul Nicolae Făgărăşanu, când ne gândim că în „umbra crucii" pusă acum, poate din joacă ori pentru joc, lângă un nume de om viu, vor creşte atâtea buruieni printre care se pierde şi cea care a otrăvit viața fui Eminescu între anii 1883-1889 - la aceste gânduri zâmbetul îngheață. Ne consolăm la aducerea aminte a faptelor: poetul îşi revedea, acum, pentru publicare chiar în Timpul, la momentul potrivit, Scrisoarea III. Quid Multa? - Similia similibus curantur: câtă otravă a vărsat, şi el, peste vremea lui - un singur strop care i se întoarce împotrivă nu e pagubă mare. Au, şi liberalii, Dumnezeul lor.

## ROMÂNI, „STRĂINI DE ORIGINE ROMÂNĂ"

...În ceea ce ne priveşte, noi multe lucruri nu mai avem de spus, nici la plural nici la singular, despre cabala antieminesciană a cărei țesătură a fost începută în anii 1880-1881 şi încheiată în linii mari la 28 iunie 1883, cu prelungirea firelor cât s-a putut, adică până la 15 iunie 1889. Năvodul mare, acesta îl bănuim a fi; rețele mai fine, până la subțirimea pânzei de păianjen, se pot depista de oricine dilatând noduri înnodate, urmând fire risipite,

scotocind colțuri uitate în colbul vremii...

Trebuie, însă, să încheiem cu efectul imediat al şedinței parlamentare din 13 martie 1883: aşa-zisa „lege pentru petrecerea străinilor în țară". Anunțată la 28 martie 1881 de către Eugen Stătescu (viitor ministru de externe în cabinetul Dumitru Brătianu; munca la elaborarea acestei legi i-a asigurat ascensiunea) - ea a fost citită, conform regulamentului, de trei ori şi i s-au adus mai multe amendamente până la votare, la 1 aprilie 1881. În sensul legii, guvernul putea dispune, în interesul statului, expulzarea ori domiciliul forțat pentru acei străini ce puneau în pericol siguranța statului. Decizia de expulzare se transmitea, pe cale administrativă, celui în cauză, care trebuia să se execute în termen de 24 de ore de la primirea ei. Guvernul nu era obligat să dea explicații în legătură cu decizia respectivă. Este, cum vedem, exact instrumentul care-i trebuia lui I. C. Brătianu ca să-şi împlinească rolul de „părinte al patriei" pe care şi-l dorise la 13 martie 1881. V. Boerescu explică, în senat, la 26 martie: „D-lor senatori, guvernul aderă la acest proiect şi-l primeşte. Totodată, guvernul crede de datoria sa a vă arăta că această lege, care este provenită din inițiativa senatului, nu are nici un caracter altul decât acela care este spiritul ei, adică că statul român la simple garanții de siguranță contra tuturor acelor străini care ar putea să compromită interesele sale interioare şi exterioare. Dacă zic aceste cuvinte, este ca să nu se bănuiască cumva că această lege este rezultatul vreunei impuneri esterne sau influențe străine. Ideea confecționării acestei legi este mult anterioară de proclamarea regatului care s-a făcut la 14 martie, şi fiecare dintre noi a simțit că interesul statului român este a se lua măsuri pentru a i se garanta interesele. Noi n-am făcut decât ce au făcut şi alte state mai mari, a căror independență, din toate punctele de vedere, nu se poate contesta..." Se dă exemplul Franței şi al Belgiei care aveau asemenea legi. Mai apăsat, categoric, vorbeşte I. C. Brătianu: „D-lor, să fie bine înțeles că, precum guvernul are facultatea de a espulza pe un străin, tot asemenea are facultatea pentru asemenea fapte din articolul 6, să le ia când crede de cuviință pentru o categorie de oameni pe care va crede el; căci poate să nu fie nevoie să aplice aceste măsuri pentru toți străinii (...) Este nevoie de o asemenea măsură, pentru că țara românească a ajuns a fi inundată de vagabonzi şi făcători de rele. Ni se va zice, poate, că avem măsurile polițieneşti, că strinii au paşapoarte, dar se ştie că aceste măsuri nu sunt suficiente. Este bună, dar, această dispozitiune, dar să se înțeleagă că ea nu este obligatorie pentru guvern..."

Cât despre acordul asupra legii, M. Eminescu consemnează o atmosferă destul de încordată a dezbaterilor: „Legea în contra străinilor care ar compromite interesul statului este monarhică. Ei bine, dacă mai mulți membri din opoziție ar fi lipsit din cameră, proiectul de

lege ar fi trecut cu o majoritate de un vot numai. Ea se însemna totodată căd. C. A. Rosetti n-a prezidat acea şedinţă. Faţă, deci, cu consecvenţa întemeierii monarhiei, majoritatea compusă din demagogi au început să şovăie. Acest incident au dat loc la un schimb de cuvinte semnificative între d-nul Ion Brătianu şi C. A Rosetti: «Dacă-i aşa, fă-te d-ta prim ministrul», ar fi zis cel dintâi celui de-al doilea. - «Ba, dacă eu sunt cauza tuturor relelor, nu primesc nici eu această sarcină!», ar fi răspuns d-nul Rosetti. C-un cuvânt, majoritatea actuală s-arată incapabilă de a-şi aplica în mod organic regalitatea pe care-a votat-o, nici nu pricepe ce ise cere". (O. XII, p. 133-134)

Este primul act juridic care-i desparte pe cei doi şefi ai partidului liberal; C. A. Rosetti ar fi vrut să se opună acestei legi care îngrădeşte, întrucâtva, libertatea individului...

... Lege care a avut, şi în presă, un efect puţin scontat. O mare parte a polemicilor lui Eminescu pe tema „strinitor" îşi au originea aici. Nu întâmplător, atacurile presei liberale pe tema „originii" poetului (turc, bulgar, rutean etc.) se întețesc în această perioadă. Străin, în sens juridic, înseamnă neîmpământenit, fără acte de cetățenie română (asta se cerea, după Războiul de independență, individual, prin parlament, cu martori şi memoriu de loialitate față de țară) - iar Eminescu, scandalizat la un moment dat că atâția străini de origine română nu sunt primiți să se stabilească în țară, după ce au făcut drum lung din Ardeal până în Dobrogea unde găsiseră pământuri ce aveau nevoie de stăpâni, ajunge a se întreba care este, la urma urmei, dovada de cetățeni români a cutăror ori cutăror liberali: „lată o chestie serioasă. Sunt în țară români ardeleni care au servit statului câte 30-40 de ani, sunt saşi aşezați din timpul Basarabilor cu anume privilegii, sunt familii evreieşti, puține, în adevăr, dar vechi, cel puțin de după Petru cel Şchiop, apoi maghiari, germani, mai ştim şi noi ce. Ei bine, la toți aceştia, pentru ca să exercite drepturi politice, se cer încă formalități de împământenire. Întrebatu-s-au oare cineva dacă d. Fleva, Caligaris, Giani, Carada, Cariagdi, Pherekydis, Culoglu etc. sunt împământeniți în regulă ? Ne rămăşim că cei mai mulți dintre ei sunt neîmpământeniți, au fost până ieri supuşi turceşti şi greceşti, azi sunt supuşi nimănui..." (18 august 1881).

Nu ştim cine ar fi câştigat rămăşagul; ştim, însă, că de legea pentru petrecerea străinilor în țară au „beneficiat", cu precădere, ardelenii. Pe Eminescu îl privea, pare-se, un „articol provizoriu" de lege, sugerat tot de către primul ministru, tot în parlament: în virtutea acestui articol poeții şi ziariştii intransigenți, români sau străini, „beneficiau" de serviciile unor mănăstiri special amenajate...

# SCARA DE INCENDIU

... Totdeauna există o uşă de rezervă pe care poți să ieşi, la nevoie, dintr-o casă: fie fereastra, fie hornul (cum recomanda Mefisto pentru Faust) - fie chiar o uşă adevărată, ascunsă. Societățile moderne au inventat, pe lângă scările mari de marmură, spiralate, ori pe lângă treptele ascuțite din beton, zigzagate, pe lângă lifturi, în fine -scara de incendiu: o are orice edificiu. Cum să ieşi dintr-o arhitectură atât de complicată cum este lumea actelor eminesciene - altfel decât pe această scară de rezervă? Ne-o propune chiar I. C. Brătianu, la 13 martie 1881 când s-a judecat, în Parlament, ziarul Timpulşi în general moravurile ziariştilor, conțopiştitor, funcționarilor şi altor proletari ai condeiului: „Apoi dacă este şi la noi în țară acest proletariat, pentru acela n-avem nevoie să luăm măsurile pe care le-au luat celelalte societăți europene, căci cu un singur articol de lege provizoriu vom şti să populăm mănăstirile cu acei vagabonzi în mănuşi albe, şi să le tăiem pofta de instigațiuni şi machinațiuni, care sunt străine țării româneşti şi care nu găsesc în România aderenți decât la cei care sunt flămânzi de putere sau de Domnie şi la acei care nu au ce mânca numai din cauză că nu sunt obişnuiți să muncească (aplauze); numai la aceştia găsesc un echo. Ei bine, pe aceşti vagabonzi, străini mai toți, îi vom lovi şi vom face ca acei care ar putea deveni victima lor să fie puşi la adăpost de asemenea nenorociri."

La mănăstire, aşadar, vagabonzii în mănuşi albe! Noi nu cunoaştem vreun asemenea „articol de lege provizoriu"; în practică, însă, în mănăstiri erau şi insurgenți cu o foarte relativă explicare a cauzelor: scandalagii, alcoolici, alienați psihic. Şi Pietraru, atentatorul la viața lui I. C. Brătianu, a stat un timp la o mănăstire făcâdu-şi cuvenita detenție. M. Eminescu însuşi a petrecut câteva luni bune, din toamna lui 1886 până în primăvara lui 1887, în bolnița Mănăstirii Neamț - trimis acolo de prefectul poliției din Iaşi cu acordul unor medici specialişti (cu un certificat de consultație semnat de către aceştia). Cauza: agăța femei pe stradă, la Iaşi. O dată şi-a luat propria carte şi a aruncat-o în noroi. Este vorba de cele 64 de Poesii scoase de T. Maiorescu în decembrie 1883, fără ştirea şi fără voia poetului, între care Mai am un singur dor cu variantele sale a electrizat lumea ca un... bocet al său, al poetului, cântat la chetele publice în timp ce el trăia şi nu voia să cerşească...

Noi nu ne vom întreba de ce şi de când medicii trimit bolnavii la mănăstire şi nu la spital. Vom reaminti, însă, că sănătatea poetului se probează, pentru acest răgaz, cu registrele stabilimentului, în care socotelile contabile pentru alimentele bolnavilor şi ale personalului sunt scrise de mâna ce a lăsat şi caietele de la Academie. Această sănătate se mai probează cu poezia De ce nu-mi vii?, trimisă de el la Convorbiri literare şi publicată

de Iacob Negruzzi. Alte probe mai sunt scrisorile sale publice către ziarul Lupta, din Bucureşti, care organiza chete fără să-l consulte: una dintre aceste scrisori a fost publicată, alta a rămas în buzunarul lui Vlahuță. Pe o carte, Ion Creangă a consemnat că într-o anumită zi de iarnă l-a vizitat, împreună cu V. G. Morțun, iar „omătul era de o palmă domnească de mare" şi pe cer s-a văzut un curcubeu ciudat. Era 2 februarie 1887, iar cea de-a doua scrisoare a lui Eminescu prin care cerea imperios sistarea amintitelor chete publice este datată 27 ianuarie acelaşi an. Creangă nu deplânge boala prietenului său, ci situația-limită creată: poetul nu-i poate convinge cu nici un preț pe tinerii socialişti să renunțe la planul lor de a „zdrobi orânduiala cea crudă şi nedreaptă"... cu dezbaterea publică a „cazului" său! Mai există, însă, un înscris pe o carte, făcut de un preot care l-a vizitat pe Eminescu, adus de poliția ieşeană, chiar la sosire. El sună astfel: „Pe zioa de Sf. Voievozi la anul 1886 m-au chemat la m-rea Neamțu, la bolniță, şi l-am spovedit şi l-am împărtăşit pe poetul M. Eminescu. Şi au fost acolo Ion Ghiorghiță, din Crăcăoani, care este acum primar. Lar M. Eminescu era limpede la minte, numai tare posac şi trist. Şi mi-au sărutat mâna şi au spus: Părinte, să mă îngropați la țărmurile mării şi să fie într-o mănăstire de maici, şi să ascult în fiecare seară ca la Agafton cum cântă Lumină lină. Iar a doua zi... „Atât s-a păstrat din însemnarea descoperită de Paul Miron şi publicată în 1981, într-un studiu dedicat lui Eugeniu Coşeriu.

Într-adevăr, se poate vorbi de un „complex Mai am un singur dor" la Eminescu, în perioada târzie a vieții. Poezia care a migrat din volumul editat de Titu Maiorescu şi s-a răspândit atât de repede în popor devenind cântec de chetă pentru autor, ajunge a-l stăpâni deplin. După formula liberală a timpului, pe care o explică atât de insistent: „Ale tale dintru ale tale". Văzând, înțelegând că nu-şi poate înfrânge opera - mai bine zis, imaginea tiranică pe care i-a fixat-o opera poetică - Eminescu, de bună seamă obosit, poate chiar şi bolnav de vreme ce atâta lume îl doreşte astfel, se identifică, testamentar, cu ea.

Că era „limpede la minte", preotul n-o spune decât pentru că are cu sine întărirea unui martor, primarul din Crăcăoani. Era 8 noiembrie 1886, adică ziua onomastică a lui Eminescu; dacă şi-o sărbătorea în Iaşi, cine ştie ce banchet ar fi ieşit cu insurgentul în libertate... Iarăşi scuze la împăratul, ori la primar, ori la şeful poliției (cum făcuseră de atâtea ori prietenii ieşeni ai poetului să-l scoată de la arest), iarăşi explicații, motivații... iar omul ar fi luat-o iarăşi de la capăt.

Punct, şi de la capăt. Mereu de la capăt: la asta ne obligă mitologia țesută ştiințificeşte în jurul vieții lui Eminescu, la un cult al setărilor. Mitul, oricât de bine zidit, n-a reuşit să închidă, să se oficieze pe sine însuşi - ci, dimpotrivă, creează cerc.

# „CARTE TRISTA ŞI - NCÂLCITĂ...”

În decembrie 1883 iese, la editura Socecu et Comp. - Bucureşti, volumul de Poesii al lui M. Eminescu, „în lipsa poetului din țară”, cum menționează editorul, Titu Maiorescu, în notița însoțitoare. Criticul declară, în jurnalul său dar şi în corespondență, că a lucrat mult la acest volum. În ce va fi constat munca propriu-zisă, e greu de spus. Volumul are, numărate cu acribie, mai mult de o mie de greşeli de tipar, de ortografie şi de lecțiune, pentru cele 304 pagini; din punct de vedere filologic, este o babilonie editorială. Pentru un caz similar, poetul Ion Barbu îşi va retrage din librării volumul După melci ca să nu se compromită. Poeziile lui Eminescu trec, însă, cu greşeli cu tot; cartea are o grafică deosebit de atractivă, iese pe fondul unui interes acut al publicului pentru viața poetului şi strânge, pentru prima dată la un loc, o operă atât de însemnată. De altfel, noi, azi, contabilizăm greşelile în funcție de textul definitiv pe care-l cunoaştem ori de lecțiunile lui Perpessicius. Un cuvânt schimbat nu înseamnă mult în ordinea largă a valorii poeziilor eminesciene. Publicul de la 1883 citea, de pildă: „Singurică-n cămăruță brațe albe eu întinz”, în timp ce noi rectificăm: „Singurică-n cămăşuță brațe albe eu întinz” (Călin); „Caii mării, albi ca spuma” - pentru „Cai de mare albi ea suma”(Povestea codrului); „Şi de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag” - pentru „Şi de crunta-mi vitejie...” (Scrisoarea III); „Toți se scutură aicea şi formează patrioții” pentru „Toți se scurseră...” (idem) etc. Acest public - şi criticii lui -nu-şi punea/ puneau încă problema care-l va frământa pe Ibrăileanu, în anii interbelici, dacă Eminescu gândea la „o oră de iubire” ori la „o oară de iubire”, dacă, adică, iubirea lui Hyperion era cantitativă ori calitativă, dura (o oră, un ceas) ori se întâmpla (o oară, o singură dată). Nu-şi punea întrebarea atât de complicată a finalului poeziei Mortua est: „Totuşi este trist în lume”, sau „Totul este trist în lume”.

Nu insistăm, nici noi, asupra acestor chestiuni de termeni. Doar că, de la ediție la ediție, greşelile acestui volum se îndreaptă mai mult pe apucate, se înmulțesc apărând unde nu te-ai aştepta. El n-a fost supravegheat de corectură. Mai mult, în urma unei lungi şii anevoioase cercetări, s-a constatat că acele greşeli flagrante, de neînțeles, intră în volum direct din Convorbiri literare, unde au fost publicate pentru prima oară poeziile. E ciudat să constați, de pildă, că în Împărat şi proletar ediția Maiorescu pune „cumşe frigiene” - în loc de „cuşme frigiene” - ori „clopotul... cu limba lui de spijă”, în loc „limba lui de schijă” (îndreptate, amândouă aceste coruptele, în ediția a doua din 1885) - iar în Convorbiri literare, unde a fost publicat poemul prima dată, greşelile sunt identice. Maiorescu a dat, practic, foaia tipări -tipografie - iar tipografii n-au avut curaj nici să îndrepte greşelile evidente. O „revoltă” ori o „necolaborare” a tipografilor cu editorul? Asemenea întrebări

sunt oțioase. Nouă ne rămâne, doar, să tragem concluzia că Maiorescu n-a lucrat filologic volumul, n-a făcut corecturi etc. Şi totuşi, el declară de mai multe ori că munceşte mult, obositor, la această carte. În ce constă munca?

S-a remarcat că Titu Maiorescu a aranjat poeziile într-un anumit fel, nu în ordinea cronologică a apariției lor în reviste, nici în ordinea cronologică a creării lor de către Eminescu, nici strict tematic - ci după alte criterii. Acest arajament al pieselor în întreg este ceea ce a studiat îndelung criticul, este munca lui pe care şi-o consemnează în jurnal şi o mărturiseşte în scrisori. Pompiliu Eliade observa, de pildă, cât de bine „cade" poezia Se bate miezul nopții, cam la mijlocul volumului, fiind un adevărat punct de echilibru. În replică subtilă, Garabet Ibrăileanu vorbeşte de „ideea de sinucidere din Se bate miezul nopții" (O. V., p. 329). Iată un fir pe care încercăm să-l tragem din ghem: aşadar, piesa pe care Pompiliu Eliade o lăuda pentru poziția în volum - lui Garabet Ibrăileanu i se pare a conține „ideea de sinucidere". Vom zice că Ibrăileanu forța, totuşi, nota. Îl ajuta şi ediția Maiorescu, punând în versul 3: „Pe căi bătute-adesea/ Vrea moartea să mă poarte", în loc de"... vrea mintea...", cum e în manuscris; făcând, deci, obsesie din ideea morții.

Dar ideea de a căuta un „scenariu" al ediției Maiorescu nu o vom putea neglija. În ce fel anume, cu ce sens sunt „încatenate" cele 64 de poezii ale lui Eminescu, în anul 1883, după ieşirea poetului din viața activă; ce model uman propune acest volum? El se deschide cu poezia Singurătate (fără logică în cronologia publicării ori a creației eminesciene; poetul o publicase la 1 martie 1878 în Convorbiri literare, nici la începutul creației sale, nici în anul de vârf al poeziei sale -1879 - nici în amurgul poetic) - şi tema singurătății străbate, ca un fir roşu, întregul ciclu selectat de Maiorescu din poeziile publicate şi din lada de manuscrise a lui Eminescu. Mai mult: ideea pare pusă la lucru, singurătatea devenind însingurare, având cauze, efecte, cerând pedepse, căutând vinovați. Vinovată este, mai totdeauna, femeea...

Dar aceasta este numai o linie tematică a volumului. Iar intenția lui Maiorescu nu este, totuşi, una tematică: în acest caz el ar fi putut construi mult mai simplu, fără atâta muncă de care ajunge a se plânge la un moment dat şi în scrisori.

La un moment dat surprindem, şi noi, anumite legături formale între poezii, în şirul curgerii lor de la numărul 1 la numărul 61. Poezia Melancolie, de pildă, se încheie cu versul: „Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult!" - iar poezia următoare, Rugăciunea unui dac, începe cu versul: „Pe când nu era moarte, nimic nemuritor...". Elementul formal care le leagă este un cuvânt. Versurile pregnante din Rugăciunea unui dac sunt: „Străin şi făr' de lege de voi muri, atunce/ Nevrednicu-mi cadavru în uliță l'arunce" - iar poezia următoare este Pe aceeaşi ulicioară. În altă secvență, poezia Ce e amorul se încheie cu imaginea

lacului („Căci te-a cuprins asemenea/ Lianelor din apă”) - şi urmează, imediat, poezia Lacul. Mai jos, înger de pază se continuă cu Atât de fragedă, elementul de legătură fiind evident („Şi ca un înger dintre oameni/ în calea vieții mele ieşi”). O, mamă are pregnantă imaginea teiului - iar după ea urmează poezia Făt frumos din tei. Povestea codrului are un „personaj central”, numit („împărat slăvit e codrul”) şi lăsat să vorbească binecuvântând iubirea: după această poezie urmează Împărat şi proletar. Interesantă este trecerea de la Strigoii la ciclul Scrisorilor: poemul de tinerețe al lui Eminescu se încheie cu imaginea bătrânului preot dac: „Barba-n pământ i-atârnă şi genele în piept” - iar Scrisoarea I începe cu versul „Când cu gene ostenite seara suflu-n lumânare...”(scenarizarea propune, aici, o figură în spatele „bătrânului dascăl”: critica eminesciană vrea să-l găsească pe Kant, dar Maiorescu pare a indica un preot păgân).

Sunt, acestea, simple artificii formale prin care editorul vrea să lege poezie de poezie, să propună „catene”, „inele” ornante? Iată, însă, secvența nenumerotată de către editor, aceea care cuprinde cele patru postume din ciclul Mai am un singur dor. Cea de-a patra variantă, Iar când voi fi pământ, conține mai apăsat decât celelalte ideea mormântului la marginea mării. Urmează, imediat, poezia de tinerețe Epigonii, cu versurile de început: „Când privesc zilele de-aur a scripturilor române/ Mă cufund ca într-o mare de visări dulci şi senine”. Editorul pare a-şi însoți, într-adevăr, autorul în „marea” visată. Urmează un „catalog” al poeților, şi el se completează bine cu ultimele versuri din Iar când voi fi pământ, care sunt acestea: „Luceferi de foc/ Privi-vor din cetini/ Mormânt făr' de noroc/ Şi fără prietini”. În contextul scenariului de editor, „prietenii” poetului, „luceferii” ce-l primesc şi-l privesc - sunt scriitorii din „zilele de-aur a scripturilor române” - care, pentru ca să se ştie, sunt în marea lor majoritate morți la momentul 1883. Maiorescu îşi imaginează un dialog al lui Eminescu-cel-de-dincolo-de-mormânt cu „prietenii” de dincolo de mormânt ai poetului. S-a zis că această ediție „greşeşte” prin aceea că nu antologhează poezia lui Eminescu dedicată lui Eliade Rădulescu. Nu o antologhează, dar lui Eliade Rădulescu îi este dedicată, în Epigonii, o strofă întreagă - iar imediat după Epigonii ediția Maiorescu pune poemul Călin - care aminteşte pregnanat de Sburătorul lui Eliade. Călin - nu putem trece cu vederea - infirmă aserțiunea poetică: „Iară noi, noi epigonii?... Simțiri reci, harfe sdrobite...”: pe tema „sburătorului”, poemul eminescian rivalizează cu cel eliadesc - aşadar, epigonii sunt egali şi chiar mai mari decât cei dinaintea lor, comparația presupusă o spune limpede. După feeria din Călin urmează, la Maiorescu, poemul Strigoii, prelungind nunta din poveste cu o nuntă între umbre, între strigoi. Editorul construieşte cu intenții declarate drumul dincolo de moarte al poetului.

Întrebarea se naşte de la sine: de ce această „coborâre în infern” după Eminescu?

Luate din contexte diferite, din perioade de creație diferite - şi aranjate într-o secvență unică, aceste poezii creează un sens, spun altceva decât spune fiecare în parte. Ne rod îndoielile - dar trebuie să ducem până la capăt acest fir. Căderea de după Mai am un singur dor vine, într-adevăr, imediat după Doină, poemul-problemă al lui Eminescu, ultima sa creație din 1883, dată cu mâna sa la Convorbiri literare. Este, totodată, şi singurul poem național din volumul lui Titu Maiorescu (pentru că Scrisoarea III n-a fost resimțit ca atare în epocă).

Aşadar... volumul lui Titu Maiorescu conține 64 de poezii (61 numerotate, la care se adaugă încă trei variante la Mai am un singur dor), câte cuvinte are anunțul-răspuns din Timpul prin care Eminescu este dat afară din presă, câte cuvinte găsim în textul cifrat al interogatoriului poetului din 12 iunie 1883... Dacă acest volum conține o parolă, iar dacă această parolă este atingătoare de chestiuni privind viața/moartea (puse în poemul lui median, Se bate miezul nopții) - ei bine, atunci parola se află aici, în succesiunea Doină - Mai am un singur dor - Variantă - Altă variantă - Altă variantă - Epigonii - Călin -Strigoii. Acest lanț de 8 poezii propun scenariul unei culpabilizări, urmărite până dincolo de sine.

Noi n-o luăm de la capăt, cu numărători şi ecuații, dar această scurtă poezie eminesciană, Se bate miezul nopții, care a interesat mult pe criticii ediției Maiorescu pentru poziția, semnificația dar şi pentru eufonia ei deosebită, ne obligă la anumite recapitulări, să le zicem aşa tehnice, lată textul în ediția din 1883:

***SE BATE MIEZUL NOPȚII...***

*Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă*
*Iar somnul, vameş vieții, nu vrea să-mi iee vamă.*
*Pe căi bătute-adeasea vrea moartea să mă poarte*
*S'aseamăn între olaltă viață şi cu moarte;*
*Ci cumpăna gândiri-mi şi azi nu se mai schimbă*
*Căci între amăndouoă stă neclintita limbă.*

Poemul se află între Floare albastră (nr. 30) şi înger de pază (nr. 32). Maiorescu l-a preluat din lada de manuscrise a poetului, dar cercetările actuale acreditează posibilitatea ca Eminescu să-l fi dat, împreună cu alte poezii, lui Iacob Negruzzi pentru publicarea în Convorbiri literare, apare, într-adevăr, după ediția din 1883, în grupajul din februarie 1884, în secvența Te duci... Se bate miezul nopții... Peste vârfuri trece luna... Diferențele dintre ediție şi Convorbiri literare sunt minime: Maiorescu scrie (şi va păstra în edițiile ulterioare) „între olaltă”, revista pusese cratima: „între-olaltă”. Această inedită eminesciană,

fragment din poemul MUREŞANU, dar aflată în copie de sine stătătoare, propune o simetrie a numărului cuvintelor în vers cu totul ieşită din comun. Citind cu ligaturile pe care le-am operat anterior (cuvintele legate între ele prin cratimă sau apostrof fiind numărate ca un singur cuvânt), structura cifrică este 7-9-8-7-9-6; un total de 46 de cuvinte. Citind, însă, normal, cuvânt cu cuvânt, structura, cifrică este 8-10-9-8-10-6. Simetria ne îndeamnă a împărți textul în două etaje: primele trei versuri la un loc - următoarele trei versuri la fel. Astfel, structura cifrică 7-9-8 (cu ligaturile făcute) dă suma 24 - iar structura cifrică 8-10-6 (fără ligaturi) dă aceeaşi sumă, 24: un total de 48 de cuvinte. Se poate spune, mergând cu circumspecția până la capăt, că editorul a evitat ligatura pentru „între olaltă" ca pentru a indica să se citească fără ligaturi versurile din etajul al doilea.

Nu ne-ar fi interesat în mod deosebit aceste măsurători, dar ne atrage atenția poezia Peste vârfuri trece luna, aflată în grupajul din Convorbiri literare imediat după Se bate miezul nopții iar în ediția Maiorescu la numărul de ordine 47, la 16 poziții distanță față de Se bate miezul nopții. Fiind una dintre poeziile mai scurte ale lui Eminescu, numărăm cuvintele - şi oferim oricui posibilitatea de a le număra:

PESTE VÂRFURI

Peste vârfuri trece luna.
Codru-şi bate frunza lin,
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună.

Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet,
Sufletu-mi nemângâiet
Îndulcind cu dor de moarte.

De ce taci, când fermecată
Inima-mi spre tine'ntorn?

Mai suna-vei, dulce corn,
Pentru mine vre odată?

Noi mărturisim, dacă nu s-a înțeles până acum, că la această alchimie algebrică a poemelor lui Eminescu nu ne-am gândit niciodată, fiind ultimul mod în care o creație autentică, de o atât de mare importanță, poate fi mărunțită şi desființată în suflul ei viu. Pornind, însă, de la premisa că Faust avea dreptate, şi diavolul se ascunde în amănunte, trebuie să căutăm maşinațiunile acolo unde le bănuim. Textul din ediție cu cel din Convorbiri literare sunt identice ca număr de cuvinte: şi colo, şi colo 48 de cuvinte numărând cu ligaturile făcute. Ca să nu fie discuție, am supus unui examen aritmetic similar toate poemele eminesciene din ediția Maiorescu: acestea singure, Se bate miezul nopții şi Peste vârfuri, au numărul de cuvinte ce aminteşte parola pe care o căutam în actele privitoare la Eminescu. În ediție, cele 48 de cuvinte din Peste vârfuri, se repetă la 16 „praguri" distanță de cele 48 din Se bate miezul nopții; în revistă, urmează imediat. Bătăii clopotului - îi răspunde chemarea cornului: „îndulcind cu dor de moarte" şi accentuând tema din Mai am un singur dor.

Sunt, credem, motive suficiente pentru a suspecta ediția Maiorescu de păstrarea şi transmiterea unui cifru, a unei parole. Sesizând-o la un moment dat, când s-a însănătoşit, Eminescu şi-a negat volumul, l-a smuls din rafturile librăriei şi l-a aruncat în noroi. Cabala s-a țesut, însă, în continuare - fără voia poetului. Iar ediția Maiorescu a născut, prin reacție, o ştiință: editologia eminesciană. Toți editorii lui Eminescu au pornit de la negarea modelului maiorescian, instaurând fie edițiile cronologice, fie pe cele tematice, fie despărțirea antum-postum, fie cronologia internă a operei poetice, fie alte modele - toate, însă, fără excepție, despărțindu-se de modelul tiranic maiorescian. „Secretomania" lui Titu Maiorescu nu se potriveşte cu opera limpede „plutind în adevăr", pe care o încifrează cu sens...

Întâmplător sau nu, din volumul scos de Titu Maiorescu se detaşează două poezii, care vor face imediat ocolul lumii româneşti: Doină - şi Mai am un singur dor. Aceasta din urmă s-a pus pe note muzicale în timpul vieții poetului, s-a cântat mult în epocă, a fost reluată de tinerii socialişti care organizau chete publice în sprijinul poetului. Asta făcea, practic, imposibilă reintrarea lui Eminescu în presă, ca ziarist angajat, polemist, teoretician. Poetul a fost izolat de lume prin opera lui: singur şi-a creat „singurătatea" - pe care o anunță prima poezie din antologia criptică a lui Titu Maiorescu. Antologie care, cu vorbele lui Eminescu despre Eliade Rădulescu: „Stă şi azi în fața lumii, o enigmă ne-esplicată".

Poate că acesta este rostul ei, poate că de aceea s-a reeditat de atâtea ori din

1883 până astăzi (ediția Maiorescu are peste 50 de reeditări, fiind de departe cea mai frecventă carte din literatura română). Cum să „explici” o enigmă? Ea trebuie doar să existe, să „stea”. În jurul ei poți „explica”, eventual, câte ceva, pe ici pe colo. În sine însăşi, enigma - ca taină - are acea forță magnetică ce organizează simetrii, ritualuri, viață culturală. Pentru că în sine însăşi stă însuşi Eminescu, înclinat la rândul său în sine însuşi, un sfânt scos din calendar, murdărit cu răni şi noroi lumesc.

## CE-AR MAI FI DE SPUS?

Lăsăm, acest capitol, spre completare, cititorului... Ca şi pe „cele următoare”, dacă nu doreşte a se opri la cifra 33. Nouă ne place această cifră nu pentru că ar avea ceva secretos. Dar la 33 de ani a murit, în mitologie, Ahile iar apoi, în istorie, Alexandru Macedon şi Iisus Christos - pentru ca, mai târziu, Dante să considere că la aceeaşi vârstă, de 33 de ani, la mijlocul vieții adică, poate coborî în infern. La 33 de ani a coborât, şi Eminescu, în infernul discutabil al umbrelor pământeşti. Toate biografiile poetului - ori marea, covârşitoare parte a lor, fie că sunt cărți, broşuri, amintiri, articole - încearcă să convingă, începând cu scurta prefață a lui Titu Maiorescu din 1890, că poetul a fost grav bolnav de la 33 de ani în sus, că- şi avea infernul în sine însuşi. În discuție a rămas numai boala, diagnosticul exact - oricum, ceva ce se referă la creier. Pe noi nu ne interesează chestiunile medicale; am încercat doar să găsim şi să aducem cât mai aproape de zilele noastre „poarta de intrare” în acest infern. Este înfăşurată în secrete şi parole. Eminescu însuşi a participat la secretele lumii lui. Ceea ce ni se pare de-a dreptul grav, însă, este că această poartă tinde să înghită totul, întreaga lume a lui Eminescu. Parcă vorbele Demiurgului sunt săpate pe pragul ei:

Vrei să dau glas acelei guri

Ca după-a ei strigare

Să se ia munții cu păduri

Şi insulele-n mare ?

Lumea se strânge, ca o pungă, în Eminescu - şi se păstrează, în el, ca în principii: poate renaşte şi se poate întinde din nou în spații - din Eminescu, din viața şi opera sa. Asta înseamnă doar atât: că Eminescu este bolnav de boala lumii sale, că el şi-a ieşit din minți pentru că această lume şi această vreme şi-a ieşit din țâțâni.

Lumea se strânge, ca o pungă, în Eminescu - şi cu el cu tot riscă a deveni pustie ori

a ne vorbi de sub valurile Nilului...

Privind această dărâmare în sine a stelei Eminescu te întrebi, legitim, ce se poate face. Desigur, mitul rămâne şansa reclădirii. Dar - care mit? Atâta timp cât din realități istorice un mic eroic într-o lume fără eroi nu se poate naşte şi institui - recursul la cei „în funcție" pare obligatoriu. Altfel spus, ori îl acceptăm melancolic, diafan, „paralitic general" după 1883 - ori nu-i acceptăm de loc şi ne uităm cum se pustieşte. Acceptarea perpetuă, generație de generație, duce la subțierea modelului - copleşit din ce în ce mai mult de valurile gâlgâitoare ale operei redescoperite. Acceptarea ca principiu, convențională, erodează continuu această operă, o pune sub semnul întrebării, o minimalizează. Abia refuzul ni se pare, aşadar, fertil, creator. - Şi, la urma urmei, cum am mai putea crede noi, astăzi, că un Eminescu firav, timid, diafan s-a mişcat într-o lume atât de energică, s-a plantat în placa turnantă a României moderne fixând acesta placă turnantă în istorie?

Să fie, aşadar, Eminescu, şi în ziaristică robul personajelor şi modelelor sale? Disprețuiți atât de insistent, contemporanii săi cad atât de jos încât el rămâne o aură peste nimicuri?

Până la centenarul din 1950, Ferechide, Costinescu, Stolojan, Leca, Brătienii, Lascăr Catargiu etc. - aveau nume de străzi în Bucureşti, pe lângă „căile" trasate de vremea lor: Calea Plevnei, Calea Rahovei, Calea Smârdanului, Calea Victoriei etc. Erau cinstiți cum li s-a apreciat fiecăruia meritul. După 1950 s-a deschis Strada Minai Eminescu - dar s-au şters din amintire Ferechizii, Costineştii, Caradalele. Ba, ca să nu greşim, strada Eugeniu Carada a rămas pe o latură a Băncii Naționale pe care acesta a creat-o - dar sună jenant de neeminescian.

Dar aceşti oameni, această epocă a avut eroismul ei; de n-ar fi să amintim decât cei 33 de ani, de la 1883 până la 1916 când au luptat să se păstreze în datele firii naturale, împotriva unui tratat sever care a încercat continuu să schimbe aceste date, să pervertească, să desființeze cuibul ființei.

O istorie fără socluri de granit, cum poate să suporte, oare, statui de marmură? Dante n-a anulat, prin Divina comedie, istoria, n-a scos din filele ei personajele pe care le-a biciuit. Chestiunea devine oarecum mai simplă: nu istoria trebuie împăcată cu Eminescu - ci Eminescu trebuie împăcat cu istoria. Imaginea sa poetic-diafană devine, altfel, simplă umbră; măreață - dar umbră. Din tot ce a creat Eminescu, această viață vie a timpului său curge țâşnind prin toți porii. Dacă această curgere nu se opreşte în semne palpabile, lumea lui Eminescu riscă a deveni un pavaj de peşteră acoperit cu stalagmite, cetatea devine codru, sălbăticia ştampilează o lume bine gospodărită.

Acesta se vrea a fi sensul cărții de față. Amănunte, da; cu toții avem nevoie de ele,

ele sunt frunzişul, trăirea sufletească, resortul renaşterii. Dar nu amănuntele vieții lui Eminescu - ci acelea pe care această viață le ascunde, virgulele epocii sale, liantul lumii care i-a creat.

## ADDENDA

Publicăm, în continuare, câteva texte eminesciene din ziarul Timpul pe care le socotim foarte necesare pentru înțelegerea poziției poetului în redacție, în preajma prăbuşirii sale intelectuale. Textele nu se găsesc în edițiile de până acum. Le însoțim de comentariile cerute pentru fixarea cadrului istoric şi colegial în care s-a desfăşurat drama lui Eminescu.

Proclamația din 18 august 1885 a irredentei române, de asemenea necunoscută, trebuie să facă parte din acest cadru.

Adăugăm la toate acestea un Album cu scena şi personaje din opera lui Eminescu, pentru a cărui alcătuire am consultat presa satirică a vremii şi fondurile de gravuri şi desene ale Bibliotecii Academiei Române, prima noastră grijă fiind aceea de a potrivi imaginile, cu situațiile eminesciene. Fondul fiind imens, iar metoda noastră, suferind în timpul parcurgerii lui adaptări şi readaptări la realitate, ne simțim datori față de cititor cu unele mici explicații. Infernul caricatural rosettisto-brătienist nu s-a dezvăluit până acum nici măcar ca argument propagandistic, populist, în campania de respingere în bloc a trecutului nostru istoric. Alegem cu grijă câteva piese, nu înainte de a avertiza că aceste „caricaturi" erau resimțite ca un divertisment estetic. Desenul politic se adresa, de altfel, unui public ales. El nu este lipsit de calități artistice, deşi îşi păstrează anonimatul şi, ca atare, nu poate fi istorizat (catalogat, înseriat, ierarhizat, urmărit într-o evoluție a formelor şi stilurilor etc).

Românul considera unele articole eminesciene mai dure drept „pamflete", „febre stilistice" şi le compara adesea cu ceea ce el numea „caricarea realității prin desene". Lumea, zicea Românul, citeşte aceste articole cum ar privi o caricatură. „Ce faci în fața unei caricaturi? - Te uiți, râzi şi treci mai departe." - La fel şi cu pamfletele din Timpul.

Caricatura politică n-a fost preluată din secolul al XIX-lea şi pentru că oferă imagini dinamice, pliate pe realitatea imediată, amănunte ale istoriei de neînțeles fără „chei" - or, în manualele de istorie rolleriste de la noi, epoca însăşi este caricaturizată, prezentată în linii cât mai vagi, pentru ca secolul nostru clasic, placa turnantă a României moderne, să se piardă în ceață şi uitare. Caricatură peste caricatură: asta ar fi deconspirat totul...

Există, însă, şi un alt motiv pentru care acest fond cultural a rămas uitat ori s-a

ascuns cu bună ştiință. Este, într-adevăr, prea păstos, prea viu pentru a ieşi din timpul său; ar putea constitui, în anumite împrejurări, o adevărată explozie de impudicitate. Acest infern caricatural a avut, într-un sens, soarta amănuntelor „picante" din viața lui Eminescu. Îi mai pasă cuiva cum arătau hainele poetului ori pălăria lui C.A. Rosetti? Ideile largi, generale, se pot dispensa de „parfumul de epocă".

Şi totuşi, fără amănunte nu se poate: după cum am aflat de la Goethe, în ele se ascunde Mefisto. Cu oarecare grijă, aşadar, alegem din desenele epocii câteva înfățişând lumea poetului. Iar dacă măsurile noastre de precauțiune nu sunt de ajuns, vom aminti că însăşi regina Carmen Sylva făcea caricaturi: peretele sufrageriei din Mănăstirea Sinaia, acoperit astăzi cu discrete draperii, este plin de ele. Câteva au fost reproduse în 1933 în revista Boabe de grâu - de unde au trecut şi în Enciclopedia României din 1940.

Un singur lucru, de data aceasta ținând strict de istoria literară, trebuie reținut: imensa cantitate a desenelor politice din epocă au desființat o specie literară, fabula. Maii bine zis, caricatura a fost ecranul de plumb în care fabula s-a înfundat, s-a dizolvat, s-a absorbit. Cu cheia fabulei în mână - şi cu identificarea personajelor (ale căror chipuri sunt, de altfel, foarte curate, fotografice în anumite situații, autorii permițându-şi schimbări doar în privința trupurilor şi a mişcărilor) - putem citi lumea lui Eminescu prin imagini. Butada veche: Să ne despărțim de trecut râzând - poate fi interpretată, şi ea, faustic: să ne apropiem de trecut în acelaşi mod.

Pentru reproducerile foto, autorul ține să mulțumească în mod deosebit d-lui Ştefan Micioş, fotograf ia Biblioteca Academiei Române, a cărui lungă experiență a fost pusă la grea încercare iar pentru aşternerea în pagină a imaginilor, operațiune atât de migăloasă şi repetată - corpului tehnic ai Editurii EUROPA NOVA, d-nei Tomina Filip mai ales, ale cărei sugestii au dus la varianta de față.

## DREPTUL DE GRAȚIE

Bucureşti, 14 mai 1883

Se vede că ziua de 10 Mai e menită a avea însemnătate ominoasă pentru țara noastră. După ce alegerile făcute de Țepeluş, Pelin et comp. s-au declarat legitime, trebuia ca, în virtutea acelui principiu de acțiune reciprocă pe care ingeniosul Darwin [î]l numeşte corelațiunea creşterii, sentințe de justiție date în toată regula să fie declarate de neligitime. Voim să vorbim aci de unele din grațierile de restul pedepsei, decretate la 10 Mai la propunerea d-lui Stătescu.

Nu contestăm dreptul la grape, pe care constituția [î]l atribuie suveranului, dar fiindcă

nimic în lumea aceasta nu e absolut, ci totul mai mult sau mai puțin relativ, nici acest drept nu este absolut. El are o anume însemnătate. Dacă e vorba ca echilibrul şi siguranța să domnească în societatea umană, se cere neapărat ca orice act de injustiție şi brutalitate să fie contrabalanțat de-un act de justiție şi reparațiune. Cumpăna este emblema justiției. Geniul antichității o reprezintă cu legătura la ochi, - ea nu vede pe împricinați, nu are nici simpatii nicii antipatii; ea nu judecă, c-un cuvânt, după înclinări de inimă sau după .. interese electorale.

Dacă oamenii n-ar fi instituit judecata şi judecătorii, natura a îngrijit ca orice act de brutalitate să corespundă imediat c-un act de răsbunare. Pentru a împiedica ca răsbunarea să fie mai mare decât injustiția, s-a instituit pedeapsa, ultio publica, la vengence publiquement organisée. Aceste pedepse însă sunt aşezate pe câteva principii, pe când crimele şi delictele reprezintă o infinitate de cazuri. Se poate dar întâmpla ca în această infinitate de cazuri unul să nu se poată subsuma pe deplin sub articolul pedepsei şi, judecându-se în analogie numai, pedeapsa să iasă prea grea. În acest caz, şi numai în acest caz, dreptul suveranului de-a grația este un corectiv ai legii. Acest drept de grație este analog acelor mărimi din matematică a căror valoare concretă nu se poate reprezenta decât prin aproximație, cu toate acestea nu este o mărime nemărginită, ci o proporțională între un maxim şi un minim.

Considerațiile acestea au fost necesare pentru a vorbi de grațierea tânărului Sân-Marin, care-a atentat la viața d-lui N. Blaremberg. Se ştie că justiția n-a fost aspră cu tânărul Sân-Marin. Ea a admis circumstanța uşurătoare a vârstei, a temperamentului, a uşurinții cu care-a putut da crezare instigațiunilor unor mizerabili, şi nu i-a dictat decât un minim de pedeapsă, cu toate că faptul fusese de-o excepțională brutalitate.

Guvernul, pentru a-şi manifesta disprețul față cu justiția țării, [î]l înaintează şi-l medaliază în chiar timpul procesului. Aceasta era deja mult. Acum d. ministru de justiție uzează - ca să nu zicem abuzează - de-acel drept relativ la grație, atribuit regelui, pentru a-i ierta şi restul închisorii. Permită-ni-se a o spune: pentru un atentat de ucidere -înaintare, medaliare şi câteva zile de arest nu sunt o pedeapsă, ci o recompensă, şi poate că tocmai asta au voit consilierii M. Sale. Am întreba: pentru câte voturi în cele din urmă alegeri s-au plătit această recompensă?

Ca să constatăm că într-adevăr cumpăna guvernului e strâmbă, vom cita un caz foarte deosebit şi mult mai neînsemnat, unde însă dreptul de grape nu s-a manifestat de loc. Un domn Anghiropol a fețuit puțin în fața teatrului imensa personalitate a onorabilului Pherekydes. I s-a dat, pentru acest simplu delict, un an de închisoare, şi nimărui nu i-a venit în minte să-i scază o zi măcar.

Prin urmare, nu natura faptelor comise determină instinctele generoase de iertare ale M. Sale, ci deosebirea între victimele acestor fapte. Unde cearta e de lana caprina, suntem aspri; e vorba numai ca românul, şi mai cu seamă boierul român, să nu afle dreptate în țara asta. Pherekydes trebuie satisfăcut, Blaremberg nu.

Un act de adevărată justiție însă s-a făcut cu diaconul Cârlova G. Pătescu şi Ioan G. Pietraru. D. Brătianu s-a folosit de lovitura de stat, făcută acum la 10 Mai, pentru a grația în parte pe oamenii poliției sale secrete, care au atentat cu o nespusă dibăcie şi cu succesul cel mai sigur - la viața d-sale. Ca toți oamenii mari ai istoriei universale, - ca Cezar, ca Napoleon, ca Wilhelm Gloriosul, d. Brătianu nu voia să aibă o mică ediție bizantină a acestei comedii, care înconjură capetele bărbaților celebri c-o aureolă de martir. De-aceea angentul său de poliție, Cârlova, revizorul său şcolar de Ilfov, Pătescu, funcționarul numit de d-sa la finanțe, Pietraru, i-au făcut această plăcere c-un cuțit de bucătărie, de mai nainte subțiat cu pila pe unde avea să se rupă.

D. Brătianu crede că noi n-am citit pe Machiavelli şi nu ştim cu ce mijloace oamenii lui de stat caută a-şicompromite adversarii politici. Ştim prea bine că la un alt zece mai d. Brătianu va şterge cu totul pedeapsa unor amici atât de credincioşi şi atât de... discreți. Camerele aceste vor vota fără îndoială proiectul legii de reabilitare, propus în sesiunea trecută, absolut necesar pentru ca amicii săi să poată fi puşi la pensie, după ce vor fi espiat simulacrul de pedeapsă.

Dreptul de grație - în zilele ilustrului d. Stătescu - s-a pus astfel la discreționea societății anonime de esploatare, numită partid roşu. Maffia şi Camorra guvernează azi pe deplin. Să le fie de bine.

[M. EMINESCU]

(Timpul, Buc. 8(1883), nr. 108, mai 15, p. 1)

***DOCUMENTAR***

Paternitatea eminesciană a acestui articol se poate dovedi cu probele cele maii sigure: manuscrisele poetului. Ideea darvinistă a corelațiunii creşterii revine, de altfel, frecvent în ziaristica lui Eminescu. În mss 2275B, f. 23-24, citim: „Corelațiunea creşterii şi a scăderii. Creşterea unui organ îți aduce folos, aceea a organului corelativ pagubă. Nu e vorba de ceea ce vrei să obții. Tu lucrezi cu Mențiunea cea mai bună din lume. Dar ceea ce obții în realitate este corelațiunea creşterii, expresia admirabilă a lui Darwin, pentru relele care cresc alături de folosul ce l-ai obținut". În acelaşi manuscris, la fila următoare (25), „corelațiunea de creştere" este pusă de către poet în ecuație. Expresia şi explicații suplimentare ale ei maii găsim în mss. 2255, care este datat în aceeaşi perioadă a gazetăriei

eminesciene târzii. Despre proporția între un minim şi un maxim, de pildă: „Va să zică, creditul e o proporțională între un maxim şi un minim, nicidecum însă o mărime infinită, deşi se poate reprezenta c-o cifră concretă".

Acest editorial trebuia, aşadar, să se găsească în ediția Eminescu, printre textele cu paternitate certă. Problemele pe care le ridică sunt, însă, destul de greu de rezolvat cu instrumentele ştiințifice de care dispunem astăzi. Într-adevăr, se pare că Eminescu comite aici câteva erori, pe care i le va sancționa aspru Telegraful. Decretul cu grațierile apare în Monitorul oficial din 13/25 mai 1883 „Grațiem de restul închisorii ce aveau a suferi pe condamnații Nicolae Cârlova (diaconul)... George Sân Marin. Reducem osânda condamnaților acestora, şi anume: Gr. Pătescu cinci ani din pedeapsa ce are a mai face, loan G. Pietraru- 10 ani din 20 de ani de muncă silnică". Grațierile se fac în numele regelui, de ziua Regatului. Peste numai două zile de la apariția Monitorului oficial Eminescu publică acest articol în Timpul discutând trei cazuri din zona justiției petrecute în trei ani consecutivi: afacerea Pietraru-Cârlova-Pătescu (1881), afacerea Sân Marin - Blarenberg (1882) şi afacerea Arghiropol - Pherekydes (1883, aprilie). De fapt, de cauza sa proprie, atentatul din decembrie 1880, poetul leagă încă două cauze, care nici nu ştim în ce măsură îl interesau.

Îi răspunde Telegraful la 20 mai, ziar foarte violent împotriva Timpului din această perioadă, şi mai ales împotriva lui Eminescu. . Telegraful reia, de fapt, seria de atacuri la persoană pe care o susținuse în 1882 prin pana lui Nicolae Xenopol; este posibil ca acelaşi personaj să întrețină, şi acum, focul polemic; Nicolae Xenopol îl urmăreşte pe Eminescu în mod constant, până în 1911 aruncând, asupra amintirii poetului de data aceasta, stigmatul nebuniei şi al incoerenței logice. Acum, la 20 mai 1883, el combate cu argumente: „Timpul din 15 curent, neavând ce să mai strige, face cum zice francezul une guerre d'allemand. Este absurd ca dintr-un fapt care nu are nimic comun cu cestiunile politice să se facă o armă politică pentru a izbi în guvern, şi chiar în prerogativele acordate de lege Suveranului țării. Cu toate acesta, Timpul crede că este bine să urmeze astfel şi din grațierile făcute cu ocaziunea zilei de 10 mai îşi termita a discuta capului statului dreptul de grațiere; şi, ca să nu-şi lezmintă tradițiunile, acest organ al opoziției căruia niciodată nu-i place adevărul reproduce în rândurile sale inexactități cu care nădăjduieşte a da o umbră de seriozitate calomniilor sale. Nu nouă ne aparține a lua apărarea tânărului Sân Marin; aceasta a făcut-o chiar unul din redactorii Timpului la bara justiției. S-au făcut atâtea dezbateri în acel proces, încât nu credem să fie cel mai mic incident de care publicul să fie străin. A se mai susține, cum o face Timpul, că bătaia de la Şosea a fost un atentat este a voi cu obstinațiune să

rămână într-un rol ridicul; deci nu ne dăm osteneala să le răspundem pe acest teren.

Partea însă unde Timpul păcătuieşte cu vicleşug este aceea în care afirmă că tânîrul Sân Marin a fost medaliat după bătaia de la Şosea, zi că grațierea sa ar fi fost o recompensă pentru luptele ce familia acestuia a susținut în timpul alegerilor. Sunt insinuări din acelea care pot înşela pe unii oameni, şi care trebuiesc desmințite tocmai pentru a combate acest efect. De unde scoase Timpul o medalie care pretinde că i-ar fi dat lui Sân Marin? Nu alergați, stimați confrați, la asemenea minciuni, nu uzați de asemenea arme, căci veți ridica în contră-vă toată stima ce pot unii oameni s-o aibă pentru voi. Medalie dată lui Sân Marin ? Când? De cine ? Dar, încă o dată, asemenea insinuațiuni sunt meschine, bune poate pentru alte împrejurări, dar nu pentru a se servi de ele când discutați o prerogativă a capului statului. Vorbiți de recompensă electorală. Dar de ce nu sunteți logici cei puțin? Dacă Sân Marin, după cum spuneți, ar fi avut protecțiunea guvernului liberal - cum ați strigat-o de la început către cine a voit să vă audă - avea familia lui trebuință acum să mai alerge la mijloacele electorale pentru a obține grațierea tânărului brigadier? Această familie ieşită din popor nu-şi uită originea şi a luptat şi luptă pentru drepturile poporului, în rândurile poporului! Nici frații Stoiceşti, nici familia întreagă a lui Sân Marin nu sunt dintre aceia care îşi vând conştiința, ei lucrează din convingere şi toți aceia care îi cunosc pot să v-o spună.

Timpul mai acuză pe d. ministru de justiție că n-a grațiat pe d. Arghiropol; dar acest ziar, care numără printre redactorii săi mai mulți jurisconsuți, cum poate el să comită o erezie aşa de mare judiciară încât să ceară a se grația un prevenit? D. Arghiropol este în prevenție şi până nu există o condamnare şi o executare parțială a pedepsei nu poate fi vorba de grațiere.

Las la o parte insulta ce aduceți primului ministru că ar fi organizat singur atentatul la viața sa; sunt lucruri de acelea care revoltă bunul simt şi care nu merită nici o atenție. Cei de la Timpul judecă pe alții după sufletul lor, şi într-un sentiment de mărinimie şi generozitate caută să facă o meschinărie. Astfel au urmat întotdeauna, şi nu am termina mai bine decât repetând propriile cuvinte cu care îşi fineşte seria elucubrațiunilor Timpul de la 15 mai: «Să le fie de bine»!

(Telegraful, Buc, 13 (1883), nr, 3. 308, mai 20. p. 2-3)

Acestea sunt faptele, cum se zice. Încercăm să le descâlcim pe rând, pentru că ne aflăm în fața primei polemici pierdute de către Eminescu, în întreaga sa carieră ziaristică, din cauza lipsei de informații. Afacerea Sân-Marin - N. Blarenberg s-a petrecut la sfârşitul lunii mai 1882 şi a făcut vâlvă în iunie, când Eminescu se afla la mare (în singurul concediu pe care şi l-a putut permite ca ziarist). Poetul nu cunoaşte, deci, lucrurile în mod direct.

Brigadierul Sân Marin l-a pălmuit pe N. Blarenberg la Şosea, la mijloc fiind o femeie, sora brigadieruiui, care a pretins că ilustrul personaj a jignit-o. Lucrurile sunt destul de încâlcite; a urmat un proces răsunător, pe tânărul brigadier apărându-l, între alții, Gr. Păucescu (redactorul de la Timpul amintit aluziv de către Telegraful) - şi Grigore Ventura care a cerut „circumstanțe uşurătoare" - ce se vor acorda acuzatului (de ele vorbise şi Eminescu). De vreo medaliere a lui Sân Marin în timpul procesului, însă, nu credem că poate fi vorba; ziarele şi Monitorul oficial, cât ne-a fost în putință a le cerceta, nu dau o asemenea informație. Într-adevăr, de unde va fi scos Eminescu medalierea şi înaintarea în grad a tânărului brigadier? Este limpede că cineva îi dă informații cu gând să-l compromită. Foarte gălăgioşi, prietenii şi rudele lui Sân Marin au lucrat, într-adevăr, intens pentru liberali în recentele alegeri din aprilie 1883 - lucru verificabil prin presă.

Afacerea Arghiropol-Pherekides este, în schimb, recentă, incidentul s-a petrecut în aprilie, în timpul alegerilor, iar procesul este pe rol. Întreaga chestiune o găsim dezbătută în Poporul lui N. Bassarabescu, şi vom cita pentru a se vedea sursa de „inspirație" a lui Eminescu - şi pentru a contura cel puțin în linii largi relația sa cu N. Bassarabescu în această perioadă.

***Pălmuirea de la teatru***

Un individ este depus la Văcăreşti prin mandat al judecătorului de instrucție de pe lângă tribunalul Ilfov, fiindcă a pălmuit pe un alt individ, alaltăieri seara, în fața birtului Broft. Autorul e d-nul Arghiropol, fost secretar la legațiunea din Paris, iar pacientul este actualul ministru ce reprezintă România la Paris, dl. M. Pherekyde.

După cum ni se relatează nouă lucrurile, iată ce împrejurare a motivat agresiunea de care a ajuns să sufere obrazul onorabilului ministru al României la Paris. D. Arghiropol a fost numit acum un an, de către guvernul din Bucureşti, secretar de legațiune la Paris, fără ştirea şi învoirea d-lui Pherekyde, şeful zisei legațiuni. O neatenție, o necuviință din partea ministrului de externe din Bucureşti, recunoaştem bucuros şi blamăm această procedare ca o dispozițiune neuzitată mai cu seamă în sfera pentru care era desemnat d. Arghiropol - însă de care acesta nu putea fi câtuşi de puțin vinovat.

Prezentându-se, dar, la postul său, d. Arghiropol este primit foarte aspru şi în modul cel mai umilitor. Însă el nu face caz de aceasta, şi rămâne la postul său. D. Pherekyde, văzând că prin modul în care l-a primit nu poate să se debaraseze de secretarul neagreat, recurge la alt mijloc: acela de a-l denigra cu calificațiunile cele mai odioase, am putea spune chiar infamante taxându-l de escroc şi întreținut de femei; şi pe baza acestui raport confidențiall obține revocarea sa.

Află despre aceasta d. Arghiropol şi îndată îi trimite martori spre a-l obliga să probeze că este adevărat ce a afirmat oficial - sau în caz contrar, a-i da domnul Pherekyde reparațiunea prin arme. Însă d. Pherekyde refuză şi una şi cealaltă, puindu-se sub egida autorității sale ministeriale. În fața acestui refuz, calomniatul Arghiropol conține orice mânie spre a nu da la Paris urâtul spectacol al maltratării reprezentantului României de către un conațional al său, şi poate chiar judecând greutatea răspunderii pentru un atac îndreptat asupră-i pe tâmpul cât şi în locul unde îşi exercita înaltele sale funcțiuni.

Se întâmplă, însă, că, de alegeri, guvernul îşi recheamă la Bucureşti pe toți votanții săi din străinătate, şi vine şi d. Pherekyde ca unul ce intră în această categorie. În acelaşi timp, d. Arghiropol vine la Bucureşti şi, după cum se susține, întâlnind pe ofensatorul său pe trotuar, îl abordează în aceşti termeni:

- D-le, vă întreb şi aici, unde nu sunteți în exercițiul funcțiunii, d-voastre, stăruiți a menține calomniile ce le-ați scris în privința mea, sau îmi dați reparațiunea cuvenită? La acestea, d. Pherekyde răspunde:

- Nu am nici o socoteală să-ți dau! - şi voieşte să treacă înainte. Însă adversarul său, apucându-l repede de piept şi scuturându-l cu forță îi zice:

- Atunci eşti un mizerabil calomniator care nu merită alt decât pălmuireal

Şi într-adevăr, îi aplică repede câteva perechi de palme care în argo al agresorilor poartă ciudatul nume de TASMALE.

Poliția a pus îndată mâna pe dânsul şi l-a arestat, după care Parchetul l-a şi depus la Văcăreşti. Excesul de zel al Parchetului este în acest caz prea evident, şi arată că pentru un favorit al zilei se înfrânge orice lege, numai spre a-l satisface. D-nul Pherekyde aici, la Bucureşti, nu mai era decât un simplu particular, ca şi agresorul său, şi prin urmare nu era în drept poliția judecătorească să procedă față cu acesta într-alt fel de cum ar fi procedat către unul ce ar fi atacat pe un simplu muritor dizgrațiat de guvern.

Amintească-şi cineva, într-adevăr, cazul călcării de la tipografia Poporului, când frații Sân Marin, cu cumnatul lor Stoicescu, constituiți în bandă, veniră să amenințe cu moartea pe dl. N. Bassarabescu, directorul acestei foi, dacă nu va retracta calificațiunile meritate, date de Poporul atentatului de la Şosea: caz în care, cu toate că legea prescria pedeapsă până la doi ani, reclamațiunea d-lui. Bassarabescu fuse trimisă în derâdere la judecătorul de pace! - şi se va vedea simțământul de justiție care guidează administrapa rosetto-brătiană: se va vedea adică cum legea pentru favorit este mamă părtinitoare, în vreme ce pentru adversar este ciumă persecutoare.

Orice s-ar obiecta în cazul de față, nu este un cuvânt că, pentru calitatea de ministru a cuiva, urmează să sufere în tăcere dezonoarea altcineva, şi prin urmare declarăm că

depunerea la Văcăreşti a d-lui Arghiropol este un abuz de putere, condamnabil din toate punctele de vedere.

(Poporul, Buc, 2 (1883), nr. 378, apr. 23-24-25, p. 3)

Relația dintre cele două evenimente a fost făcută, aşadar, în Poporul lui N. Bassarabescu de unde a fost preluată şi accentuată în Timpul. Chiar comparația: „legea pentru favorit este mamă părtinitoare în vreme ce pentru adversar este ciumă persecutoare; pentru un favorit al zilei se înfrânge orice lege, numai spre a-l satisface" - devine, în Timpul: „Prin urmare, nu natura faptelor comise determină instinctele generale de iertare ale M. Sale, ci deosebirea între victimele acestor fapte. Unde cearta e de lana caprina, suntem aspri; e vorba numai ca românul, şi mai cu seamă boierul român, să nu afle dreptate în țara asta. Pherekyde trebuia satisfăcut, Blarenberg, nu."

Poporul urmăreşte până în amănunte afacerea Arghiropol -Pherekyde, dând asemenea ştiri: „Afacerea (...) a venit înaintea camerei de acuzare şi înaintea tribunalului de Ilfov. Amândouă l-au ras pe cel mai slab, cea dintâi respingându-i cererea de a fi eliberat pe cauțiune, cel de-al doilea condamnându-l la un an de închisoare corecțională..." (11-12 mai 1883). Procesul s-a petrecut, aşadar, chiar în ajunul zilei de 10 mai; exista, deci, o condamnare împotriva lui Arghiropol - şi un cuantum de pedeapsă efectuată, astfel încât se putea acorda grațierea suveranului; Telegraful îl acuză pe nedrept pe Eminescu de necunoaştere a realității. Poporul va prelua amplu editorialul eminescian din Timpul, 15 mai 1883, în partea care-l interesa: N. Bassarabescu se opreşte la fraze „... Pherekyde trebuie satisfăcut, Blarenberg, nu." N. Bassarabescu nu-i va răspunde Telegrafului din 20 mai care găsise neadevărurile pe care le-am semnalat. Se pare că Poporul este mulțumit cu armătura teoretică eminesciană privind dreptul de grație. Din păcate, colecția Poporului este incompletă la Biblioteca Academiei şi nu putem urmări în toate articulațiile acest complex polemic. Ştim doar că numitul Arghiropol face parte din lungul şir de rude ale lui I. L. Caragiale. Mai ştim că Eminescu obişnuia, uneori, să ia apărarea prin presă unor prieteni. Al. Ciurcu însuşi va mărturisi că poetul l-a ajutat într-un lung şi greu proces din 1882, şi va cita articolul poetului din Timpul (mărturie foarte prețioasă privind paternitatea eminesciană a articolului respectiv). Am putea crede, la prima vedere, că poetu! s-a angajat într-o polemică de circumstanță, legând de cazul Pietraru alte cazuri apropiate. Din această perioadă datează, însă cunoscuta sa scrisoare:

***Domnule Maiorescu,***

Ieri, sosind Făgărăşanu de la Galați, nu am fost de loc la redacție. Numai aşa se poate esplica cum s-au strecurat articolul infect al lui Bassarabescu. Azi am declarat că mă

retrag de la Timpul dacă nu se va tace o deplină şi sinceră retractare a acelor şiruri injurioase. D. Păucescu a fost însărcinat să stilizeze această retractare. Nu am ştiut absolut nimic despre existența acestui articol, care n-a fost comunicat nimănui şi trimis în modul anonim în care acest individ continuă a-şi trimite insanitățile la Timpul.

Al d-voastră supus, M. Eminescu.

Scrisoarea este din 2 iunie 1883, şi se referă la un violent articol antimaiorescian publicat în Timpul (criticul trecuse, să nu uităm, de partea liberalilor în alegerile din aprilie 1883, constituind, împreună cu gruparea junimistă, ceea ce s-a numit „opoziția miluită"). Articolul venea, însă, după un altul, foarte calm, teoretic, cu accente şi inflexiuni eminesciene, în care i se contesta lui Titu Maiorescu dreptul de a se considera exponentul conservatorilor din România. Prin „breşa" făcută, N. Bassarabescu a introdus „insanitățile" sale. Colaborarea redactorului de la Poporul la Timpul îl va face, pe Eminescu, să-şi redacteze chiar demisia către Lascăr Catargiu, preşedintele Partidului conservator:

***Domnule President,***

Aflu cu părere de rău că, fără ca eu să fi fost întrebat măcar, d. N. Bassarabescu redactorul poate prea cunoscut al foii Poporul, colaborează în mod regulat la redacția Timpului. Permiteți-mi a vă declara că mie unuia nu mi-e încă cu totul indiferent cu cine împărtăşesc onoarea de-a colabora la una şi aceeaşi publicațiune. Am fost pururea - nenumărate coloane de şapte ani ale Timpului o dovedesc - în contra acelor scriitori cari cred a se putea dispensa şi de talent, şi de cunoştințe, şi de idei, numai dacă vor vorbi într-un mod incalificabil de persoana Regelui, până în momentul când mâna monarhului semnează - cu dispreț- vreun decret de decorare sau de numire în funcție. E lesne de înțeles că nu pot primi solidaritatea cu asemenea pene, oricât de mare ar fi îndealtminterelea credința mea în principiile conservatoare. Având părerea de rău a vă declara că, în asemenea condiții mi-e peste putință de-a mai colabora la Timpul, vă rog să binevoiți a primi încredințarea totodată că hotărârea mea nu-mi alterează nici credința în principiile conservatoare, nici împuținează respectul pe care vi-l datoresc.

M. Eminescu

Această scrisoare-demisie este datată „Bucureşti, 15 februarie 1883", şi ştim că Eminescu se internase, pentru scurt timp, în februarie 1883, în spital. Defecțiunile de la Timpul cu intruziunea unor pene ziaristice străine în campaniile ziarului conservator datează, aşadar, din primăvara lui 1883; în mai-iunie se va crea situația de criză. Este mai mult ca sigur, omeneşte judecând lucrurile, că în editorialul din 15 mai 1883 N. Bassarabescu şi-a

introdus, pe armătura teoretică a lui M. Eminescu, exemplele care-i conveneau. O putea face chiar în tipografie, intervenind în şpalt. Poate că lui Eminescu i s-a cerut - după modelul din amintirile lui Caragiale - numai începutul articolului, restul fiind completat în redacție. Poate că poetul a fost chiar convins să scrie însuşi, dându-i-se informații false.

Desigur, Timpul nu răspunde Telegrafului, care de la 20 mai în sus „jubilează", atacând continuu, furibund:" Nici nu ştim dacă trebuie să-i mai luăm în serios pe cei de la Timpul, într-atât sunt de mari nepriceperile, ca să nu zicem altfel, pe care le scriu (...) O veche zicătoare românească zice că atunci când Dumnezeu vrea să piardă pe om îi ia mai întâi mințile. Numai astfel ne putem esplica... De altfel, nici un om cu mințile întregi nu poate să scrie asemenea lucruri..." (articol din 17 iunie 1883)

***Haiducii politici***

Se întâmplă, însă, că un singur ziar, Binele public, ia apărarea lui Eminescu în această grea polemică privind grațierile din mai 1883. Într-adevăr, rămânea necomentat cu totul cazul Pietraru, care-l interesa atât de mult şi atât de personal pe Eminescu. Ei bine, foaia lui Gună Vernescu va prelua exact acest caz, în editorialul din 3 iunie. Citățm amplu, mai ales pentru informațiile pe care le găsim în acest articol:

„Era un moment când ministerul Ion Brătianu se clătina serios şi se simțea în ajunul căderii. Atunci, ca printr-un efect magic, ca printr-o maşinărie de teatru, totul se schimbă în câteva ore. Ce se întâmplase? Într-una din zile, la Camera deputaților, pe la sfârşitul şedinței, garda se ridicase în mod neobişnuit de la intrare, sergenții poliției fură trimişi după trăsuri, primul ministru ieşise singur - şi unul dintre funcționarii săi de la finanțe, Ion Pietraru, cu un cuțit de la bucătărie în mână, să zice că încercase a-l asasina. Telegramele zburară în toate părțile şi felicitări sosiră din țară şi din străinătate, pentru norocita scăpare c-o singură zgârietură. Compătimirea fu escitată, manifestare cu masele se organiză, situațiunea se schimbă – iar d-l Ion Brătianu se putu da martir pentru patrie. Pietraru, dus la poliție, fu tractat cu toate onorurile cuvenite. Se încercară a-l face scăpat, sub pretext că e nebun sau maniac politic, dar medicull legist, neînțelegând sau nevoind să înțeleagă voința celor de la putere, constată că Pietraru era în toată firea, mai ales când susținea că tentativa o meditase de mai multe zile şi că voise s-o facă. În treacăt putem astăzi aminti că acel medic legist peste câțiva ani şi-a primit izbirea ce merita pentru că nu pătrunsese intențiunea cu care se întâmplase fiorosul eveniment.

Deşi avea aparința unei înscenări, totuşi faptul fu exploatat ca armă contra opoziținii de către guvern şi organele-i oficioase. Pe când afacerea se strămută de la un judecător instructor la altul (şi mulți din ei nici n-au mai rămas în magistratură), organul d-lui

Rosetti se silea a împleti asupra asasinatului politic tot felul de utopii, iar foița pamfletară a poliției amesteca pe toți cei din opoziţiune în marele complot al lui Pietraru, secondat de diaconul Cârlova şi de fostul revizor Pătescu, care avusese grijă cu câteva zile mai nâinte a trimite manifeste şi proclamațiuni sforăitoare către ziare şi particulari prin concursul binevoitor al poştei guvernului. Ne aducem încă bine aminte de rechizitoriul d-lui procuror general, când procesul se dezbătea înaintea curții de juraţi. D-sa lăsa a se înțelege că marele complot fusese organizat de beizadea Grigore Sturdza şi afirma că viitorul va da pe față pe adevărații promotori ai crimei.

Ceea ce atunci era viitor, astăzi este prezent: fie-ne dar permis a cerceta puțin lucrurile în urma celor întâmplate de-atunci încoace/ Condamnați de juri, Pietraru-Pătescu-Cârlova fură trimişi la ocne, unul pentru toată viața, ceilalți pe timp de 20 şi 5 ani. După trecerea de abia un an-doi, d-l Rosetti se gândi la martirii d-sale, şi ce văzurăm ? Începu mai întâi a propune prin ziarul oficios că închiderea tâlharilor în puşcării e contra libertății şi umanității. Puşcăriile, zicea d-sa, sunt o sucursală a iadului modern; bieții tâlhari n-au aer curat, n-au palate şi grădini, n-au biblioteci şi cabinete de lectură.

După aceea văzurăm pe unul din fiii d-lui Rosetti vizitând ocnele, stând de vorbă cu martirii tâlhari, dându-le consilii şi speranțe duioase. Îndată după aceea văzurăm încercarea arestaților de la Telega a voi să scape, cetirăm înfocata apărare ce le făcea ziarul Românul, spunând că aveau dreptul să se încerce a scăpa, căci dulce e libertatea (şi anarhia!), ascultarăm chiar insultele cu care năpădea pe soldații care, voind a-şi face datoria, fuseseră măcelăriți de tâlhari.

Am citit însă şi ceva mai semnificativ. Trădându-şi cugetarea (care era de-a face scăpat pe faimosul asasin) organul oficios scuza pe Pietraru şi-l achita cu desăvârşire zicând: - Ce fel? Alături cu vinovați pentru crime ordinare sunt deținuți şi arestații politici, de exemplu Pietraru, care, într-un moment de nebunie, crezând c-aduce servicii patriei sale, ridică mâna asupra unui ministru? Aceasta nu înseamnă decât dorința de-a prezenta pe Pietraru sau ca nebun, sau ca mare patriot animat de înalte simțăminte politice. Iarăşi în treacăt putem înregistra că Pietraru şi ceilalți complici ai lui - în loc de-a fi puşi la lucrul greu al ocnei, se bucurară de toate favorurile puterii, fuseră tractați ca nişte coconaşi, ca scriitori de cancelarie, ca impiegați iubiți de potentații zilei.

Aceasta se petrecea în vara anului trecut. De-atunci încoace, în cele 9 luni trecute, avurăm a constata şi alte împrejurări semnificative. Beizadea Grigore Sturdza, care odinioară îşi dăduse aerul de opozant şi cap de partidă scoțând Democrația națională, trecu în tabăra guvernului. Dintre scriitorii importantului său organ, unul fu găsit bun pentru redacția Românului, altul fu însărcinat a edita o foiță de propagandă care, ca şi beizadea Grigore

Sturdza, începu prin opoziție spre a ajunge la servilism către dualitatea Rosetti-Brătianu.

În timpul alegerilor, beizadeaua Grigore Sturdza, autorul vestitei petițiuni din laşi prin care se cerea înființarea pedepsei cu moartea, acela într-ale cărui case se ținuse întrunirea, fu candidat guvernamental la laşi, prezentat, susținut şi ales de comitetul partidei roşii - sau mai bine de agenții administrațiunii. Mai mult încă. Cu ocazia zilei de 10 mai văzurăm că Pătescu şi Cârlova fură grațiați de restul închisorii, iar pedeapsa lui Pietraru fu redusă la 10 ani, negreşit după dorința şi inițiativa lui Ion Brătianu, căci în starea de vizirat sub care ne aflăm nici că e permis a bănui cineva că grațierea s-ar fi făcut fără expresa voință a primului ministru.

Şi acum întrebăm, fără alt comentariu: opoziținea sau guvernul dispusese de funcționarii Pietraru şi Pătescu spre a-i îndemna să plăsmuiască manifeste sforăitoare, să ia cuțitul şi să-şi dea aere de haiduci politici? Opoziținea - sau guvernul i-a îndemnat să atace, le-a luat apărarea şi i-a grațiat?

Să nu vi se pară că aici e înaltă clemență, că reducera pedepsei lui Pietraru nu înseamnă grațiere. M. Sa Regele nici nu s-ar fi gândit la asemenea individe şi, fiindcă împrejurarea privea pe primul consilier, cuviința şi demnitatea (despre care nu d-nii Rosetti-Brătianu pot da lecțiuni suveranului) nu l-ar fi lăsat să ia inițiativa unei asemenea grațieri.

Apoi, dacă serioasă ar fi fost tentativa, negreşit că s-ar fi considerat din punctul de vedere al moralității şi al exemplului. D-nul loan Brătianu putea să intre în sufletul d-sale de atentator, dar nu putea, prin astfel de grații, să încurajeze atentatul de omor - şi chiar omorârea oamenilor poiitici. În fine, precum ni s-a realizat bănuiala în anul trecut, când ziceam că nu ar fi de mirare să auzim în curând de grațierea lui Pietraru şi a complicilor lui, cine poate afirma că iarăşi în curând el nu va fi - sau făcut scăpat prin evadare, sau grațiat pe deplin ?! - Şi atunci,, omul care nu mai avea nimic de pierdut, care prin urmare era în stare să primească orice propuneri, fie cât de degradatoare, funcționarul ministerului de finanțe al lui loan Brătianu - ori va găsi o funcțiune grasă la monopol, la vinuri, la spirtoase, într-un unghi depărtat al țării unde nimeni nu-l cunoaşte, mai cu seamă schimbându-şi numele - ori va pleca în străinătate ca să trăiască liniştit cu fondurile ce trebuie să-i fi asigurat aceia care l-au îndemnat să joace rolul ce-l cunoaştem.

Astfel, istoria va scrie (şi cu ce seriozitate!) că d. Brătianu loan atât s-a jertfit pentru patrie încât a trebuit să înfrunte chiar cuțitul asasinilor! Milioane pentru asemenea virtuți cetățeneşti, milioane multe şi... menținerea la putere îndelungă şi cu orice preț.

(Binele public, Buc., 15 (1883), nr. 147 (1214), iun. 3, p. 1).

Acest text din Binele public răzbună, ca să zicem aşa, câteva săptămâni de trădări, înşelătorii şi capcane în care a fost tras Eminescu. Înfrânt în amănunte -poetul câştigă, de fapt, polemica în zona ei fierbinte, centrală. Verificate, toate informațiile date de ziarul lui Gună Vernescu sunt exacte. Asta arată că cineva, undeva, „contabiliza", urmărea cu insistentă, de trei ani încoace, întreaga evoluție a cazului Pietraru-Cârlova-Pătescu. În loc de concluzii, vom aminti doar că suntem la începutul lui iunie 1883, că probabil chiar în această zi de 3 iunie Eminescu se deplasa la laşi, în interes de serviciu, la sărbătorile regale pentru dezvelirea statuii lui Ştefan cel Mare. În buzunarul de la haină avea cu sine numărul din Binele public în care i se făcea dreptate. Ar fi hazardat, la nivelul actual de informație de care dispune eminescologia, să afirmăm că textul a fost scris şi publicat de către Eminescu însuşi -care apela la alte ziare pentru că al său era tot mai dificil de redresat către tonul polemicii serioase, implicate, din anii trecuți. Vom aminti doar că prietenii poetului l-au văzut, la Iaşi, destul de îngrijorat, retras, privind temător în toate părțile. Lui Creangă i-a arătat, seara, înainte să se culce, un obiect ciudat pe care abia-l cumpărase şi-l punea noapte de noapte sub pernă: era un revolver. Dovadă a nebuniei, zic unii biografi. Dovadă că scăpaseră din închisoare doi dintre cei trei „haiduci politici" cu care se luptase atâta: al treilea, „şeful", dorea de asemenea să iasă, dar un ziarist îndârjit, ori câțiva ziarişti îndârjiți, ori totuşi unu! singur şi câțiva prieteni ai săi - îi țineau poarta puşcăriei...

## DESPĂRȚIREA DE MAIORESCU

***Bucureşti, 30 mai 1883***

Cu ocaziunea răspunsului la Mesajul Tronului, un orator cunoscut, d. Maiorescu, a luat cuvântul, dacă nu în numele partidului conservator, în numele ideilor conservatoare, pe care le-a represintat altădată cu atâta talent şi cu atâta demnitate.

Şi aceste idei i-au inspirat cea mai frumoasă parte a discursului său, aceea în care cu o logică neînvinsă analizează ce este acea pretinsă opinie care ar fi cerând revizuirea Constituțiunii. D-sa constată că toate vocile care cer revizuirea sunt decât ecourile deşteptate prin o singură voce, aceea a lui C. A. Rosetti, şi ecourile nu constituiesc opiniune publică pentru că ecoul nu este esperiunea unei cugetări ci rezultatul sunetului ce se isbeşte de natura brută.

Reproducem mai jos în întregul lui discursul d-lui Maiorescu şi lectorii noştri vor vedea în partea la care facem alusiune ce bine-i şade talentului când este pus în serviciul unor idei sănătoase.

Mult mai puțin fericit a fost d-nul Maiorescu când a căutat să explice despărțirea sa de partidul din care a făcut parte. Explicările sale sunt atât de încurcate încât chiar d-sa s-a crezut dator să se scuze, fiindcă le dă numai pentru că a fost provocat.

Mai mult decât provocat, dl. Maiorescu a fost silit să se explice, căci dl. Lecca, în candida sa naivitate, i-a spus că se apropie de partidul liberal, fără să-şi dea seama că este o insultă să-i spui unui om în față că şi-a părăsit credințele sale politice ca să adopte pe ale altora.

„Nu e adevărat, a zis dl. Maiorescu, că mi-am schimbat credințele mele. Din contra, partidul conservator e cel care-a părăsit ideile de ordine, care sunt forța lui, retrăgându-se din corpurile legiuitoare. Un guvern, a afirmat d-sa, are dreptul de-a face totul ca să izbutească în alegeri: şi dacă listele electorale au fost confecționate conform legii, dacă întrunirile au fost libere şi liberă presa, dacă alegerile s-au validat în corpurile legiuitoare, guvernul este în legalitate şi cei ce tăgăduiesc legalitatea se aruncă în anarhie, cu atât mai mult că nu există nici o autoritate care să judece între opoziția şi guvern această cestiune de legalitate şi nu-i rămâne opoziținii decât revoluțiunea. Pe această cale eu nu pot să urmez, şi de aceea m-am despărțit de guvernul conservator."

Dar această explicare să fie, oare, adevărată? Ne pare rău că suntem nevoiți s-o spunem, dar eroarea pe care, cu bună ştiință, o face d. Maiorescu este prea gravă ca să ne fie permis a tăcea.

Lectorii noştri îşi aduc aminte că n-am incriminat pe nimeni din aceia care au fost cu noi când eram la putere şi ne-au părăsit în dată ce-am pierdut puterea. Dar, din momentul ce suntem atacați, suntem în drept să răspundem, dacă nu altfel, dar restabilind adevărul.

Ei bine, adevărul este că d. Maiorescu nu s-a despărțit de partidul conservator în momentul în care partidul s-a retras din camere, aşa încât să poată zice că s-a despărțit pentru c-am apucat pe căi anarhice. Este mult de când dl. Maiorescu, împreună cu doi-trei amici şi sub conducerea d-lui Carp, a început să se depărteze de noi şi să se apropie, dar nu de partidull liberal, cum se înşeală dl. Lecca, cu nesfârşita lui naivitate, ci de guvernul partidului liberal. Şii este mult timp de când cel mai elocinte interpret al ideilor conservatoare a veştejit atitudinea pe care o luaseră d-lor, cu numele de opoziținue miluită. Dovadă despre aceasta este candidatura miluită a d-lui Maiorescu comparată cu candidaturile biciuite ale tuturor conservatorilor care n-au părăsit partidul lor. Nu este, dar, exact că dl. Maiorescu s-a despărțit de noi pentru că am apucat căi anarhice: d-sa s-a despărțit de noi ca să se apropie de mila guvernului în alegeri.

Dacă afirmația d-lui Maiorescu nu este exactă, teoria constituțională pe care a susținut-o e şi mai greşită.

Conştiința publică se înfioară şi se revoltă la ideea emisă de d. Maiorescu că guvernul are dreptul de a comite toate infamiile, numai să izbutească în alegeri. Ca în momentul alegerilor un guvern să facă, contra legii, înrâuriri, ca, servit de agenții prea zeloşi s-au înşelat de amici gata de a-l părăsi a doua zi, spălându-şi mâinile, să uite, în frigurile electorale cum se zice, datoria lui de ocrotitor al tuturor intereselor şi de protector al tuturor drepturilor, aceasta s-a mai întâmplat. Dar trebuia dl. Brătianu care a venit la putere tocmai în numele libertății electorale ca să îndrepteze, în timp de şapte ani, toate forțele țării spre o țintă unică, majoritatea în alegeri, ca să ridice corupțiunea şi persecuțiunea la înălțimea unei dogme de stat, şi să trateze apoi opoziția ca pe-un popor învins pentru care protecția legilor nu există şi care află în fiecare funcționar un instrument de persecuțiune! Şi trebuie să vie dl. Maiorescu ca să legitimeze toate acestea!

Bine zice românul: să te ferească Dumnezeu nu de turc, ci de românul turcit!

Este nedrept dl. Maiorescu pentru sine, nedrept pentru guvernul din care a făcut parte, când compară alegerile actuale cu alegerile făcute sub guvernul conservator.

Dacă voia cu orice preț să găsească alegeri pe care să le poată compara cu alegerile d-lui Brătianu, trebuia să se scoboare în istorie până la alegerile de sub căimăcămia lui Vogorides. Numai sub căimăcămia lui Vogorides s-au făcut alegerile astfel încât a ieşit o mare majoritate separatistă în Moldova, când toată lumea era pentru unirea țărilor surori - precum astăzi a ieşit o mare majoritate revizionistă, când nu sunt în toată țara 100 de oameni care să vrea revizuirea constituției.

Şi dacă ar fi fost nişte alegeri ordinare, răul nu era aşa de mare, căci tot răul ar fi fost ca țara să mai sufere încă trei-patru ani un guvern mai rău decât altul. Dar răul ce pot face alegerile unei camere de reviziune este ireparabil. Rău face guvernul care înrâureşte alegerile pentru a se ține la putere; dar guvernul care sugrumă voința alegătorilor pentru a schimba constituțiunea țării, comite o lovitură de stat. A declara legitim un asemenea fapt, este a declara că fiecare guvern are dreptul a modifica constituțiunea după placul lui, este a declara că constituțiunea țării nu leagă pe puterea executivă. Căci, dacă guvernul are dreptul de-a schimba constituțiunea, după cum M. S. Regele are dreptul de-a schimba guvernul, atunci nu mai sunt instituții şi totul se reduce la voința unui singur!

Dar cea mai mare eroare a d-lui Maiorescu, aceea din care izvorăsc toate celelalte, este ideea că nu există nici o autoritate instituită de lege ca să judece între guvern şi opoziție, atunci când afirmă că ceilalți tăgăduiesc că camerele sunt expresiunea voinței alegătorilor. Dar atunci, care crede d-sa că este funcțiunea M. S. Regelui în stat? Lucru curios! Dl. Maiorescu se pretinde conservator, ba mai conservator decât toți, şi uită cea dintâi dogmă a partidului conservator, care este monarhia constituțională! Pretinde să facă la toți

lecțiune de constituționalism, şi uită pre cel dintâi factor constituțional, pre M. S. Regele! Ca dl. Rosetti să ne spună în ziarul său că, dacă guvernul a violat conştiința alegătorilor, alegătorii n-avea decât să opună forță contra forță, şi, dacă nu ne place guvernul, n-avem decât să facem revoluțiune - aceasta se înțelege. Dl. Rosetti n-a priceput niciodată rolul înalt al monarhiei constituționale în societățile moderne şi tocmai de-aceea este republican!

Dar această ignoranță nu este permisă unui conservator, unui monarchist cum este dl. Maiorescu. D-sa trebuie să ştie că funcțiunea M. S. Regelui este de-a ține cumpăna dreaptă între partide, de-a nu permite guvernului să puie voința lui în locul voinței alegătorilor, şi de-a sfărâma alegerile în care voința țării a fost sugrumată; aceasta este funcțiunea Monarchului într-un guvern parlamentar, acesta este folosul ce-l poate trage țara de la instituțiunea monarchiei.

M. S. Regele, în alte timpuri, a găsit mijlocul de-a uza de înalta Sa prerogativă în contra guvernului din care făcea parte şi d. Maiorescu.

Şi d. Maiorescu îşi face o idee nedreaptă de M. S. Regele când crede că nu va găsii mijlocul de a face să se respecte voința țării tocmai acum, când este vorba de-a se dărâma temeliile pe care este clădit edificiul nostru public.

La această înaltă intervențiune a făcut apel opoziținea, retrăgându-se din Corpurile legiuitoare.

Ea a zis țării: voința ta a fost sugrumată în aşa grad, încât discuțiunea în parlament a devenit iluzorie, şi, prin prezența lor în corpurile legiuitoare, aleşii voştri n-ar putea decât să mascheze lovitura de stat care se pregăteşte. Numai M. S. Regele poate, în asemenea împrejurări, să facă a ți se respecta voința şi a-ți scăpa constituțiunea.

În acest limbaj nu este nici anarchie, nici revoltă. Este hotărârea nestrămutată a opozipunii de-a nu servi de instrument pentru a se legitima o adevărată lovitură de stat!

[M. EMINESCU]

(Timpul, Buc, 8 (1883), nr. 119, mai 31, p. 1)

***DOCUMENTAR***

Nu pierdem timpul şi spațiul pentru a argumenta paternitatea eminesciană a acestui editorial. Tonul rezervat, menținerea în zona teoretică, precauțiunile pe care şi le ia autorul textului discutând trecerea lui Titu Maiorescu de partea liberalilor, sunt argumente că „îi scrie" un prieten. În această trecere a junimiştilor de partea liberalilor, Eminescu nu s-a angajat; el a rămas la Timpul, alături de Al. Lahovari, Lascăr Catargiu, M. Kogălniceanu - vârfurile partidului conservator care s-au retras din parlament adresând regelui o petiție prin care-i cer să declare alegerile nule. Biografii lui Eminespu au „fabulat" pe acest

moment până la a spune că Titu Maiorescu a acceptat colaborarea cu liberalii pentru a-l... salva pe poet, pe care-l ştia bolnav, pentru a-l ajuta etc. Nimic mai fals! Noi reținem despre aceste faimoase alegeri din aprilie 1883, imaginea transmisă de I. L. Caragiale prin **O scrisoare pierdută,** piesa de teatru care se inspiră din ele. Adevărul istoric - pe care nici Caragiale, nici Eminescu nu aveau de unde să-l cunoască în toate... goliciunea lui - este că aceste alegeri au avut doar pretext revizuirea constituției. De altfel, revizuirea, care va începe în toamnă şi se va sfârşi în primăvară, va fi destui de palidă, Cațavencu înțelegând foarte clar că nu se schimbă fundamental. Guvernul I. C. Brătianu avea nevoie de girul politic pentru a angaja țara în alianța politică secretă cu Germania, Austro-Ungaria şi Italia. Artizanul alianței. P. P. Carp, l-a atras de partea sa pe Titu Maiorescu şi alți câțiva junimişti. Lucrurile neputându-se discuta pe față, asistăm, în presă, la asemenea dezbateri aparent sterile, cu implicarea principiilor acolo unde este vorba de convenții...

După acest text teoretic din Timpul, 31 mai 1883, foaia conservatoare publică un altul, datorat lui N. Bassarabescu, foarte violent, din care citățm: „.... Privim acum pe d. Maiorescu, un fost ministru al partidului conservator, căzut în poziținea umilă de a fi pus să joace, dinaintea Rosetto-Brătianului triumfător, rolul de opozant ce i s-a destinat, alegându-l administrațiunea cu mijloacele sale. Bine-i şade, oare, acestui bărbat de talent ajuns până la treapta cea mai înaltă în concertull politic din care făcea parte, să-l vadă lumea în starea deprostituțiune în care se află actualmente? (...) Altă dată prostituțiunea, ca şi orice altă crimă, se purta prin târg călare pe măgar, şi un telall striga în numele celui recunoscut vinovat: «Cine o face ca mine, ca mine să pață!». Noi credem că este astăzi de ajuns să zicem publicului, arătându-i:priviți-i!" (Timpul, 2 iunie 1883).

Împotriva acestui text se revoltă Eminescu şi-i trimite lui Titu Maiorescu biletul cunoscut. O dovadă în plus că textul anterior, cel din 30 mai, îi aparținea poetului: altfel, de ce simte ei nevoia să se delimiteze? Timpul va face retractarea cerută de către Eminescu la 8 iunie 1883, într-un editorial din care citățm: „Nu contestăm nici d-lui. Maiorescu dreptul de-a aspira la onoarea de-a vedea pe partidul conservator urmând ideile d-sale şi recunoscând direcțiunea sa. Adăugăm chiar că regretăm că unul din redactorii noştri de la Timpul, de la 2 iunie, a lăsat condeiul său să alunece şi a întrebuințat în ultimele alineate ale articolului său unele expresiuni prea aspre la adresa d-l Maiorescu, căruia cu toții-i recunoaştem un talent deosebit (...) Iar dlui Maiorescu, de doreşte să devină cărăuşul vreunui partid şi în special al partidului conservator, reintre în rândul lui, arate-şi abnegațiunea, devotamentul şi statornicia în principii".

Expresia vine dintr-un fragment al amintitului discurs maiorescian: „Am rămas în carul de mai nainte şi în drumul meu. Ceea ce s-a schimbat este cărăuşul: cărăuşii de mai nainte

au apucat pe un drum necunoscut nouă, şi nevoiți suntem să mânăm singuri / carul/".

Cu toată retractarea făcută de către Timpul, Titu Maiorescu va reține episodul şi-i va da o nemeritată amploare în prefața la Discursurile parlamentare ale sale, spunând apăsat: „Cu atât mai tare se manifestă nemulțumirea partidului conservator în contra lor [a junimiştilor, n.n.], şi, pe când Timpul de la 2 iunie 1883, în limbajul la care se coborâse pe atunci, întrebuințează cuvântul de «prostituțiune», Al. Lahovari aruncă junimiştilor vorba de «opoziție miluită», o expresie pe cât de literariceşte fericită, pe atât de politiceşte neîntemeiată" (Istoria contemporană a României, 1925, p. 212). Maiorescu discută retrospectiv, făcându-şi un merit din aceea că a anticipat „viitorul" şi a lucrat, în sensul lui, la apropierea țării de Puterile Centrale. Este un sofism: el nu a ghicit, prevăzut etc. - ci chiar a participat la crearea acestui „viitor". Plonjând pe momentul de impact, însă, vedem limpede implicațiile acestei schimbări a axei politice a țării.

Intențiile guvernului în privința politicii externe vor fi dezvăluite, destul de discret desigur, chiar în această toamnă, în parlament. La 29 octombrie 1883 Anastasie Stolojan face o interpelare pe această temă dezvoltând, de fapt, programul noului executiv. Cu o zi înainte, la 28 octombrie, I. C. Brătianu semnase tratatul. Spune, aşadar, Anastasie Stolojan:

„... Europa e în prefacere. Astfel, am văzut pe unul dintre miniştri cei mai eruditi ai Austro-Ungariei, pe dl. Kollay, că a găsit de cuviință să meargă în academia ungurească şi acolo, dezbrăcându-se de caracterul său oficial, să spună neamului său: „Noi, ungurii, avem o misiune de îndeplinit în orient, să fim conducătorii culturii occidentale în peninsula balcanică.» Nu voi să discut dacă poate fi folositoare şi ungurilor această direcție nouă ce voieşte a se da aspirațiunilor lor, nici dacă înlocuirea turcilor cu ungurii în orient ar fi cea mai nimerită soluțiune a dificultăților balcanice. Voiesc numai, amintind acest discurs, să mă întemeiez pe exemplul său ca să vă aduc aminte că şi noi, românii, avem o misiune de îndeplinit în acest orient atât de râvnit, şi că noi, din acest parlament, avem datoria nu numai de a provoca explicațiuni din partea guvernului, dar şi de a da direcțiunea spiritului public în aceste chestiuni." Anastasie Stolojan focalizează interesul politic asupra popoarelor din sudul Dunării, întrezărind o concurență româno-ungară pentru influențarea politicii în această zonă. „Toată lumea simte că se petrece ceva, că sunt în perspectivă împrejurări extraordinare; prevederea lor a pus în mişcare pe împărați, regi, principi, miniştri - până şi pe academicieni. Cauza acestor fierberi este cestiunea Orientului. Turcii se duc şi golul ce-l lasă după dânşii în peninsula balcanică atâță poftele, ispitele, interesele, provoacă rivalitățile şi neliniştea Europei (...) Apoi noi, românii, care singuri suntem mai numeroşi decât toate celelalte naționalități din orient, ce, nu trebuie să ne gândim noi la rolul ce suntem chemați

să îndeplinim în orient când avem numărul pentru noi? Orientul e presărat de coloniile noastre, sârbii şi bulgarii se urăsc. De la Vidin în jos, în Bulgaria, în Serbia occidentală, e o populație deasă, neamestecată, de români, care desparte pe sârbi de bulgari. Prin Macedonia, Tesalia, Epir- numai români, în dese şi compacte colonii, despart pe bulgari de greci, pe arnăuți de greci. Cu limba română voiajezi în toată peninsula. Tradițiunile, suvenirurile istorice, sunt pentru noi; am făcut un stat politic cu bulgarii, sârbii recunosc cu plăcere că numai cu românii nu au avut in toată istoria lor niciun resbel, amăuții în rivalitate cu grecii trăiesc în înțelegere cu românii. Avem aceeaşi religiune cu marea majoritate a creştinilor din orient Nu avem pretenpunea să le ducem cultura noastră; deşi e mai veche decât a tuturor. De când cu drumurile de fier, ştim că fiecare şi-o poate căpăta în occident, fără să fie silit a împrumuta de la alții o cultură de contrafacere. Nu cerem nimănui să-şi renege naționalitatea, căci pe drapelul nostru e scris guvern popular. La noi, ca şi la popoarele din Orient, nu există aristocrație. Tot pe drapelul nostru e scris nu numai toleranță religioasă, dar şi toleranță națională. Idealul nostru e, declarăm sus şi tare, Elveția, Belgia, unde statul politic protejează deopotrivă toate naționalitățile; în fine, am dovedit că ştim să guvernăm neamuri străine cu mulțumirea lor (Aplauze).

Să ridicăm, dară, dreptul nostru, dreptul înfrățirii orientului. Avem români acolo şi vă mărturisesc că soarta oricărei suflări româneşti nu ne poate lăsa indiferenți. Imitând versul ilustrului poet latin vom zice: Romanus sum, et nihil romani a me alienum puto. (Aplauze). Existența imperiului otoman astăzi e sfârşită, numai prin minune-şi mai prelungeşte viața condamnată; toți îi văd sfârşitul - ceea ce preocupă pe fiecare este cine-i va înlocui pe turci. De aceea vine şi oferă serviciile sale pentru ca să nu lase orientul fără stăpâni. Tot o asemenea dorință a inspirat şi pe Kallay în discursul său. Orientul e de dorit să fie al orientalilor, pe baza programei româneşti: ca fiecare naționalitate să se dezvolte conform geniului său propriu, în limitele sale etnografice".

Finalul acestui discurs nu trebuie să ne surprindă: „D-lor, cultura noastră în mare parte ne-a venit din Transilvania, şi idealul nostru național se resimte din această împrejurare. E cam unilateral. După mine, şi acesta este şi scopul cu care am făcut aceste digresiuni, e de trebuință să mai lărgim conceptul nostru național, să mai lățim idealul nostru. (Aplauze)."

Fluturarea acestui stindard al imperialismului demagogic românesc este de sorginte rosettistă, dar a fost repusă pe tapet după 28 iunie 1883, odată cu intrarea României în concertul Puterilor Centrale. De prisos a mai aminti că tratatul cerea amorțirea vocii pentru Transilvania, lăsată în grija Ungariei - şi lăsa deschise asemenea supape de scurgere a energiei naționaliste către sudul Dunării. Idealul național nu este, totuşi, o aglutinare, o alipire

de idealuri: este unul singur. Nici cu schimbul interesului către o direcție sau alta nu se poate discuta, teoretic vorbind.

Acestei interpelări a lui Anastasie Stolojan îi răspunde I. C. Brătianu, foarte mulțumit de sine: „Domnia sa a făcut un studiu, a arătat un ideal pe care a venit să-l comunice națiunii întregi, studiu care face onoare parlamentului român (...) Domnilor, mai întâi de toate nu trebuie să pierdeți din vedere că guvernul României este guvernul unui stat mic, şi statele mici nu pot face politică europeană, căci ele nici nu crează evenimentele, nici nu le pot provoca, nici nu le pot suprima sau amâna. Evenimentele vin create de puterile cele mari, şi nouă ni se impun. De aceea politica noastră este modestă, fiindcă ne este impusă. Când am fost la Berlin, cu ocaziunea tratatului ce se încheia acolo în urma războiului dintre Rusia şi Turcia, principele Bismarck mă întreba că ce caut eu şi ce cer: «Ce cauți şi ce ceri?» Eu i-am răspuns că un stat mic nu cere şi nu caută, fiindcă se expune poate să piardă de multe ori ceea ce are. Un stat ca al nostru se întăreşte pe cât poate, ca atunci când vor veni evenimentele să ştie să le facă față. (Aplauze)".

Presa din aceste zile a simțit, însă, orientarea țării către Puterile Centrale. Lungi editoriale, întrebări către guvern şi primul ministru - din care nu se alege nimic. Un ziarist de la Timpul încheie presupunerea că alianța deja s-a făcut, cu această propoziție devenită celebră: „Cine face miau-miau pe acoperiş, domnule Brătianu?".

Nu putem să încheiem aceste observații fără a aminti că o dobândă - mai mult de ordin moral - va fi contabilizată de către Titu Maiorescu în 1913 în contul acestei alianțe cu Puterile Centrale. Este vorba de câştigarea Cadrilaterului; în ce condiții, însă: pentru a servi drept refugiu de-a lungul Dunării pentru românii din Balcani, vânați atât de către bulgari cât şi de către turci, albanezi. A nu se uita, însă, adevărul european: granițele politice dintre statele balcanice în litigiu au fost trasate prin coridoare de populație românească. Tamponul românesc face posibilă vecinătatea între sârbi şi bulgari pe sute bune de kilometri. Eminescu o spune de nenumărate ori în articolele sale din Timpul; pentru poet nu se „cântăreşte" Transilvania cu sudul Dunării: românii de pretutindeni, din jurul României politice, au importanță egală. De aceea el face parte dintre cei excluşi de la „târgul politic" din iunie 1883.

## PENTRU LIBERTATEA PRESEI ŞI A JURNALISTULUI

***Bucureşti, 28 iunie 1883***

Victoria în alegeri, îngenunchierea națiunii înaintea puterii uzurpatoare, deşteaptă şi apetituri tiranice, printre care pretențiunea, mai-nainte de toate, de a fi aprobat şi aplaudat uzurpatorul în faptele sale, pe toate căile.

E logic într-adevăr ca, după un câştig să se urmărească un altul, şi în fine tot, spre deplina satisfacțiune a acaparatorului.

Regimul dobândise darea din mână şi chiar din picioare, a celor ce poartă numele de mandatari ai națiunii; astfel dispune el la discrețiune de toată puterea în stat, făcând ori şi ce vrea fără a fi controlat şi nu se gândeşte decât la mijlocul de a se întări în această situație de desfătare şi răsfăț.

Singurul lucru asupra căruia n-a putut încă triumfa a rămas numai presa, şi aceasta se consideră, credem, de către regim, cu atât mai nesuferită, cu cât el, în exercițiul puterii discreționare, a trebuit să devină năzuros, adică supărăcios din lucru de nimic.

Presa, pentru omnipotentul nostru regim, cu strigătele ei, cu lamentele ei continue, îi face negreşit efectul unei hărăitoare din Braşov, care prin scârțâitul ei strident dă crispațiuni nervoase. Neapărat dar că se simțea şi nevoia de a pune în practică mijlocul prin care să se năbuşească țipătul contra trădării şi contra fără-delegilor regimului, spre a fi liniştit în domnia sa absolută.

Însă, ca contra a tot răul ce cată a fi combătut, aşa şi contra presei cată să se uzeze de arme îndestul de eficace de a o învinge.

Ei bine, care ar fi fost acelea?

Dacă întru abaterea conştiinței alegătorilor, s-au dovedit cele mai eficace arme: corupțiunea, frauda, amenințarea; dacă cu acestea s-a putut respinge opoziționea de la exercitarea controlului asupra puterii; de bună-seamă că ele n-au putut nimic contra presei, pe cât timp aceasta, în majoritatea ei, este în opozițione cu guvernul, bucurându-se de sprijinul public.

Armele ce numirăm sunt într-adevăr numai bune pentru cei cu bucate pe câmp şi pentru cei cu copii de căpătuit, ori pentru aceia care ei înşişi urmăresc un folos direct, nepătrunşi fiind de datoria de cetățean şi de sânțenia votului ce li s-a încredințat; dar, cât pentru persoana jurnalistului, hărşit în lupta şi îndărătnic în profesarea principiilor, sunt custure fără tăiş.

Contra presei şi jurnalistului a cătat regimul să recurgă la acte de răsbunare; şi aşa, după ce că a intentat proces de presă, prin Creditul funciar rural, unuia dintre organele de publicitate care au cutezat să formuleze acuzațiune specială contra neregularităților de la zisul credit; după ce că în acest proces de presă a cătat să sustragă pe jurnalist de la judecătorii săi naturali, jurații, şi l-au târât dinaintea tribunalelor guvernului, recomandând acestora să se declare competente şi recompensând pe magistrații care au avut lipsa de scrupul pentru justiție şi s-au supus trebuinței regimului; acum a mers cu iuțeala pentru a prescrie chiar expulzarea directorului acelui jurnal, a d-lui Galli, adică fundatorul foii

francese L'Indépendence roumaine pentru că acesta este străin neîmpământenit încă.

În cazul de față guvernul, care este evident că a voit să lovească în existența jurnalului L'Indépendence roumaine , s-a folosit de o lege decretată de dânsul acum doi ani, şi care priveşte petrecerea străinilor în țară.

Dacă vom ține socoteală de mobilul care a dictat facerea acelei legi, nu vom putea scuza dispoziținea de expulsare luată în privința d-lui Galli, pentru că într-adevăr ea nu a fost concepută decât sub impresiunea asasinatului comis asupra împăratului Alexandru II şi în spiritul de a combate şi a depărta de țara noastră acele parazite care îşi caută existența din acte de teroare, pe străinii fără căpătâi, pe nihilişti mai ales, în vreme ce directorul jurnalului francez L'Indépendence roumaine era aici un muncitor liniştit, stabilit de mai mult timp în țară şi exercitând în asociație cu români comerciul de tipograf, îndeosebi de calitatea sa de jurnalist.

Când însă ne vom aminti de împrejurarea că numitul director al foii L 'Indépendence roumaine a fost încurajat şi susținut ca jurnalist chiar de către guvernul actual, când vom amintii aci că dl. Galli, prin un alt jurnal fundat de dânsul, L'Orient, a debutat în țara noastră ca sprijinitor al politicii guvernului, atunci desigur că se va vedea şi mai bine cât de necuvincioasă este dispoziținea de expulsare de acum.

Ce fel? Pentru ca să cânte guvernul, un străin poate fi tolerat şi încurajat, iar de a-ll critica nu? Atunci se neagă fără rezon principul echității care nu admite dreptul ciuntit, care nu poate admite facultatea de a zice da fără a o admite pe aceea de a zice ba.

Una din două: ori străinul dintru început nu este învoit a face politică în țară, şi atunci înțelegem rațiunea unei dispoziținide expulsare când şi-a permis el a face politică locală; ori că, dacă s-a tolerat odată străinului d-a face politică guvernamentală, urmează a i se tolera să facă şi politică de opoziține. Fapta de la început a acestui guvern cu dl. Galli, îl obliga la toleranța lui în urmă.

Dar credem că nu este nevoie a argumenta mult, spre a convinge despre urâta pornire a guvernului asupra presei. Trebuie să-l aşteptăm de acum la alte măsuri şi mai odioase, pentru că panta este alunecoasă şi nu are piedică până-n prăpastie.

Cât pentru presă, am putea să-l asigurăm pe regim că oricât de cumplite ar fi actele sale de răzbunare, nu va fi în stare nici el a abate unele caractere tari ce se găsesc într-însa, şi teamă ne e că, căutând victoria peste tot, va pierde şi cea deja câştigată în monstruoasa sa pornire de a-şi subjuga şi presa.

[M. EMINESCU]

(Timpul, Buc. 8 (1883) nr. 142, iunie 29, p. 1)

***DOCUMENTAR***

Acesta pare a fi ultimul articol publicat de Eminescu la Timpul. Presa fiind ante datată, ziarul cu data de 29 iunie 1883 a apărut în data de 28 iunie 1883. Textul a fost scris în 27, când s-a decretat expulzarea lui Emile Galli. Lucrul dovedeşte fără putință de tăgadă că Eminescu era la curent cu măsurile de extremă urgență luate de către guvern. El participă efectiv, implicit, la evenimentele fierbinți ale acestor zile când s-a stabilit orientarea politică a țării spre Puterile Centrale, cu toate efectele ce decurgeau de aici. Textul poate fi considerat, dacă dorim, şi o dovadă a suferințelor fizice ale poetului: sunt cunoscute, din amintiri ulterioare, durerile sale atroce de cap, „crispațiunile nervoase" care-şi găsesc, iată, ecou şi în scris. „Panta este alunecoasă şi nu are piedică până-n prăpastie", mai scrie el, oarecum premonitoriu în ceea ce-l priveşte. Important este faptul că Eminescu aminteşte procesul din 1882 al ziarului L'Indépendence roumaine; într-adevăr, printr-o campanie de presă prelungită, el este acela care a apărat foaia franceză, iar articole din această campanie vor fi ținute minte de către Al. Ciurcu până în 1910.

În acelaşi număr din 29 iunie 1883 (apărut cu o zi înainte), Timpul publică mărturiile lui C.G. Costaforu, colaboratorul ziarului L 'Indépendence roumaine care transmisese impresii de la sărbătoarea din Iaşi. Se face, astfel, lumină în privința banchetului şi a discursului lui Petre Grădişteanu care-i cerea regelui să adune, la diamantele coroanei, provinciile de sub puterile străine. În scrisoarea sa deschisă către Emile Galli, publicată în Timpul, C.G. Costaforu spune: „în fața deciziunii Consiliului de miniştri, care vă expulzează şi care ne izbeşte, oricine are dreptul să se întrebe care este cauza şi care este pretextul. Cauza neputându-se mărturisi, a fost trebuincios pretextul. Epistolele mele din Iaşi par a-l fi procurat.(...) Pe mine mă doare că am procurat pretextul şi țin să restabilesc în public că numai mie şi nimănui altuia nu-i revine răspunderea pentru darea de seamă a serbărilor din Iaşi şi a toastului lui Grădişteanu. Dl. Ministru de interne ştie bine că mergeam ca corespondent al ziarului la Iaşi, pentru că domnia sa chiar a avut bunăvoința de a-mi remite biletul meu de liber parcurs. Şi apoi, D-voastră ați anunțat în numărul de la 5/17 iunie plecarea mea la Iaşi, scriindu-mi numele întreg şi dezvelind astfel pseudonimul cu care iscăleam.

La Iaşi m-am prezentat la d. primar al oraşului, la care mă anunțaserăți ca pe corespondentul ziarului, însă d. Leon Negruzzi, zăpăcit prin prezența regelui, uită cu totul rolul pe care uzul îl asigură astăzi reprezentanților presei la solemnități, şi în ziua când s-a dat banchetul nu m-am putut duce acolo, nefiind invitat. Cu toate acestea, am rugat pe câțiva amici, între care pe dl. Epureanu, amabilul deputat cunoscut, ca să mă ție la curent de ce se petrece la banchet. Şi tocmai cuvintele sale proprii sunt ce le-am raportat în epistolele mele..."

Noi credem că este important de ştiut, pentru biografia lui Eminescu, „amănuntul” că în ziua prăbuşirii sale ziarul Timpul a fost locul unde a „explodat” afacerea de la Iaşi. C.G. Costaforu îşi dă demisia de la L'Indépendence roumaine peste câteva zile şi se angajează la Timpul. El îşi începe activitatea cu explicarea „pretextului” pentru care a fost expulzat Emile Galli; de „cauze” afirmă că „nu se pot mărturisi”! În zilele următoare, textele din Timpul (mai ales editorialul lui M. Eminescu) vor fi preluate şi în alte ziare fragmentar ori în întregime; nici o altă redacție, însă, nu a avut inițiativa/curajul de a aborda frontal incidentul. Se vede clar, de aici, că ziarul Timpul devenise (rămăsese) vârf de lance al opoziției, ghimpe ascuțit amenințător împotriva guvernului. O opoziție fără Titu Maiorescu şi junimişti - un guvern decis să acționeze în forță, recurgând la expulzări şi desființări de instituții.

În acelaşi număr din 29 iunie 1883 al Timpului, ce pare a fi într-adevăr unul dintre numerele cele mai dure ale publicației, se începe tipărirea în foileton a raportului P.S. Episcopului Melchisedec asupra înființării episcopatului catolic în România. Raportul este însoțit de o notă redacțională foarte dură la adresa politicii papale, notă care rezumă, în esența, textele lui Eminescu pe aceeaşi temă din primăvara anului 1883. Raportul se va publica, în foileton, şi în alte ziare; se află şi în broşură separată, sub titlul Papismul şi starea actuală a bisericii ortodoxe în Regatul României. Episcopul Melchisedec face un istoric detaliat al relațiilor ortodoxiei cu biserica catolică şi, revenind la anul 1883, analizează pe rând opiniile ziarelor care au discutat înființarea episcopiei catolice din Bucureşti. Un amănunt - poate nu lipsit de importanță: prin toamnă, când ajunge la această parte a raportului, Timpul trece peste pasaje unde episcopul Melchisedec discuta atitudinea... Timpului în chestiune. Episcopul îşi dă cu părerea, în broşură, că autorul textelor din ziar ar putea fi Ioan Slavici. Pentru o investigație aplicată a cazului, nu este timpul şi locul aici; se prea poate ca noua conducere (direcție) a Timpului să evite rediscutarea unor articole scrise de Eminescu, despre care lumea ştie că este bolnav: ar fi o dovadă indirectă, adăugată celor privind textul propriu-zis, că articolele respective îi aparțin poetului. Pentru noi, important este numărul din 29 iunie 1883 al ziarului, în care se aglomerează atâtea texte polemice semnificative. Cu acest număr sub braț a plecat M. Eminescu de la d-na Szöke în dimineața zilei de 28 iunie 1883 - şi tot cu el a venit la Titu Maiorescu, apoi a călătorit cu birja până la Capşa, împreună cu Ventura până la Cotroceni, apoi până la baia Mitraşewski... Purta cu sine expulzarea lui Galli din țară - şi a sa însăşi din presă şi din viața publică.

# PROCLAMAȚIA IRREDENTEI ROMÂNE DIN. 18 AUGUST 1885

***Românilor,***

Ungurii decretă astăzi la Cluj mortea jumătății neamului meu.

De pretutindeni s-au adunat sbirii, spre a lua parte la pronunțarea acestei sentințe. Toate straturile sociale, de la ministru până la pintenul ruginit al nemeşului calicit, sunt represintate. În mijlocul luminăților şi între aburii banchetelor țipetele lor sălbatice se topesc într-un singur urlet: Să facem din Ardeal o țară Ungurească.

Adunat-au bani pentru ajungerea acestei ținte, cei mai mulți încă umezi de sudoarea românească. Să premieze între Români viciul, sperjurul, apostația - voiesc ei; să prigoniască tot ce e bun, nobil, cu statornicie de caracter. Slabi prin ei înşişi, luat-au la spatele lor Statul maghiar, făptura politică cea mai scârbosă a veacului al 19-lea, ieşită din minciună şi trădare. Tot ce munceşte Românul de peste Carpați, chiar brațul seu, îndreptează-se astfel în contra sa, întrebuințează-se la ferecarea jugului său.

Mici de suflet tot atât pe câtde sălbateci la năravuri, îmbroboditu-şi-au întreprinderea cu haina unei mincinoase legitimități. Nu avem, zic ei, de cât să reîntoarcem la matca naționalității noastre pe maghiarii românisați. Maghiari românisați! - unde oare şi când? Putut-a oare, în miia de ani de până astă-zi, lacomi vre-un ungur - el care stăpânea şi jăfuia - la soarta românului - a robotului şi jefuitului? Dimpotrivă, nu tocmai ei răpit-au naționalității române de peste munți, fruntaşii ei? Iubitori de ticnă şi de onorurile feudale, n-au dat aceştia ignorantei semințiimaghiare contingentul cel mai strălucit de beliduci şi de oameni politici, părăsindu-şi poporul în voia sa, dar în voie fermă şi nestrămutată de a rămâne popor românesc? - Şi noi nu-i chemăm înapoi, noi nu-i reclamăm, noi le-am da un picioru când interese întâmplătoare le-ar dicta să se reîntoarcă în sânul neamului românesc, căci mârşav este acela care îşi vinde neamul său şi neamul nostru curat voim ca să rămâie. - Atunci - ne ripostează tot sbirii - pentru ce Ardealul, pentru ce Banatul, Crişana şi Maramureşul sunt atât de sărace în unguri? Pentru că - le răspundem noi - nici o dată nu s-a întâmplat o adevărată descălecare maghiară în aceste țeri românești. Abstracție de Secui, a căror aşezare în coasta răsăritenă a Ardealului încă nu este bine stabilit când şi prin ce chip s-a făcut, desigur însă nu prin arme - provinciile române transcarpatine n-au văzut decât armate ungureşti cuceritoare, cari s-au prăpădit cu vremea, cum firesc era să fie. Orada lui Tuhutum n-a fost altceva. Pe români i-a găsit, pe români i-a lăsat. Dacă ungurii au neruşinarea a-şi legitima infamiile de azi cu acele invasiuni, cu cât mai mare drept n-ar avea gintea germană de a cere regermanisarea Franciei, Italiei, Spaniei, în care îşi trimisese, după sfărâmarea imperiului roman, nu numai hoarde care să pustiască, ci popore care au

făcut adevărate descălecări!?

Dar ungurii au înşişi conştiință de nemernicia argumentului tor istoric. Dacă se folosesc de el, e spre a arunca nisip în ochii popoarelor europene cari încă nu-i cunosc, spre a netezi drumul publiciştior speculanți, gata să le ofere, pentru o subvenție proporțională, înalta misiune de civilizatori ai acestui colț de pământ. Ceea ce vreau ungurii e înălțarea unei mari patrii maghiare, pe ruinele patriei române. Aceasta o vreau cu orice preț, cu ori ce mijloc. Nimic nu e drept, nu e sfânt, nu e uman pentru ei, afară de ce poate sluji la realizarea acestui scop.

Iată ce discută astăzi la Cluj mii de huni moderni, adunați de pretutindeni.

***Români de peste munți!***

Voi nu ve temeți. Voi nu ve puteți teme.

Alte urgii s-au prăvălit asupra capului vostru, vi l-au plecat, dar din inimă nu v-au putut stinge credința în voi, vigoarea de a-l reardica din nou. Astăzi, când vise decretă mortea, în vinele vostre sângele colonilor lui Traian curge mai iute, mai cu putere. În ulițele luminate ale Clujului, opinca moțului calcă mai greu, deşi cu mai puțin sgomot, decât cisma unguresc㠟i căutarea lui limpede, senină, hotărâtă, spune negreşit însutit mai mult decât primirea împăinjenită de beție a magnatului maghiar. Pe acest Cluj şi-l însemnează el astăzi în mintea sa, cu semne neşterse. Jucăria sa de o minută fi-va, când va voii

Gândul acestui moț trebuie să fie al vostru, al tuturora, fraților. În el cuprinde-se tot㠠programa vostră de apărare.

El vă întorec ochii spre amarnicul dar gloriosul vostru trecut, şi vă arată cum ați reintări firul vieței vostre naționale ori de câte ori era să se rupă de slăbiciune, cum l-ați prelungit când maghiarul întindea mâna-i nelegiuită ca să vi-l taie. Neprasnicile sarcini ale feudalității unguresc! au produs pe luptătorii voştrii de la 1437; conspirația celor trei națiuni, cu nelegiuirile sale fără pomenire la alte neamuri, pe martirii de la 1785; şi în fine prima licărire a ideii de pan-ungurism şii svărcolirile spre a o duce la îndeplinire, produs-au eroii voştri de acum 37 de ani. Nici strămoşii voştri nu se temeau, frați de peste munți; neînspeimântarea lor nu era însă ceva fatal, era isvorâtă din consciința vigoarei lor nesecate. Când înverşunarea maghiară e la culme, când genunchiul tiranului nu-i mai lasă să răsufle, când moştenirea strămoşească era, în fine, în supremul pericol, - atunci rupeau cu răbdarea, cu supunerea şi luptau cum luptă un neam liber şi care e vrednic de libertate.

Unul din aceste momente supreme e astăzi la pragul vostru.

Să nu mai suferiți a fi amăgiți de cărturarii căpătuiți şi fricoşi. „Ordinea legală" a încetat pentru voi de mult, - de atunci de când nu mai puteți apăra prin ea nici unul din

drepturile vostre „Ordinea legală” de astăzi, nu e bună de cât pentru unguri. Prin ea v-a luat tot ce brumă câştigataţi cu atâta şiroaie de sânge. O administraţie ostilă sub tote formele şi în tote direcţiunile când se trateză de voi, v-a nimicit buna stare materială, vă goneşte din ţara vostră strămoşescă ori vă pune iarăşi sub regimul biciului domnesc. O nouă iogăbie, mai rea de cât cea din trecut, bate în această privinţă la uşa vostră. Şcoalele întreţinute din sudorea vostră sunt deja minate, fitilul se va comunica în curând şi praf alegese-va de ele. Biserica vostră e profanată, mai rău de cât pe vremile persecuţiilor calvineşti. Jandarmii maghiari vă gonesc popii de prin altare. În contra legilor care asigură independenţa ei, hotărârea de suprimare s-a luat şi esecuţia va urma ca mâine. Copiii voştrii, cinstiţi şi muncitori, pe cari i-aţi învetat cu grele sudori carte, nu găsesc un codru de pâine în ţara lor; salariile, întreţinute din sudorea vostră, îngraşă câinii flămânzi ai pustelor ungureşti. Limba vostră, dulcea şi strămoşasca limbă, e gonită de pretutindeni. Aţi ajuns să nu vă mai puteţi cere nici dreptate în ea. Tote loviturile acestea vi s-au făcut prin „ordinea legală”-cum vă veţi putea apăra, aşa dară, tot prin ea?

Nu, fraţilor de peste munţi, nu ve lăsaţi a fi înşelaţi asupra adeveratei vostre stări, asupra acelora ce în adevăr ve aşteptă. REVOLUŢIA VINE! Deşi cerul vi se pare încă senin, pe zare însă se încrucişează fulgere; ele v-o vestesc. Revoluţia o proclamă astădi însuşi ungurii la Cluj, căci între două popore, dintre care unul decretezâ pe faţă pieirea altuia, nu poate fi altă stare decât starea de revoluţie. Numai un popor laş, un popor care renunţă la viitorul său, se face că nu pricepe provocarea duşmană şi nu primeşte mănuşa ce i se aruncă.

Nu aveţi arme. Aşa e. Revoluţia pe faţă nu vă este încă cu putinţă. S-au schimbat vremurile de la Horia încoce. O să le aveţi însă, şi veţi face-o. Ceea ce vi se impune astăzi, e starea de revoluţie într-ascunsă la adăpostul nopţii, în umbra pădurilor, ca atitudine în relaţiile vostre zilnice cu ungurii. O! fraţilor, de ce uitaţi voi că tot avutul acelora, care susţin lupta de morte împotriva vostră, e în mâinile vostre, e însuşi avutul vostru furat, jefuit, uzurpat, de care puteţi dispune după plac? Nu ştiţi voi ce lesne se pote preface în cenuşă totă bogăţia unui grof, unui baron, care de la voi o ia pentru ca despre ruina şi pieirea vostră să o îndrepteze? Nu puteţi voi pricepe, că nu vă găsiţi decât în starea de legitimă apărare, când, ruinaţi de un duşman pe o cale, voi îi reîntoarceţi ruina pe alta? Şi nu este oare tot stare de legitimă apărare, când vă scăpaţi de un sbir al administraţiei, justiţiei şi instrucţiei unguresci, iarăşi prin singurele mijloce ce ve remăn, după ce însăşi „ordinea legală” este care-l pune şi îl susţine anume spre ticăloşirea şi pieirea voastră? Astăzi ştiţi şi voi carte. Cetiţi şi vedeţi cum se apără alte nemuri robite ca şi voi. Uitaţi-ve la irlandezi. Ce drame de legitimă apărare nu adăpostesc nopţile ei! Din catalogul sfinţilor voştri patroni mai destituiţi pe unul

al cărui patronagiu nu l-ați simțit niciodată, şi puneți Glonțul, şi sfintele neputincioase împuținați-le cu una şi faceți loc Dinamitei. Nici cel dintâi nici cea de-a doua, nu ne vor minți vreodată....

***Vor să vă învețe unguresce.***

Vă vor cere copii, ca să-i crească, să-i facă domni şi vânzători ai nației lor. Nu-i veți da. Veți prefera să se hrănească, şi ei, cu plugul şi cu sapa, cu care v-ați hrănit voi, şi când nu vor mai avea petec de pământ unde să dea cu ele, îi veți trimete la codri. Turburarea lor va merge desigur până a vi-i hrăpi spre a-şi umple azilele de desnaționalizare cum în vremile celui mai înfricoşat fanatism religios dragonii lui Ludovic al 14-lea hrăpeau copiii calvinilor francezi spre a-i da pe mâna călugărilor iesuiți. Ah, când veți fi voi cum puteți şi cum trebuie să fiți, ungurii nu vor avea curagiu să întreprindă astfel de dragonade, şi când toată vigoarea voastră ar remănea inutilă, veți striga mai bine cu poetul suferințelor poporului italian: mai bine se nu am copil, decât să am şi să fie ungur, precum a zis el sori-sa: mai bine să n-ai parte de nascere, decât să dai viața unui nou rob.

Urâți limba ungurească, fraților, însutit mai mult decât ați urât-o pâne astăzi. Scuipații pe cine va vorbi-o. Cultivați-o pe a voastră cu orice mijloace ce vă vor sta la îndemână. Toată lumea vă recunoaşte pâne astăzi că sunteți mari naționalişti; fiți pe viitor fanatici. Lărgiți cât maii mult abisul între voi şi lepra asiatică, să nu poată pe nimenea molipsi. Cu cine va cădea din rânduri, faceți cum spune Cartea Sfântă în care credeți: pomul ce nu produce se taie şi se aruncă în foc. Întoarceți-vă spatele şi de la aceia, şi-i lăsați singuri cu nimicnicia lor, care ve vorbesc de înțelepciune, de răbdare. Ei nu sunt decât prietinii lor şi răuvoitorii voştrii înconscienți. Grupați-ve cu credință neclintită împrejurul tuturor acelora care sunt hotărâți să meargă, gata la sacrificii, cu voi pe noua cale. Fiți un singur trup, un singur braț, atât de solidari ca fiecare să fie cap şi programă pentru sine, şi cu toate acestea să fie un singur cap şi o singură programă. Numai aşa veți duce la izbândă lupta de legitimă aperare.

Români de peste munți! Ungurii au răscolit prin toate arhivele infamiilor feudale, ca să vă poată trânti astăzi la pământ. Strângeți-vă puterile şi nu uitați un moment că suntem singuri. Nici Europa nici rasa latină nu există pentru suferințele şi dorurile noastre. Dacă ar esista o Europa cu conştiință de misiunea sa, n-ar mai răbda un ceas necinstea de a hrăni la sânul ei o hoardă asiatică incapabilă de o civilisație reală, generoasă, bine făcătoare. „Latinii" Apusului benchetuesc cu tiranii voştrii şi nu se sinchisesc leac de mâna de frați, care gem sub jugul prietenilor lor. Şi mai vârtos încetați de a ve mai gândi la „ în schimb decât urgia şi împărat". E un tiran ca toți ceilalți care vă cere punga şi sângele scump al copiilor voştrii şi nu ve dă disprețul. Cine caută să mai întreție în voi cultul acestui

fetiş, e duşmanul vostru, e inamicul progresului vostru. El vrea să vă înapoieze cu veacuri pe drumul ce ați putut răsbate deja cu atâtea nevoi. Acela a cărui „bunătate" vi se trâmbiță mai mult, acela însuşi nu dase nici o ascultare păsurilor voastre, acela însuşi nu s-a sfiit să se facă asasinul acelora care s-au văzut nevoiți să caute prin arme ce nu puteau ajunge prin rugăminte, acela, în sfârşit, dacă a îngăduit o uşurare oarecare, a fost numai în urma unei revoluții, numai după ce-l speriaserăți, numai când a văzut că uşurarea e reclamată neapărat de interesele tronului şi de pacea imperiului său. Frica face pe aceşti fetişi lacomi şi nu grația" să dee ascultare supuşilor lor. Suntem singuri, frați de peste munți, ve zicem încă o dată, de aceea fiecare din voi un erou trebuie să fie. O cauză dreaptă însă, susținută de un popor cu inimă, îşi are isbânda asigurată.

***Românilor de dincoace de munți!***

Ne adresăm către voi fără osebire dacă sunteți născuți pe pământul românesc liber sau dacă sorta v-a adus aici, căci cesul suprem este să nu se mai facă acesta deosebire. Unde şi întrucât se face, ea este semnul cel mai întristător al lipsei nostre de patriotism sincer, de sentiment național, de conştiința comunității originei, intereselor şi aspirațiilor nostre. Ea alcătueşte față cu duşmanul nostru marea primă de încurajare.

Momentul e solemn pentru noi, întocmai ca pentru românimea subjugată. Să punem mâna pe inimă şi să ne zicem: puțin făcut-am până astăzi pentru întărirea posițiunei sale, pentru îmulțirea şi împuternicirea armelor ei de luptă. A acuza guvernele e o eroare nepermisă. Să ne acusăm mai bine pe noi, care, obicinuiți a aştepta totul de la ele, aşteptat-am şi aşteptăm de la ele şi organisarea unui întins şi serios sprijin pentru posturile espuse ale nemului nostru. Fără îndoială au şi ele datorii către poporul român în genere, nu pot nesocoti nici dânsele absolut exigențele unei politici naționale şi ar trebui să fie de tot căzut nemule pentru ca un guvern, care ar călca una din aceste exigențe, să poată rămânea o singură zi la cârma țărei. Un guvern are însă drumul său croit de rațiunile de stat; să nu căutăm să-l abatem de la el. Să ne facem datoria, noi, națiune, noi, opinie publică.

Desfăşure-se stogul Irredentei române pretutindeni. Răspundă-se cu vrednicie conjurației din Cluj. În familie, în şcolă, în armată, cultive-se deopotrivă ideea de solidaritate între toți românii, comunitatea de aspirații, trebuința sfântă de ajutor împrumutat. Spună-se copilului în familie şi în şcolă că patria nostră e sfâşiată de maghiari; spună-se soldatului că adevărata şii efectiva fortificare a țărei Româneşti se va împlini numai prin luarea Transilvaniei - convingă-se, în fine, fie-care român cugetător că garanția reală şi statornică a neatârnării patriei sale nici în tractate, nici în politica de azi pe mâine, ci în completarea

unității noastre politice se va găsi. Cea mai groaznică nenorocire va fi pentru România căderea Transilvaniei; va fi anticiparea căderii sale. Să nu uităm: un suntem decât jumetate dincoace şi dacă putem avea vreo misiune în Orient, e numai fiindcă suntem zece milioane, şi nu cinci.

Să ne strângem rândurile. Să facem cât mai în grabă ca românii de peste munți să ne simțiască dragostea de frate, şi Ungurii urgia de duşmani. Cine va şovăi, cine va sta la o parte, străin este de nemul românesc şi uzurpat e numele ce poartă.

Poporul român a ştiut să fie mare în toate ceasurile grele. Acest popor primeşte mânuşa cei se aruncă astăzi de Hoarda Ungurescă.

Vae Victis,

Bucuresci, 18 August 1885

COMITETUL

DE INIȚIATIVĂ AL

IRREDENTEI ROMÂNE

***DOCUMENTAR***

Vizita la tipograf

Dl. comisar inspector Goga se prezentă la tipograf, un evreu, şi-l somă ca să spună care este autorul manifestului tipărit în atelierul său. Fără multă întârziere, tipograful declară că manuscrisul este al d-lui Secăşanu, şi-l dete d-lui inspector.

Acest domn mustră pe tipograf de chipul în care a procedat şi-l pofti ca pe viitor din orice imprimat de acest fel să trimeată mai întâi un exemplar poliției, şi apoi numai să libereze pe celelalte proprietarului.

Cu ce drept, în virtutea cărei legi dl. comisar inspector a dat aceste porunci, nimeni n-o ştie. Aşa voiesc, aşa fac domnii guvernanți. Stăpânul de peste graniță porunceşte, sluga din țară se supune.

***Iredentiştii la poliție***

Sâmbătă, în ziua de 20 august, d-ni Secăşanu şi Ocăşanu fură chemați la poliție de către domnul prefect însuşi. Introduşi în cabinetul d-sale, dl. Moruzzi începu să le debiteze o mulțime de banalități politico-polițieneşti asupra pozițiunii țării, asupra greutății împrejurărilor, asupra prudenței care trebuie să călăuzească faptele noastre etc; etc. Stăpânitorii de la Viena şi de la Pesta însă nu erau mulțumiți numai cu atât, şi guvernul nostru avea să împingă şi mai departe activitatea sa. Sâmbătă, 20 august, la ora 7 dimineața, dl. comisar inspector Iepureanu însoțit de dl. Stănciulescu, căpitanul jandarmeriei pedestre, sosi la domiciliul d-lui Secăşanu unde făcură o percheziționе. Precum se ştie, nu găsiră nimic. De aici, aceşti

funcționari însoțiți de către dl. Secăşanu veniră la domiciliul d-lui Ocăşanu. Şi aici se făcu percheziție, şi aici agenții poliției avură nenorocirea să nu găsească nici o hârtie, nici o scrisoare. Mai târziu, alți agenți făcură percheziținne şi d-lui Droc-Bănciulescu, secretarul Societății Carpații, însă nici aici nu fură mai norociți.

După aceste chemări la poliție, percheziții, etc. - guvernul lucra acum mai mult sub presiunea baronului de Mayr şi mai mult după informațiile date de către spionii ambasadei Austro-Ungare. Trebuie ca orice nemernice dorinți ale guvernului de la Pesta să fie satisfăcute, şi în acest scop dl. I. C. Brătianu, dar mai ales dl. D. Sturdza, stăruie să capete ca toți agitatorii ardeleni să fie aruncați peste graniță.

***Plecarea proscrişilor***

Astăzi, 6(18) septembrie 1885, la ora 8,30 dimineața, dl. G. Secăşanu, G. Ocăşanu şi Droc Bănciulescu, goniți din România de guvernul d-lui I. C. Brătianu, au plecat prin Gara de Nord. Numeroşi amici au venit la gară spre a le strânge mâna. La plecarea trenului, un strigăt general se auzi: „Trăiască România! La revedere!". Cei expulzați vor fi însoțiți până la graniță de d. inspector de poliție Iepureanu. La 5,30 p. m. vor pleca şi d-nii N. Ciurcu, A. Ciurcu şi Cornescu. D-nii Ocăşanu, Secăşanu şi Droc Bănciulescu se vor stabili la Paris. D-nii Ciurcu tatăl şi fiul şi d. Cornescu se vor opri la Rusciuc.

În momentul de-a se urca în tren, d. Bănciulescu a înmânat directorului Românului următoarele rânduri:

***Românilor!***

În viața-mi n-am simțit o durere mai mare decât în ultimul moment când, forțat de împrejurări, cu fața îndoliată de lacrimi, trebuie să zic adio acestei țări care-mi fu atât de scumpă. Oricâte ar fi fost dificultățile prin care am trecut în timpul scurtei lupte pentru realizarea celor mai sacre idei de independență şi unitate națională, acum, la ultimele momente, ele îmi par imperceptibile, şi regret că o împrejurare prematură mă desparte pentru câtva timp de unica mea dorință; vă jur, însă, că aceste idei de revendicațiune mă vor însoți pretutindeni. Deşi despărțit de voi, iubiți frați, inima mea nu va înceta de a bate pentru cauza națională; nici spațiul şi nici timpul nu va pune bariera sentimentelor sacre de care am fost stăpânit. (...) Plec, fraților, plin de speranță pentru viitorul cauzei naționale, pentru care nu voi înceta de a lupta orunde soarta mă va arunca. Mă despart de voi cu trupul, dar cu inima rămân între voi. Vă urez curaj în lupta pentru unitatea națională. Vă îmbrățişez şi vă mulțumesc pentru ospitalitatea ce mi-ați oferit în toate împrejurările. Dea cerul ca despărțirea noastră să fie o sămânță aruncată într-un pământ fertil care va produse fructul Unității naționale. Plec, fraților, cu ochii inundați de lacrimi, zicându-vă la revedere, să vă găsesc mai tari în idei,

uniți, mari şi consolidați.

Încă o dată vă salut şi vă îmbrățişez frățeşte.

Bucureşti, 6 septembrie

Ion Droc Bănciulescu

Aflăm că expulzările nu s-au terminat, şi peste curând are să urmeze o nouă listă. Guvernul se ocupă mai ales cu restabilirea naționalității a mai multor ziarişti născuți în țară din părinți din Transilvania, pe care voieşte să-i considere ca străini şi să-i expulzeze.

Cei trei expulzați au primit paşaporturi româneşti. Națiunea află că li se oferise întâi paşapoarte austro-ungare; ei însă le-au refuzat. Din Galați ei se vor îmbarca pe un vapor francez şi vor urma calea pe la Constantinopole la Marsilia.

***Datele proscrişilor***

NECULAI CIURCU, un bătrân de 65 de ani, de origine din Braşov, în 1848 a fost dintre fruntaşii mişcării de redeşteptare a României. De atunci, retras din luptele politice, el s-a ocupat cu comerțul. În timpul din urmă a fost casier al ziarului L'Indépendence Roumaine, al cărui director era fiul său, Al. Ciurcu. Singura lui vină e că a dat naştere acestui fiu.

ALEXANDRU CIURCU, director şi proprietar al ziarului L'Indépendence Roumaine. Om însurat şi cu copii. Pretextul expulzării lui este că ar fi în înțelegere cu inițiatorii „Irredentei române". Când proclamațiunea comitetului de inițiativă a acestei „Irridente" a fost împărțită, el a scris şi subscris un articol la ziarul său prin care dezaprobă acest act. Ca să cunoască însă şi străinătatea cuprinsul acestei proclamațiuni înainte de a-şi face aprecierile ei, Al. Ciurcu a tradus-o şi a publicat-o în limba franceză. Iacă vina cei se impută. Adevăratul motiv e însă altul; el deschidea coloanele ziarului său pentru strigătele de durere ale fraților lui de dincolo de Carpați şi ungurii nu-l puteau suferi. Aceasta-i vina lui.

GEORGE SECAŞANU, tânăr de vreo 28 de ani, preşedinte al Societății Carpații, venit în România de vreo 6 ani ca să-şi urmeze în Facultatea de litere din Bucureşti studiile începute la Blaj. A fost multă vreme colaborator la România liberă, de la care s-a retras anul trecut când acest ziar şi-a schimbat atitudinea față de românii din țările de sub coroana ungurească. De atunci, în unire cu mai mulți amici, a înființat şi dirijat ziarul Unitatea națională. Aici el dădea ospitalitate plângerilor românilor transcarpatini contra asupritorilor lor. Legația Austro-Ungariei avea de mult ochii asupra lui; adesea s-au făcut cereri de izgonire a lui din țară. I se impută a fi autorul proclamațiunii iredentiste ce s-a distribuit în România ca şi în țările române de sub stăpânirea austro-ungară. Poliția a făcut percheziționе acasă la el, şi

n-a găsit nimic. Vina lui: iubea pe fraţii rămaşi sub jugul ungurilor şi aspira la libertatea lor.

GEORGE OCĂŞANU, tânăr cam de aceeaşi vârstă ca şi G. Secăşanu. Venit cam în acelaşi timp în România. Născut în Braşov, el îşi trecuse liceul în oraşul său natal; de aici se dusese la Universitatea din Pesta, de unde, după ce-şi obţinuse actul de emigrare din Ungaria, veni la Facultatea de medicină din Bucureşti. Colaborator al României libere încă de la începutul ei, Ocăşanu se retrăsese de la acest ziar odată cu amicul său Secăşanu, când ideile lui nu se mai potriviră cu acelea ale noii direcţii luate de ziar. Colabora în urmă, din când în când, la Unitatea naţională. El a cerut de la corpurile legiuitoare recunoaşterea calităţii de român; Camera însă i-a respins-o. Ca şi lui Secăşanu, i se impută că ar fi autorul proclamaţiunii irredenle. La percheziţia făcută la el, poliţia n-a găsit nimic compromiţător. Vina lui: aceea de a nu uita pe cei asupriţi.

ION DROC BĂNCIULESCU, tânăr de aproape 30 de ani. Până luni seara a fost comptabil la Secţiunea III de la Căile Ferate Române. E secretar al Societăţii Carpaţii. La percheziţie nu s-a găsit la el decât un exemplar din proclamaţia comitetului de iniţiativă a Irredentei române, câteva ziare, şi un registru cu membri Societăţii Carpaţii. Asta-i e toată vina.

ION CORNESCU, însurat, are o fetiţă de vreo 10 ani. Până alaltăieri seara, sub-şef la un birou de secţie de la Secţia III a CFR. Neamestecat cu ceilalţi români. El a făcut imprudenţa de a citi o proclamaţiune faţă cu un funcţionar din biroul său, care l-a denunţat de periculos pentru siguranţa statului... unguresc. Iată pentru ce a fost expulzat.

Dl. I. C. Brătianu declară: „Dacă eu v-aş zice că nu doresc ca toţi românii să formeze un singur stat, ar trebui să socotiţi că sunt sau mincinos sau mişel. Dar să vin astăzi şi să agit chestiunea Transilvaniei, să dărâm Imperiul Austro-Ungar - ar fi o nebunie; atunci n-aş fi ministru, şi aş merita să fiu dus într-o casă de sănătate.

(Grupaj după Românul din 5-6-7 septembrie 1885)

## NUMELE POETULUI

Bucureşti, 12 ianuarie 1889

Se poate pune întrebarea dacă în împrejurările actuale şi cu grupările existente ale partidelor politice din ţară va fi sau nu cu putinţă ca guvernul să isbutească pe deplin în realizarea programului său de reforme, dând ţării toate îmbunătăţirile pe care timpul şi situaţiunea poporului le reclamă. E adevărat că în anul care a espirat ţara a trecut prin o criză politică a cărei însemnătate şi a cărei resultate probabile nu se pot aprecia de pe acum şi imediat, dar pe de altă parte nu se poate tăgădui că acea criză stă într-o strânsă legătură cu soarta politică şi socială a ţării, şi [că] din ea trebuie să răsară soluţiunile normale ale problemelor politice pe care reforma ni le impune. E deci cestiunea dacă ne

aflăm într-adevăr în preziua unor evenimente care să decidă în mod hotărâtor poziţiunea ţării ca stat civilizat şi constituţional, întemeiat pe cerinţele dreptului modern şi a exigenţelor prezentului, dacă avem încă puterea de a [o] întări şi îmbunătăţi din lăuntru prin reforme înţelepte şi măsuri corespunzătoare cu ele, dacă avem voinţa de a continua, în interesul bine înţeles al ţării, programul politic inaugurat în Martie a anului trecut, sau dacă din nou tendinţele adverse ale grupărilor cu aspiraţiuni învechite şi egoismul glacial al ambiţioşilor politici vor ridica piedici în calea dezvoltării naţionale. Presumpţiunea care admite posibilitatea introducerii reformelor, presupune însă ca condiţie neapărată ca din lupta parlamentară ce se va încinge între grupările politice actuale guvernul politic din Martie să iasă, nu numai în formă, ci şi în esenţă, în ce priveşte spiritul politicei sale, c-o victorie deplină asupra adversarilor, iar presumpţiunea a doua, adică crearea de piedice în contra realizării programului de reforme, s-ar ivi sigur în cazul când unele din elementele politice care participă la putere n-ar vedea în sacrificiile pe care guvernul din Martie le-a făcut pentru a ajunge la o înţelegere decât un semn de slăbiciune sau de înclinare de a renunţa la realizarea programei atât în ce priveşte forma cât şi spiritul ei.

Reservelepe care guvernul din Martie le-a stabilit pentru ca o înţelegere să fie cu putinţă au fost în privire formală întâi că nu se renunţă la nici unul din membrii cabinetului care ar fi colaborat la proiectele de reformă, iar în privire materială, declaraţiune asemenea francă, că nu se renunţă la nici unul din proiectele de reformă. Pe baza acestei convenţiuni s-au format deci pân'acum majoritatea parlamentară şi tot pe această temelie ar fi de dorit ca să rămâie şi în viitor.

Zicem că aceasta e de dorit, dar vine întrebarea: oare această majoritate va persista să existe şi atunci când i s-ar zice că cabinetul are o altă misiune mai generală decât aceea de-a servi de unealtă în desfăşurarea egoistă şi unilaterală a manoperelor de partid şi de-a păstra intrigilor politice caracterul veninos şi vindicativ care îl au azi? Această întrebare e întemeiată, şi ar fi o credulitate prea mare şi un optimism exagerat dacă am admite că guvernul nu va fi nicicând pus în necesitatea de a-şi arăta nemulţumirea faţă cu machinaţiunile unor pretinşi amici politici.

Dintre proiectele propuse, se înţelege că primează cele privitoare la cestiunea agrară şi că merită preferenţă şi întâietate în şirul discuţiunilor parlamentare. Dar o cestiune de o importanţă de nu egală cel puţin coordonată celei de mai sus este a reformei organizaţiei judecătoreşti prin admiterea măcar parţială a inamovibilităţii. În această privinţă, însă, s-a întâmplat cea ce Victor Hugo propunea pentru aducerea în lume a păcii universale. Amic all păcii şi amic al celor ce propagă formarea unei ligi universale pentru a eterniza pacea, el zice: doresc pacea universală, dar înaintea încheierii ei mai trebuie un război

universal care să-mpace toate interesele. Cam astfel, înainte de a se fi votat legea inamovibilității, s-au întâmplat remanieri în personalul magistraturii, care seamănă cu mijlocul propus de Victor Hugo pentru întemeierea păcii universale. Dar să sperăm că pe viitor cel puțin şi sub domnia unei noi legi, va înceta obiceiul de a numi sau demite magistrați numai pe motivul strimt că ar fi având alte convincțiuni politice, căci toate considerațiunile de partid şi personale ar trebui cu desăvârşire înlăturate când e vorba de numiri în magistratură, unde numai interesul unei dreptăți impersonale caută să decidă. În discordanță cu misiunea ce-a fost încredințată cabinetului, care a fost o misiune de împăcare, vedem răsărind din nou pe orizont pericolul unor procese de răzbunare politică, ca cel privitor la desordinile comise în unele redacțiuni şi în sfârşit ca procesul pe care unele elemente voiesc să-l facă fostului cabinet Brătianu. E evident că asemenea lucruri sunt cu totul contrarii rolului de împăcare cu care coroana însărcinase cabinetul şi că toate acestea nu pot decât să alimenteze şi mai mult urile şi răsbunările politice; căci în privința acestui rol d. ministru de externe s-a exprimat încă din Martie în numele noului cabinet:

„Garanție de impunitate pentru guvernul trecut? Noi în această privință -şi această declarațiune o fac în numele întregului guvern - credem şi nu ne vom depărta niciodată de această credință că în politică greşelile se îndreptează dar nu se răzbună. Dacă d-v. credeți că în țara aceasta la fiecare răsturnare de guvern să se ajungă la răzbunare şi pedeapsă, dacă credeți că pentru fiecare greşeală să fie, în afară de pierderea puterii, şi o răspundere care atrage după sine pedeapsa, dacă dv. voiți să aruncați țara într-o confusiune şi convulsiune nepomenite, declar că nu ne vom preta la un asemenea joc.” (Era nouă p. 291).

Toate aceste împrejurări izolate una de alta par a nu avea însemnătate, însă, luate la un loc, ele întăresc presupunerea că se pregătesc diferite expediente, îndreptate în contra cabinetului, şi în adevăr înțelegerea stabilită cu atâta greutate ar fi pusă în chestiune şi s-ar decide definitiv întrebarea dacă țara mai e în stare ca, sub conducerea unor oameni încercați şii desinteresați, să se desvolte înainte, sau dacă în locul erei nouă de reforme administrative, sociale şi financiare, o să revie timpul de neomenoasă exploatare şi de vânătoare de funcțiuni, pe care l-am avut de curând. Mult n-ar dura o asemenea reacțiune, dar în orice caz, în timpuri în care țara are nevoie de o conducere serioasă, pentru garantarea siguranței sale o asemenea reacțiune ar fi o nenorocire.

[M. EMINESCU]

(România liberă, Bucureşti, 13 (1889), nr. 3397, ian. 13(35),p.1)

***DOCUMENTAR***

Am avut norocul să descoperim şi şansa să publicăm - acest ultim articol tipărit de M.Eminescu

Elementele filologice nu-i conving, însă pe editori să atribuie poetului acest editorial. Fraza este, totuşi, a lui: perioade lungi, ciceroniene, simetrie largă - cam obosită, e drept - preferința pentru două colonuri -sunt dovezi mai sigure ale paternității eminesciene decât anumite expresii care par a veni dinspre poezia sa. În acest articol mai există, însă, un element important care poate certifica paternitatea: referirea la Victor Hugo. Într-un text al său din 17 septembrie 1882 (O., XIII, p. 190), poetul se referă la scriitorul francez în termeni aproape identici: „Precum Victor Hugo propune pacea eternă, cu condipa ca un ultim şi mare război să înlăture toate nedreptăple de pe pământ"

Articolul a făcut, însă, o adevărată furtună în presa timpului, fiind dat pe față numele lui Eminescu drept autor. Suntem, să nu uităm, în ianuarie 1889 -iar Eminescu evadase din citadela Botoşanilor în primăvara anului trecut, după ce conservatorii câştigaseră alegerile. Îl adusese la Bucureşti Veronica Micle - şi-l primiseră foştii lui prieteni ziarişti. La România liberă colabora, după câte transmite N. Brăneanu, cu câte două articole pe săptămână - pentru o sumă fixă de bani - din vara lui 1888. Nu s-au identificat aceste articole; stilul ziaristic al lui Eminescu este lipsit, în această perioadă târzie a scrisului său, de expresiile fulgurante specifice anilor glorioşi de la Timpul. Textele sale „se ascund" în ziaristica anonimă a momentului, el nu mai dezvoltă teorii proprii, polemici țesute în campanii etc. România liberă comentează pe larg programul guvernului conservator, impus de către P.P. Carp: este posibil ca texte dedicate acestui program să aparțină şi lui Eminescu. Chiar textul de față comentează programul lui P.P. Carp. Acest text, din 13 ianuarie 1889, provoacă, însă, o demisie din guvern: Gună Vernescu, liberal, ministru de justiție în cabinetul junimisto-conservator, se simte lezat într-un asemenea grad de articolul din România liberă, - deşi nu este numit; se descoperă ... citându-l - încât îşi prezintă demisia, zgomotos, chiar în încăperea Camerei Deputaților. Lucrurile sunt descrise de către G. Panu, în Lupta, din 15 ianuarie 1889, pe prima pagină:

***Fizionomia Camerei***

Şedință mai nostimă, nec plus ultra a partidului conservator a fost astă dată atins. Să povestim. Şedința încă nu este deschisă, când d. Vernescu intră furios cu un exemplar din România liberă în care este înjurat. „Îmi dau demisia, îmi dau demisie" - strigă către amicii săi care în zadar cearcă a-l linişti. Miniştri junimişti îl înconjoară şi îl roagă să nu demisioneze căci se va face rectificare, îi şi arată un bruion de rectificare, aruncând vina articolului în chestiune pe spatele bietului Eminescu... D. Vernescu se liniştește, ba încă se

prea liniştește, şi aceasta foarte repede... O furtună în un cap de avocat... Şedința se deschide...

În pagina a doua a ziarului Lupta apare nota în care D. Laurian „a declarat că autorul articolului este d. Eminescu." Deci, numele poetului a fost rostit în Cameră - şi a avut darul de a-l linişti - „ba încă se prea liniştește, şi aceasta foarte repede"- pe Gună Vernescu, liberal intrat într-o combinație şubredă cu guvernul.

România liberă dezminte, într-adevăr prompt: „în numărul nostru de vineri s-a strecurat un articol de fond fără autorizarea redacțiunii, articol care conține nişte aprețieri cu totul străine de modul nostru de-a vedea. Declarăm că nu avem nici o solidaritate cu părerea individuală a autorului acestui articol" (14/26 ian. 1889, p.1) Nota face ocolul ziarelor bucureştene, iar Democrația o comentează acid: „De câte ori redacția României libere, fie că nu a avut vreo înțelegere prealabilă spre a-şi urmări drumul în scrierea lucrurilor astfel cum le simte, fie că fără voia ei răsuflă şi scrie altfel vreun articol în contra unei părți a actualului guvern, vărsându-şi focul contra conservatorilor şi ridicându-şi tovarăşii săi junimişti în slava cerului - te pomeneşti a doua zi cu o dezmințire. Dezmințirea este stereotipă. Un necunoscut s-a strecurat furiş la redacție şi a dat la tipar un articol pe care noi ceşti-lalți nu-l împărtăşim (...) Dar când vii să dezminți un articol de fond de 3 coloane şi jumătate lucrul e cam boacăn." (15/27 ian. 1889, p. 2) Națiunea scrie, şi ea: „În urma articolului apărut ieri în România liberă în care d. Vernescu era tratat într-un mod prea adevărat pentru un organ ministerial, domnia sa şi-a dat demisia azi dimineață. Însă în urma asigurărilor d-lui Carp, cum că va dezavua - ceea ce a şi făcut în numărul de azi al oficioasei - pe d. Eminescu, autorul articolului în chestiune - d. Vernescu şi-a retras demisiunea. Uite popa, nu e popa." (15 ian.,p. 3)

Telegraful nu putea, nici el, să lipsească dintre ziarele atente la dezvăluirea numelui lui Eminescu - numai că are altă versiune: „Revista politică din România liberă, care atacă pe d. Vernescu pentru schimbările din magistratură, se afirma ieri la Cameră c-a fost dictată de d. ministru Marghiloman şi scrisă de redactorul Brăneanu. Ca să împace însă pe d. Vernescu, de-ale cărui voturi aveau mare trebuință (...) d-ni Carp şi Theodor Rosetti, față cu dl. Laurian, i-au declarat că articolul priveşte pe d. Eminescu şi în acest sens au şi publicat în acel ziar câteva rânduri azi." (15 ian. 1883, p. 3). Națiunea crede, în fine, că articolul cu pricina a fost scris de Populeanu. Acest carusel al presei are, însă, ca punct de echilibru, mărturia lui N. Brăneanu, redactor la România liberă, prietenul lui Eminescu: „Scurtă vreme înainte de nebunie, Eminescu dădea semne de nervozitate şi excitare suspectă. Într-o astfel de dispoziție a scris la România liberă un articol violent în contra colegului lui Carp din minister, Vernescu, şeful liberalilor-conservatori fuzionați cu junimiştii. Din cauza asta, mai ales că raporturile dintre Carp şii Vernescu erau şi aşa foarte încordate, a izbucnit o criză

ministerială şi a căzut guvernul. Decii Eminescu a răsturnat şi un guvern."

Mărturiile acestea sunt consemnate de Ioan Scurtu, într-o anchetă făcută la începutul secolului printre cei care l-au cunoscut pe Eminescu. Arhiva lui Scurtu a dispărut, însă, iar M.N. Rusu, cel care a publicat în fosta Săptămâna această amintire a lui N. Brăneanu, nu spune de unde a recuperat textul. Curios este că tocmai această mărturie a lui N. Brăneanu îi face pe editorii lui Eminescu să se îndoiască de paternitatea eminesciană a textului din 13 ianuarie 1883: dânşii consideră că memorialistul se disculpă, aruncând în spatele lui Eminescu o polemică pe care, în epocă, Telegraful- după cum vedem - o atribuie lui N. Brăneanu. Raționamentul ni se pare forțat: de ce s-ar apăra un ziarist la 1900 pentru un gest din 1889? De ce n-ar fi făcut el publică mărturia, preferând s-o încredințeze sertarelor lui I. Scurtu? De ce şi-ar atribui, în fine, un text a cărui armătură teoretică este eminesciană? Discuția se duce în notele vol. X al integralei eminesciene, p. 709, unde se cer, pentru paternitatea eminesciană, „argumente „suplimentare „privind fondul problemelor puse în discuție."

Fondul problemelor... mărunte ține de istorie. Fondul problemei mari este simplu: după acest articol din 13 ianuarie 1889 Eminescu a fost -pare-se, chiar a doua zi - internat la casa de sănătate a doctorului Şuțu, de unde nu va mai ieşi viu. Lăsăm oricui latitudinea de a crede că poetul a avut într-adevăr o criză imediat după publicarea acestui articol atât de problematic. Noi facem, însă, legăturile ce se impun cu evidență: imediat după darea pe față a numelui lui Eminescu, la 1 iulie 1883, el a fost internat la casa de sănătate a doctorului Şuțu. Imediat după darea pe față a numelui poetului la 14 ianuarie 1889, lucrurile s-au petrecut ca trase la indigou. Care este, atunci, fondul problemelor? Ziarele se răsfață, la 14-15 ianuarie 1889, să descrie cum P.P. Carp a salvat guvernul cu numele poetului. Şantajul cu „bietul Eminescu" i s-a părut atât de firesc lui Carp - încât îl exhibează în Camera deputaților, cu martori şi presă de față.

Rezultă, oricum, că Gună Vernescu, fostul director al Binelui public, care-l însoțea pe Eminescu în campaniile sale polemice şi care l-a apărat pe poet în 1883 - era foarte sensibil la auzul numelui său. Să fie vorba de milă - ori de respect? Nu vom şti niciodată ce a însemnat „furtuna din" capul său de avocat" - cum zice G. Panu. În editorialul din România liberă, Eminescu nici nu pronunță numele ministrului de justiție, şi nici nu focalizează observațiile sale pe domeniul justiției, ci discută la modul general despre tendințele de răzbunare ale anului 1889. Poetul citează din P.P. Carp (de asemenea, fără a-i aminti numele) - şi ridică la principiu activ, practic, opinia acestuia după care „în politică greşelile se îndreaptă, nu se răzbună". Părerea lui Eminescu era alta, dacă ne referim la ziaristica sa de la Timpul. „Greşelile, însă, în politică sunt, după cum zic francejii, crime; căci în urma lor

sufăr milioane de oameni nevinovați, se-mpiedică dezvoltarea unei țări întregi, şi se-ntunecă pentru zecimi de ani înainte viitorul ei"'(13 februarie 1882,0. XIII, p. 54). În 1889 se doreşte, de către o anumită aripă a conservatorilor, darea în judecată a guvernelor I.C. Brătianu: în această dezbatere de idei intervine Eminescu cerând renunțarea la răzbunare în numele programului conservator care iniția o „nouă eră". Asemenea dezbateri teoretice nu mai sunt, însă, specifice presei în 1889; Eminescu plonjează într-un climat ziaristic dominat de eristică măruntă, de pasiunea pentru mărunțişuri şi aluzii. Este ciudat, într-adevăr, cum un ministru al,justiției, se „sesizează |a observațiile generale ale unui ziar care nici măcar nu-l numeşte şi care abordează principial realitatea. Climatul ziaristic s-a schimbat, Eminescu vine cu „idei" şi teorii" într-o lume „epică" ce nu-l mai poate înțelege şi accepta. El nu-şi mai poate ține numele ascuns, nu se mai poate apăra din spatele scrisului în această „eră nouă" unde scenariile sunt vânate cu pasiune. Pe de altă parte, prea multă lume dorea să scape de scrisul său incomod. Se dusese C.A. Rosettii (decedat în 1885) ieşise din viața politică I.C. Brătianu (decedat în 1888) - tensiunile vechii amorțiseră; nu este lipsit de importanță faptul că, în ultimul său articol de ziar, Eminescu „iartă", cere îndreptarea greşelilor - iar nu răzbunarea lor. Gestul are nevoie de o înțelegere mai larg omenească.